

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT BİLİM DALI

EĞİTİM VE GELİR DAĞILIMI ARASINDAKİ İLİŞKİ:
TÜRKİYE ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Saliha CAKLI

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Cengizhan YILDIRIM

BOLU 2019

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Saliha CAKLI'ya ait "Eğitim ve Gelir Dağılımı Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme" adlı çalışma, jürimiz tarafından İktisat Anabilim dalında Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliğiyle/oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

22.08.2019

Unvan, Adı, Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı) : Dr. Öğr. Üyesi Cengizhan YILDIRIM	
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Erdoğan KOTİL	
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ŞENGÜR	

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Yaşar AYYILDIZ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum, “**Eğitim ve Gelir Dağılımı Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme**” başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başvuru kaynaklardan yapılan alıntılarının bilimsel kurallara uygun olarak metin içinde, dipnotlarda ve kaynaklarda gösterildiğini, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Saliha CAKLI

22.08.2019

ÖN SÖZ

Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışmada eğitim ve gelir dağılımı üzerine bir inceleme yapılmış olup, Türkiye’de farklı eğitim seviyesine sahip bireylerin gelir dağılımından ne şekilde ve nasıl pay aldıkları hakkında tespit ve analizler yapılmıştır.

Tez çalışmamın düşünce ve yazım aşamasında her türlü desteğini esirgemeyen ve araştırma sürecinde değerli yorumları ile beni yönlendiren tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Cengizhan YILDIRIM’a, yüksek lisans eğitimim boyunca bilgi ve görüşlerinden yararlandığım hocalarıma sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Bu uzun ve zorlu süreçte maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen aileme; hayatımın her anında sevgi ve desteği ile daima yanımda olan, azim ve çalışkanlığın önemini yaşayarak anlatan sevgili annem Metiye CAKLI’ya sonsuz sevgi ve teşekkürlerimi sunuyorum. Bugün bütün zor koşullara rağmen çocuklarının eğitimi için fedakarlıklar yapıp, çaba harcayan tüm ailelerin gelecekte güzel günler görmelerini diliyor, mevcut sistemde her geçen gün artan eşitsizliklere rağmen, gelecek nesillerin daha eşit, daha adil, daha özgür ve daha güzel günler yaşamalarını umut ediyorum.

Saliha CAKLI

22.08.2019

ÖZET

EĞİTİM VE GELİR DAĞILIMI ARASINDAKİ İLİŞKİ: TÜRKİYE ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Saliha CAKLI

Yüksek Lisans Tezi

İktisat Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Cengizhan YILDIRIM

Ağustos 2019, 105 + xii Sayfa

Bir ülke ekonomisi açısından toplam gelir önemli olduğu kadar bu gelirin toplumsal kesimler arasında nasıl dağıldığı da önemlidir. Bugün hiçbir ülkede gelir eşit dağılmamaktadır; ancak bazı ülkelerde gelir dağılımı daha adaletliken bazı ülkelerde adaletsiz bir seyir izlemektedir. Toplumda küçük bir azınlık yaratılan gelirden büyük pay alırken nüfusun çoğunluğunun gelirden çok az bir pay alması kabul edilebilir bir durum değildir. Adil bir gelir dağılımı eşit bir dağılımdan ziyade toplumsal kesimler arasında kabul edilebilir bir farklılığın olmasını ifade etmektedir. Daha adil bir gelir dağılımı, ülkelerin uyguladıkları iktisat politikasının hedeflerinden birisi olduğundan gelir dağılımını belirleyen faktörlerin ortaya konması gereklidir. Bu çalışmada Türkiye’de eğitim ve gelir dağılımı arasındaki ilişki araştırılmıştır. Çalışma kapsamında Türkiye’de farklı eğitim düzeyine sahip grupların gelir dağılımından ne şekilde pay aldığı analiz yapılmış, gelir dağılımı ile eğitim seviyesi arasında güçlü bir ilişki olduğu saptanmış, eğitimde sağlanacak olan fırsat eşitliğinin daha adil bir gelir dağılımıyla sonuçlanabileceği kanaatine varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Türkiye’de Gelir Dağılımı, Gini Katsayısı, Türkiye’de Eğitim.

ABSTRACT

RELATIONSHIP BETWEEN EDUCATION AND INCOME DISTRIBUTION: AN EVALUATION ON TURKEY

Saliha CAKLI

Master Thesis

Department of Economics

Advisor: Assist. Prof. Dr. Cengizhan YILDIRIM

August 2019, 105 + xii Pages

Distribution of income is very important in terms of a national economy as much as per capita income. In modern world there is not any country which has equal income. In some countries the distribution of income is more equitable while in some countries it is unjust. It is unacceptable that a small minority in the society receives large share of the national income, while the majority of the population receives very small share of income. The fair income distribution means that acceptable difference between the social segments rather than an equal distribution. Since a more equitable income distribution is one of the main objectives of the economic policies, the factors determining the income distribution should be analysed in detail. This study investigates the relationship between education and income distribution in Turkey. We analyse the income distribution of groups with different educational levels and determine a strong relationship between income distribution and educational level. We conclude that equal opportunities in education will be a fairer distribution of income.

Key words: Income Distribution of Turkey, Gini Coefficient, Education of Turkey.

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEKİLLER VE GRAFİKLER LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	
1. EĞİTİMİN İKTİSADİ NİTELİĞİ	4
1.1.Eğitimin Tanımı ve Amaçları	6
1.2. İktisadi Düşünce Tarihinde Eğitim.....	8
1.2.1. Merkantilist Düşüncede Eğitim	9
1.2.2. Liberal İktisadi Düşüncede Eğitim	10
1.2.2.1. Klasik İktisadi Düşüncede Eğitim	11
1.2.2.2. Neoklasik İktisadi Düşüncede Eğitim	14
1.3.Eğitimin Ekonomik Rolüne İlişkin Yaklaşımlar	17
1.3.1.Beşeri Sermaye Teorisi	17
1.3.2. Eleme Hipotezi.....	19
1.3.3. Kuyruk Hipotezi.....	21
1.3.4. İkili İşgücü Piyasaları.....	23
II. BÖLÜM	
2. GELİR DAĞILIMINA İLİŞKİN KAVRAMSAL VE TEORİK	
AÇIKLAMALAR	24

2.1. Gelir Dağılımının Tanımı	24
2.2. Gelir Dağılımı ve Gelir Dağılımında Adaletin Önemi	25
2.3. Gelir Dağılımı Türleri	27
2.3.1. Kişisel (Bireysel) Gelir Dağılımı	28
2.3.2. Fonksiyonel Gelir Dağılımı	29
2.3.3. Sektörel Gelir Dağılımı	30
2.3.4. Bölgesel Gelir Dağılımı	30
2.3.5. Birincil ve İkincil Gelir Dağılımı	31
2.4. Gelir Dağılımı Türleri Arasındaki İlişki	33
2.5. Gelir Dağılımı Ölçüm Metotları	33
2.5.1. Lorenz Eğrisi	34
2.5.2. Gini Katsayısı	37
2.5.3. Yüzde Paylar Analizi	38
2.6. Gelir Dağılımını Etkileyen Bazı Faktörler	39
2.6.1. Servet Dağılımı	39
2.6.2. Enflasyon ve Ekonomik Krizler	40
2.6.3. Eğitim Düzeyi	41
2.6.4. Teknolojik Değişim	42
2.6.5. Politik Faktörler ve Ekonomik Düzen	42
2.6.6. Maliye Politikaları	43

III. BÖLÜM

3. EĞİTİM VE GELİR DAĞILIMI ARASINDAKİ İLİŞKİ: LİTERATÜR

TARAMASI	45
3.1. Eğitim ve Gelir Dağılımı İlişkisi Üzerine Uluslararası Literatür	46
3.2. Türkiye’de Eğitim ve Gelir Dağılımı Üzerine Yapılmış Çalışmalar	55

IV. BÖLÜM

4. TÜRKİYE’DE EĞİTİM VE GELİR DAĞILIMI İLE İLGİLİ VERİLERİN

ANALİZİ	60
4.1. Türkiye’de Gelir Dağılımının Mevcut Durumu	60
4.2. Türkiye’de Eğitim Göstergeleri	65

4.2.1. Gelir Gruplarının Eğitim Harcamaları Dağılımı	72
4.2.2. Eğitim Kalitesindeki Eşitsizlikler	75
4.3. Türkiye’de Eğitim ve Gelir Dağılımı İlişkisi.....	77

V. BÖLÜM

5. SONUÇ VE ÖNERİLER	85
-----------------------------------	-----------

KAYNAKLAR	90
------------------------	-----------

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.1: Hanehalkı Fert Gelirlerine Göre Sıralı Yüzde 20'lik Gruplar.....	38
Tablo 4.1: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Sıralı %20'lik Grupların Gelir Dağılımı	63
Tablo 4.2: 25-64 Yaş Arası Yetişkin Nüfusun Eğitim Seviyesi	65
Tablo 4.3: 2018 Yılı 15 Yaş Üzeri Nüfusun Eğitim Göstergeleri	66
Tablo 4.4: Eğitim Kademelerine Göre Net Okullaşma Oranları	67
Tablo 4.5: Eğitim Harcamasının GSYH İçerisindeki Oranı	68
Tablo 4.6: Yıllara Göre Eğitim Bütçesindeki Değişim.....	69
Tablo 4.7: Seçilmiş Yıllar İtibariyle MEB Bütçesinde Yatırım Harcamalarının Payları.....	70
Tablo 4.8: Gelire Göre Sıralı Grupların Eğitim Hizmetleri Harcamasıöstergeleri.....	74
Tablo 4.9: Hanehalkı Fertlerinin Eğitim Durumlarına Göre Yıllık Ortalama İş Gelirleri	79
Tablo 4.10: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine ve Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranları	79
Tablo 4.11: Eğitim Durumuna Göre İşgücü Durumu	81
Tablo 4.12: 25-64 Yaş Nüfusun Eğitim Seviyelerine Göre İşsizlik Oranları	83

ŞEKİLLER VE GRAFİKLER LİSTESİ

Şekil 2.1: Lorenz Eğrisi.....	35
Şekil 2.2: Kesişen ve kesişmeyen Lorenz eğrileri.....	36
Grafik 4.1: OECD ülkelerinde gini katsayısı	61
Grafik 4.2: Harcama türlerine göre hanehalkı tüketim harcamalarının dağılımı	73

KISALTMALAR LİSTESİ

AB22	: Avrupa Birliği ve OECD Üyesi 22 Ülke
Bkz.	: Bakınız
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
ERG	: Eğitim Reformu Girişimi
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
HHBA	: Hanehalkı Bütçe Anketi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
PISA	: Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TL	: Türk Lirası
TÜSİAD	: Türk Sanayici ve İş Adamları Derneği
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UN	: Birleşmiş Milletler
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
WB	: Dünya Bankası
Vd.	: Ve diğerleri
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurulu

GİRİŞ

Gelir dağılımı konusu son elli yıldır ekonomi alanında ilgi duyulan konulardan olmuştur. Toplumsal refahın ve ekonomik gelişmenin kilit noktalarından biri olan gelir dağılımı, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından önemli bir meseledir. Fakat özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından gelirin toplumun tüm kesimleri tarafından kullanılması, toplumsal barış ve sosyal adalet açısından ayrı bir öneme sahiptir. Bu konuda yapılan birçok çalışma özellikle küresel boyutta gelir dağılımı eşitsizliklerinin geçmişe göre arttığı tespitinde bulunmuştur. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)'nin yayımladığı bir rapora göre gelişmekte olan ülkelerde 1990'dan 2010 yılına kadar geçen 20 yıllık süreçte gelir dağılımı adaletsizliği %11 artmıştır (UNDP 2013: 3).

Literatür taraması yapıldığında gelir dağılımı üzerinde önemli belirleyici faktör olarak eğitim göze çarpmaktadır. Bireysel ve sosyal getirisi açısından literatürde sıkça önemi üzerinde durulan eğitim, özel getirileri sayesinde bireyin gelecekteki refah seviyesini etkilemenin yanı sıra pozitif dışsallıklar yayarak sosyal faydalar sağlamaktadır.

Gelir dağılımı adaletsizliğinin olduğu ülkeler yakından incelendiğinde bu ülkelerin nüfusunun büyük bir oranının eğitim seviyesinin çok düşük olduğu ve nitelikli işgücünün ise çok sınırlı olduğu gözlemlenmektedir. Türkiye'de son 15 yıldır eğitim alanında kat edilen olumlu gelişmelere rağmen gelir dağılımı konusunda umulan gelişmelerin oluşmaması bu konunun özel olarak incelenmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

Temelde bu nedenden dolayı gelir dağılımında eğitimin ne derece belirleyici rol oynadığını çalışmanın merkezine koyulmuştur. Bu kapsamda eğitim ve gelir

dağılımı ilişkisi araştırılmış ve Türkiye’de bu ilişkinin dinamikleri incelenmiştir. Çalışmamda temel amaç olarak gelişmiş ülke olma yolunda ilerleyen Türkiye’nin gelir dağılımında adaleti sağlayabilmesinde eğitimin etkisinin olup olmadığı irdelenmiştir. Özellikle son on yıldır artan fakat hala OECD ortalaması altında kalan yükseköğretim okullaşma oranının gelir dağılımında ne gibi olumlu sonuçlara yol açabileceği incelenmiş; üniversite sayısı ve öğrencisindeki artışın farklı sorunlara neden olup olmadığının tespiti yapılmıştır. Teorik ve ampirik literatür kapsamında hazırlamış olduğum çalışma şu sorulara cevap aramaya çalışmıştır: Türkiye’de eğitim ve gelir arasında bir ilişki var mıdır? Daha yüksek eğitim seviyesine sahip olmak işsizlik riskinden bireyleri koruyabilmiş midir? Farklı gelir gruplarının eğitim harcamaları arasındaki fark nedir? Türkiye’de gelir dağılımı çarpıklıklarının düzeltilmesinde eğitimin ne gibi bir etkisi olmuştur veya olabilecektir? Eğitimin önündeki engeller hükümet tarafından azaltılmış mıdır? Gelir grupları arasındaki eşitsizlikler değişmiş midir? Okullaşma düzeyi ile gelir grupları arasındaki ilişki nasıl gelişmiştir?

Türkiye’nin son yıllarda Gini katsayısında olumlu değişimler olmasına rağmen dünyadaki diğer ülkelere kıyasla özellikle de gelişmiş ülkeler ile karşılaştığımızda yüksek gelir eşitsizliğine sahip olduğu göze çarpmaktadır. Son 15 yılda Türkiye’de politika yapıcılar devlet tarafından yüksek düzeylerde yapılan eğitim harcamaları ve eğitim alanına devlet tarafından yapılan yatırımların fırsat eşitliğini sağlama açısından büyük bir adım olduğunu belirtmektedirler. Bu çalışma Türkiye’nin eğitim alanındaki önemli değişiklikler ve bu alana yönelik yapılan harcamalardaki artışa rağmen neden gelir dağılımında önemli düzelmelerin yakalayamadığının tespiti açısından dikkat çekebilir.

Tez çalışmam sonuç kısmı dahil toplamda beş bölümden oluşmaktadır. Birinci ve ikinci bölümde konu ile alakalı teorik bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde eğitim ekonomik perspektiften ele alınarak iktisadi düşünce tarihi içerisinde eğitim olgusuna bakış değerlendirilmiştir. Birinci bölümün son sayfalarında ise eğitimin ekonomik rolüne ilişkin yaklaşımlar ele alınmıştır.

Tezin ikinci bölümünde gelir dağılımı ile alakalı kavramsal ve teorik bilgiler verilmiştir. Bu kapsamda gelir dağılımının tanımlaması yapılmış ve gelir dağılımında adaletin önemine değinilmiştir. İlerleyen sayfalarda gelir dağılımı türleri, ölçüm metotları ve gelir dağılımını etkileyen bazı faktörler ele alınmıştır.

Üçüncü bölüm tezin literatür kısmını oluşturmaktadır. Bu bölümde öncelikli olarak uluslararası literatürde eğitim ve gelir dağılımı üzerine yapılmış çalışmalar sunulmuş ve sonra Türkiye’de bu konuda yapılmış benzer çalışmalar ve sonuçları sunulmuştur.

Tez çalışmamın dördüncü bölümünde ise Türkiye’de eğitim ve gelir dağılımı ile ilgili veriler analiz edilmiş, eğitimin gelir dağılımını ne yönde etkilediği hakkında bazı çıkarımlarda bulunulmuştur. Bu bölümde ilk olarak Türkiye’de gelir dağılımının mevcut durumu ele alınarak, OECD ülkeleri ve küresel çapta Türkiye’nin gelir dağılımı adaleti bakımından ne konumda olduğu analiz edilmiştir. Sonrasında Türkiye’de eğitim alanı ile ilgili birtakım göstergelere değinilmişler. Bu kapsamda yetişkin nüfus eğitim seviyesi, eğitim kademelerine göre net okullaşma oranları ve eğitim harcamalarının GSYH içerisindeki payları ele alınmış ve bu değişkenler OECD ortalaması ile karşılaştırılarak mevcut durum hakkında analizler yapılmıştır. Çalışmanın son sayfalarına doğru ise Türkiye’de eğitim ve gelir dağılımı arasındaki ilişki ele alınmış ve eğitim seviyesine göre ortalama gelir, yoksulluk oranları ve işsizlik verileri çerçevesinde mevcut durum tespiti yapılmıştır.

Tezin son bölümünü oluşturan beşinci bölüm ise sonuç kısmını oluşturmaktadır. Bu bölümde genel olarak çalışma sonucunda elde ettiğimiz sonuçlar değerlendirilmiş ve birtakım öneriler sunulmuştur.

I. BÖLÜM

1. EĞİTİMİN İKTİSADİ NİTELİĞİ

Tarihin bütün dönemlerinde eğitim, insanoğlunun hayatını devam ettirmesi ve toplumdaki mevcut konumunu yükseltmesi için kullandığı bir araç olmuştur. Bulduğumuz yüzyılda da önemini koruyan eğitim, ekonomik yaşamda karşılaşılan sorunların üstesinden gelebilecek donanımlı ve bilgili bireye yönelik ihtiyacı karşılamaktadır. Bu nedendir ki son 50 yılda ekonomik anlamda gelişmek isteyen ülkeler, eğitim alanlarında köklü dönüşümler yapmanın yanı sıra eğitime yönelik yatırımlarını da arttırmışlardır.

Birey davranış ve karakterinin inşa süreci olarak tanımlanabilen eğitim, aslında bir değerler sistemini temsil etmektedir. İktisadi açıdan birey yaşantısını çok yönlü olarak etkileyen eğitimin temel iktisadi işlevi, üretim sürecinde ihtiyaç duyulan nitelikte insan gücünü oluşturmaktır. Eğitim vasıtasıyla bireylerin yetenekleri geliştirilerek üretim süreci içerisinde daha üretken kılınmaktadır. Ayrıca eğitim vasıtasıyla bilinçli tüketici ve üreticilerin de yetiştirilmesi amaçlanmaktadır.

Ekonomik açıdan eğitim, toplumun yaratıcılık ve verimliliğini arttıran, kalkınma için gerekli kalifiye iş gücünü sağlayan, kişilere yetenekleri doğrultusunda iş imkânları sunan önemli bir araçtır (Çalışkan, Karabacak ve Meçik 2013: 32). Ekonomi açısından önemli etkileri olan eğitim vasıtasıyla işgücü piyasası için gereken tecrübe ve beceriden yoksun bireyler, gereken becerilerle donatılarak daha üretken ve nitelikli işgücüne dönüştürülür. Birey ve toplumun geleceği için yatırım niteliğinde olan eğitim, ekonomik ve sosyal dönüşümlerin itici faktörü olup, yaşam kalitesi ve refah artışında önemli roller üstlenmektedir. Eğitim, ekonomik anlamda sürdürülebilir büyüme, rekabet gücü ve verimlilik artışına etki etmenin yanı sıra, sosyal anlamda ise gelir ve gelir dağılımında

iyileşmelere, yoksullukla mücadeleye, çevrenin korunması ve toplumsal uyumun tesisi açısından stratejik öneme sahiptir (Yardımcıoğlu 2008: 12-13).

Ekonomik ve sosyal anlamda gelişmiş bir toplum olmanın ön koşulu olan eğitim, özellikle gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşabilmeleri açısından önemli roller üstlenmektedir (Çiftçi ve Kangallı 2015: 141). Ekonomik ve sosyal açıdan gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşmanın temel araçlarından birisi, insana yönelik yapılacak yatırımlar ile yüksek donanımlı bireyler yetiştirmektir. Ulaşılmak istenen bu düzen ve değerler ise ancak eğitim yolu ile gerçekleştirilebilir. Eğitilmiş insan gücü sayesinde daha az emek, daha az zaman ve daha az para harcanarak daha kaliteli ve daha yüksek düzeylerde mal ve hizmet üretimi sağlanacaktır. Bunların yanı sıra eğitim, müteşebbislerin donanımlarını arttırarak üretim sürecinin etkin şekilde gerçekleştirilmesini de sağlayacaktır (Yardımcıoğlu 2008: 13-14).

Yeterli düzeyde sağlanan eğitim, ekonomik amaçların gerçekleştirilmesinde etkili bir araç olabilir. Yeterli düzeyde sunulan eğitim ile işgücü üretken kılarak milli gelir düzeyi artacak, fırsat eşitliği yaratılarak gelirin adil dağılımı sağlanacak ve kaynaklar optimal şekilde kullanılarak ekonomik istikrara olumlu katkılarda bulunulacaktır (Şener 1987: 6). Bunların yanı sıra, eğitim kurumlarınca yetiştirilen öğretmenler üretim için gerekli bilgilerin bir sonraki kuşaklara aktarılmasında da rol oynamaktadır (Öztürk 2005: 31).

Ekonomi ve eğitim arasındaki ilişki çift yönlü olup, iyi bir ekonomik performans eğitime katılımı arttırabileceği gibi daha iyi eğitim olanakları da ekonomik performansını iyileştirebilmektedir. Daha eğitimli bir iş gücüne sahip olmak, firmalar açısından yeni ekonomik fırsatlar yaratarak performanslarını arttıracaktır. Bu ekonomik performans artışları da ulusal ve kişisel serveti arttıracığı için eğitim alanına ayrılan fırsat ve kaynaklara da olumlu etki sağlayacaktır (Earle 2010: 2).

Bunlara ek olarak eğitimin tüketim ve yatırım boyutu da vardır. Tek dönemlik fayda sağlayan mal ve hizmetler tüketim malı olarak değerlendirilirken, gelecekte fayda sağlaması beklenen mal ve hizmetler yatırım malı olarak değerlendirilmektedir. Bir

takım mal ve hizmetler ise şimdi ve gelecekte fayda sağlaması bakımından hem tüketim hem de yatırım malı olarak değerlendirilmektedir. Eğitim de bu son grup mal ve hizmetlere girmektedir (Gölpek 2012: 44-45).

Sınırlı bütçeye sahip olan bireyler, ellerindeki imkânlarla en yüksek fayda düzeyini sağlamayı amaçlarlar. Bu kapsamda bireyler, başka mal ve hizmet satın almak yerine daha yüksek düzeyde fayda sağlayacaklarına inandıkları eğitime yönelik harcama yapmaktadırlar. Bu açıdan eğitim tüketim malı olarak değerlendirilmektedir. Eğitimi diğer tüketim mallarından ayırt eden en önemli özelliği ise, diğer dayanıklı tüketim mallarına göre daha uzun ömürlü kullanımının olması ve bireylerin yaşamları boyunca devamlı olarak yararlanmasıdır (Serin 1979: 57).

Gelecekteki verimlilik ve gelir kapasitesini arttırma, daha çok mal ve hizmetten yararlanma bakımından eğitim, yatırım özelliği göstermekte ve bu kapsamda da yatırım malı olarak da değerlendirilmektedir. Eğitimin başlangıcından bitişine kadar geçen süreçte yapılan tüm harcamalar, uzun vadede bireysel kazanç ve ulusal hâsıla üzerindeki pozitif etkileri nedeniyle yatırım unsuru taşımaktadır. Bu nedenle, eğitime yönelik yapılan yatırımlardaki artışlar ulusal hâsıla ve bireysel kazançlarda artışlara da neden olacaktır (Gölpek 2012: 45).

1.1. Eğitimin Tanımı ve Amaçları

İnsanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahip olan eğitim, insanoğlunun birtakım bilgi, beceri ve alışkanlıkları gelecek nesillere aktarma isteği sonucu ortaya çıkmıştır (Koçak 2016: 3). Önceleri yaşamı idame ettirme amacıyla kendiliğinden oluşan öğretim, belirli ilke ve amaçlara bağlı olarak yapılmaya başlanması ile eğitime dönüşmüştür (Afşar 2011: 41).

Geçmişten günümüze farklı düşünürler tarafından farklı bakış açıları ile tanımlanan eğitim, Aristo'ya göre bireye ahlaki davranışlar kazandırma aracıyken, Çiçero'ya göre insan zihninin disipline edilerek, doğanın insana verdiği yetenekleri

geliştirme işidir. Descartes'e göre aklın doğru kullanılmasını öğrenme süreci, Rousseau'ya göre insanda doğuştan bulunmayan fakat yetişkinler tarafından kazandırılan her şeydir (Tezel 2010: 53). Durkheim'e göre ise eğitim, içinde yaşanılan çevrenin birey üzerinde meydana getirdiği tüm etkilerdir (Yardımcıoğlu 2012: 12).

Geleneksel olarak eğitim, bireyleri iyi bir vatandaş ve istihdam edilebilir nitelikli iş gücü olabilmeleri için gerekli olan zihin ve karakter şekillerinin inşa süreci olarak tanımlanırken. Günümüz dünyasında eğitim, daha çok ekonomi ile sıkı şekilde bağlantılı olarak değerlendirilmekte ve hayat boyu devam eden bir süreci ifade etmektedir (Owings, Kaplan ve Pirim 2012: 47).

Farklı yaklaşımlarla tanımlaması yapılan eğitim, Bektaş ve Pamuk (2014: 78)'a göre "bireyin, toplumun ve gelecekteki insanlığın gelişimini ve refahını güçlendirmeyi sağlayan sosyal bir süreçtir". Eğitim bireye bilgi ve beceriler kazandırarak toplum koşullarına uyumlu hale getirme süreci olarak ifade edilebilir. Bireylerin düşüncelerini, davranışlarını, ahlaki değerlerini, yeteneklerini, problem çözme, karar verme ve bu kararları uygulama yetilerini oluşturmak amacı ile yapılan tüm çalışmalar eğitim olarak nitelendirilebilir. Geniş anlamda eğitim, bireyi toplum koşullarına uyumlaştıran okul, aile, toplum ve yaşam deneyimleri ile elde edilen her türlü öğrenim şeklini ifade ederken, dar anlamda ise okullarda verilen öğrenimi ifade etmektedir (Öztürk 2005: 30).

Toplumların eğitime atfettikleri önemin zaman içerisinde farklılaşması ve eğitime yönelik bakış açısının mevcut toplum koşullarından bağımsız olmaması nedenleriyle evrensel bir eğitim tanımlaması yapılamamaktadır. Fakat yaptığımız bütün eğitim tanımlamalardan genel bir yargı çıkartacak olursak eğitim, bireyin davranış, düşünce ve alışkanlıklarını mevcut ihtiyaçlar ve toplum normlarına göre inşa sürecini ifade eden toplumsal bir süreç olduğunu söyleyebiliriz.

Eğitimin farklı perspektiflerden tanımı yapıldıktan sonra çoğu zaman günlük yaşamda birbirinin yerine kullanılan eğitim ile öğretim kavramları arasındaki farka değinmekte de fayda vardır. Eğitim insanın doğumundan ölümüne kadar devam eden ve öğretim kavramını da kapsayan nitel bir süreçtir. Öğretim ise toplumu oluşturan

fertlerde istenen davranışları inşa edebilmek için belirli program ve plan çerçevesinde oluşturulan nicel bir süreç olup, eğitimin okullarda uygulanan kısmı şeklinde tanımlanabilir (Tezel 2010: 53).

Eğitim, bireylerin kişiliklerini geliştirerek, yaratıcı güçlerini teşvik etmeli ve değişen dünya koşullarına uyum sağlamalarını amaçlamalıdır. (Dura 1996: 20). Toplumsal gelişimin içinde bulunduğumuz aşaması olan bilgi toplumlarında eğitimin amaçları, bireylere muhakeme yeteneği kazandırarak olayları farklı yaklaşımlarla değerlendirebilme yetisi edindirme, bireylere yaşamlarını idame ettirecek bilgileri öğretmenin yanı sıra eleştirel düşünce sahibi, yaratıcı ve üretici bireyler yetiştirmektir. Bunların yanı sıra eğitimde yakın amaç olarak, fikri ve vicdanı hür, disiplinli, çalışkan, kültürel değerlerini koruyan, dünyadaki gelişmeleri takip edebilen, kendisine ve ülkesine fayda sağlayabilen, bilimsel düşünce gücüne sahip bireyler yetiştirmektir (Taş ve Yenilmez 2008: 158). Eğitim süreci bitiminde amaçlanan ideal insanın yetiştirilmesi sonucunda vatandaşların ve toplumun refah ve mutluluğunun artırılması milli eğitim temel kanununda eğitimin uzak amacı olarak belirtilmiştir. Eğitimde diğer bir uzak amaç ise milli birlik ve bütünlük, ekonomik, kültürel ve sosyal kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmaktır (Çelik 2006: 9).

1.2. İktisadi Düşünce Tarihinde Eğitim

İktisadi düşüncenin evrimi sürecinde eğitim konusunun nasıl ele alındığı ve farklı bakış açıları ile nasıl değerlendirildiğini de açıklamakta fayda vardır. Eğitimin ekonomi bilimindeki yeri uzun bir geçmişe sahip olmakla birlikte özellikle 1960'lardan bu yana üzerinde sıkça durulan önemli bir konudur (Woodhall 1994: 281). İktisadi düşünce tarihi içerisinde eğitim, farklı şekillerde ele alınarak incelenmiştir. Eğitime bakış açısı ve ele alınış şekli, yaşanan tarihsel süreçteki sosyoekonomik koşullar sonucu oluşan iktisadi düşünce yapısına göre değişim göstermiştir.

1.2.1. Merkantilist Düşünce Eğitim

İktisadi olaylar ve eğitim arasında bir bağlantı olduğunu dile getiren ilk iktisadi akım Merkantilizmdir (Kılıç 2001: 3). 16. yüzyıldan 18. yüzyıl ortalarına kadar Batı Avrupa’da hâkim olan Merkantilist düşünceye göre, zenginliğin kaynağı ticari faaliyetlerden geçmektedir. Bu düşüncenin egemen olduğu dönemlerde ekonomik aktiviteler, ticari etkinlikler üzerine kurulmuştı. Zenginliği, sahip olunan para ve değerli maden stokları ile özdeşleştiren bu ideolojiye göre dış ticaret fazlası yaratacak korumacı politikalar desteklenmeliydi. Özellikle denizaşırı ticaretin ve köle ticaretinin revaçta olduğu Merkantilist dönemde tüccarların zenginleşmesi ulusal zenginleşme ile eşdeğer kabul ediliyordu.

Bu dönemde ticaret ve sanayi faaliyetlerini arttıracak farklı yöntemlerin ortaya çıkmasıyla birlikte insan yeteneklerinin ekonomik gelişme üzerindeki önemi daha iyi anlaşılmış, bunun sonucu olarak da eğitime pragmatik bir ilgi oluşmuştur (Afşar 2011:59). Ticari kazançları ulusal servet artışının güvencesi olarak değerlendiren, aynı zamanda ulusal refahın ise tüccarların parasal kazançları ile eşdeğer tutan ekonomik düşüncenin eğitime bakış, “ulusal servet artışı yani ticari kar artışını sağlayabilmek için, kimlerin ne yönde eğitilmesi gerekir?” şeklinde olduğu belirtilebilir (Ünal 1996: 21). Dönemin düşünürlerinden Thomas Mun, ekonomi açısından çok önemli konumu olan tüccarların görevlerini başarılı ve akıllıca yürütebilmeleri için, iyi eğitim almaları gerektiğini belirtmiştir (Afşar 2011: 59). Yine aynı dönem düşünürlerinden William Petty’de, toplumda sadece varlıklı ailelerin çocuklarının değil, yetenek sahibi olan herkesin eğitim hizmetlerinden yararlanabilmeleri için eğitimin ücretsiz olmasını savunmuştur (Serin 1979: 2).

A. Smith’in ünlü eserinden dokuz yıl önce Sir James Steuart tarafından yayımlanan “Politik İktisadın İlkeleri” adlı eserde de eğitim hakkında görüşlere yer verilmiştir. Steuart’a göre, ulusal iktisat politikalarının en önemli amacı ülke refahını en yüksek düzeye çıkarmaktır. İnsanların tutku ve egoizm ile hareket ettiğini belirten Steuart, devlet adamlarına düşen en önemli görevin ise insanların bu dürtülerini ulusun yararı için kullanma araçlarını ve yollarını bulmak olduğunu belirtmiştir. Steuat’a göre

eğitim, bu araçlardan en etkili olanıdır. Ayrıca Steuart, tüccarların yanı sıra çiftçilerin de eğitim alması gerektiğini belirtmiştir. Çiftçilere yeni teknik uygulamaları, makine ve gereç kullanımları öğretilerek tarımsal verimlilik artırılır ve bunun sonucunda da tarımsal fazla oluşur. Eğitim vasıtasıyla tarım alanında oluşturulan bu verimlilik artışları tüm ekonomiyi etkileyen dönüşümler yaratacaktır (Şanlı 2003: 175-176).

Smith öncesi dönemde iktisat yazınında “eğitim” kelimesine nadiren rastlanmakta, eğitim kelimesi yerine bilgi ve beceri anlamında kullanılan “sanat” kelimesi kullanılmaktadır. İktisadi olaylar ve eğitim arasındaki ilişkiyi kapsamlı şekilde ele alan ve bu konuda önemli katkıyı yapan ilk iktisadi düşünür Adam Smith’dir (Kılıç 2001: 4).

17. yüzyıl ve 18. yüzyıl başlarında yaşanan sanayi alanındaki gelişmeler, üretim süreci için gerekli olan donanımlı işgücüne olan gereksinimi arttırmıştır. Ulusal zenginlikleri arttırabilmek için işgününün önemi anlaşıldıkça, eğitim kavramı usta-çırak ya da işte yetiştirmeden ziyade okullarda öğrenmeye doğru bir gelişme göstermiştir. Bu kapsamda tarım okulları ve ticaret akademilerinin açılması önerileri gündeme getirilmiş ve eğitim vasıtasıyla ulusal zenginliğin arttırılması amaçlanmıştır (Ünal 1996: 23).

1.2.2. Liberal İktisadi Düşünce de Eğitim

Liberal iktisadi düşünce içerisinde gelişen doktrinler, eğitim konusunu farklı perspektiflerden ele almış olsalar da özellikle kamu eğitiminin yurttaşlar üzerindeki etkilerine sıkça değinmişlerdir. 1820’li yıllarda doruk noktasına ulaşan Ludizm hareketi ile İngiltere’nin önemli şehirlerinde kitlesel makine kırma eylemlerinin yaygınlaşması, Fransız İhtilalı tecrübesi olan Avrupa’da, şehirlerde yoğunluğu artan proletaryanın ayaklanma korkusu ve mülkiyet güvensizliği yaşatmıştır. Böyle bir ortamda da dönemin iktisadi düşünürleri eğitim konusunda olumlu görüşler bildirerek, emekçi sınıfın eğitimi vasıtasıyla sosyal uyum ve ekonomik barışın sağlanabileceğini vurgulamışlardır (Doğan ve Şanlı 2003: 177-178).

Liberalizm; kişilerin ekonomik, sosyal ve siyasal alandaki özgürlüklerinin güvence altında olması gerektiğini ve devletin ekonomik alana müdahalesinin minimuma indirilmesi gerektiğini savunan bir doktrindir (Çetin ve Tayyar 2013: 108). Bireyselliği, özgürlükleri ve mülkiyet dokunulmazlığını temel alan liberalizm, özü bakımından modern çağın ürünüdür.

Sanayi kapitalizminin ekonomiye bakış açısını yansıtan liberal ekonomik düşünce içerisinde gelişen üç iktisadi doktrin söz konusudur. Bunlar; Fizyokrasi, Klasik Okul ve Neoklasik Okul'dur. Bu üç doktrin farklı tarihsel süreçlerde mevcudiyet göstermiş olmalarına rağmen temelde ortak prensipler üzerinden şekillenmişlerdir. Rasyonel kişiler ve bireysel çıkar arzularının toplumsal faydayı sağlayacağı inancı, piyasada Say Yasasının geçerliliği, ekonominin tam istihdamda olması ve mülkiyet haklarının korunması, liberal ekonomik doktrinlerin ortak noktasıdır. Bu üç doktrin farklı yanları olmakla birlikte temelde ideolojik olarak aynı sistemin savunuculuğunu yapmışlardır. Bu çalışmada Liberal iktisadi doktrinler arasından, Klasik Okul ve Neoklasik Okulun eğitime bakış açılarına yer verilecektir.

1.2.2.1. Klasik İktisadi Düşüncede Eğitim

Bireyciliği ve özgürlüğü savunan Klasik iktisadi düşüncenin temelini Say Yasası ve “görünmez el” miti oluşturmaktadır. Bireylerin çıkarıcı ve egoist davranışları görünmez el sayesinde toplumsal fayda maksimizasyonunu gerçekleştireceğini savunan bu düşünceye göre, ekonomi daima tam istihdamdadır. Tam istihdamdan zaman zaman sapmalar olabileceğini belirten bu doktrine göre, esnek ücret ve fiyat mekanizması ile ekonominin yeniden tam istihdama döneceği belirtilmektedir. Bu nedenle ekonomiye dışarıdan herhangi bir müdahaleye gerek yoktur. Bunun yanı sıra Say Yasası gereği piyasada üretilen her arz bir talep yaratacağından, piyasada talep yetersizliği söz konusu olmayacaktır. Ekonomide ilgilenilmesi gereken tarafın arz cephesi, yani üretim tarafı olduğunu belirten bu okula göre ekonomi arz cephesi tarafından düzenlenmektedir.

Ekonomik faaliyetler ve eğitim arasında bağlantı olduğunu sistematik şekilde ele alan ilk düşünür Adam Smith'dir. İktisadi düşünce tarihinde çoğunlukla Smith'in

“Laissez-Faire” çalışmaları üzerinde durulmasına rağmen göz önünde bulundurulması gereken diğer bir yönü de eğitime verdiği önemdir (Hacıosmanoğlu 1992: 175). Smith Milletlerin Zenginliği eserinde kişi başına düşen üretim miktarını arttırmanın yollarını araştırmış ve maddi refahı arttırma yollarını üretim, değişim ve bölüşüm teorileri ile açıklamıştır. Ekonomik gelişme ve eğitimin bağlantılı olduğunu belirten Smith, hükümetin sağladığı eğitim olanaklarının etkinliğine dikkat çekmiştir (Hacıosmanoğlu 1992: 177). Üretimde verimlilik artışını sağlayan en önemli etkenin iş bölümü olduğunu düşünen Smith, eğitime gereken önemi vermeyen toplumlarda iş bölümünün yararlı etkilerinin çok sınırlı kalacağını belirtmiş ve bu durumu da şu şekilde açıklamıştır: iş bölümü ile işgücü verimli kullanılarak yıllık üretim miktarı artmaktadır. İnsan zihni tek bir konuya odaklandığı zaman o konuda kolayca pratik yöntemler bulabilir, fakat zihin çeşitli konulara odaklandığında kolay yöntemler bulma olasılığı azalır. Bu açıdan iş bölümü olumlu etki yaratacaktır fakat iş bölümündeki aşırılık kişinin yaratıcı duygularını körelterek, yeni buluşları engelleyecek, teknik yenilikleri olumsuz etkileyecektir. Smith’e göre eğitime gereken önemi vermeyen toplumlarda bu sorunların mutlaka ortaya çıkacaktır. İş bölümünün yol açtığı kitlesel bozulmalar ancak eğitim vasıtasıyla düzeltilebilecektir (Hacıosmanoğlu 1992: 177). Bunlara ek olarak Smith, ekonomik refahın ve iyi bir yönetimin eğitim sistemi ile yakından bağlantılı olduğunu dile getirmiş ve yaşadığı dönemdeki hükümetin düşük standartta olmasının en önemli sebebi olarak da; yönetici kesimin ve halkın eğitim eksikliklerinden kaynaklandığını belirtmiştir. Eğitim eksikliklerden dolayı ekonomik konularda daha yetkin olan sermayedar sınıfın kamuoyunu ve yönetici kesimini kendi menfaatleri doğrultusunda yönlendirme gücüne sahip olduğunu dile getiren Smith, eğitim vasıtasıyla kamuoyu ve hükümete sermaye kesiminin toplum menfaatine aykırı gelir dağılımını değiştirme teşebbüslerine karşı çıkma fırsatı yaratılabileceğini savunmuştur (Hacıosmanoğlu 1992: 179).

Thomas Maltus da eğitimin önemi üzerinde durarak, eğitim vasıtasıyla insanın daha iyi yaşam standardına kavuşacağını belirtmiştir. Maltus’a göre yoksul sınıflar için yaygın eğitim sağlanması, nüfus artışını önleyecek bunun sonucunda da toplumsal huzursuzluklar bertaraf edilerek milli gelir artacaktır (Serin 1979: 9).

Ricardo'da ekonomik refah artışının nüfusun azalmasına bağlı olduğunu kabul etmektedir. Maltusla benzer düşüncelere sahip olan Ricardo, nüfus kontrollerinin ancak eğitim yolu ile sağlanabileceğini dile getirmiş ve eğitimi, aile planlaması ile ilgili alışkanlıkların kazanılması aracı olarak görmüştür (Ünal 1996: 35).

Klasik iktisatçılar arasında eğitim konusuna en fazla önem veren iktisatçı Nassau W. Senior'dur. Ona göre eğitim, bireylere gelecekte daha fazla tüketimde bulunmak için bugünkü tüketimden kaçınmayı, yani tasarrufu öğretmektedir. Eğitim sayesinde insanlar gelecekte elde edebilecekleri malların veya tüketimin değerlerini sezinler, çocuklarının ihtiyaçlarını doğru şekilde değerlendirir ve cehalet çemberi kırılarak nüfus artışı otomatik olarak kontrol altına alınır. Eğitimin sağladığı bu yararlıardan ötürü devlet, eğitime en etkili şekilde müdahale etmeli ve eğitim zorunlu olmalıdır (Serin 1979: 10).

Kapitalizmin görece olarak gelişmiş döneminde yaşamış olan John Stuart Mill'in eğitim konusundaki görüşleri, Klasik iktisatçılardan hayli farklı olarak Neoklasik iktisatçılara daha yakın çizgidedir. Mill de, Malthus gibi eğitimin nüfus artış oranını yavaşlatacağını dile getirmiş fakat bu artışın Malthus'un bahsettiği gibi bireylerin koruyucu tedbirler öğrenmesi ve uygulamasıyla değil de her iki cinsiyete eşit medeni ve mesleki fırsat ve sorumluluk sağlanmasıyla mümkün olacağını dile getirmiştir. Mill'e göre kadının sosyal alanda ve çalışma hayatındaki bağımsızlığının muhtemel sonucu doğum oranlarının azalmasıdır. Bu kapsamda işçi sınıfının alışkanlık ve geleneklerini değiştirmek amacıyla etkin bir eğitim sağlanması zorunlu bir şarttır (Serin 1979: 11-12). Kamusal eğitim konusuna da değinen Mill, hükümetin halkın çıkarı için vatandaşlara eğitim imkanı sağlaması gerektiğini, hatta özel girişimcilerin okullar açıp eğitim vermesinin de desteklenmesi gerektiğini belirtmiştir (Ünal 1996: 37).

Klasik iktisadi doktrin sanayi kapitalistinin ideolojik temsilciliğini yapmış olup, dönemin düşünürlerinin eğitim konusundaki görüşleri de bu bakış açısını yansıtmaktadır. Sanayileşmenin hızlandığı bu dönemlerde köyden kente göçün artmasıyla birlikte, göç edenlerin işsizliğini de beraberinde getirmiştir. Sanayileşmeyle birlikte kent yaşamı ve iş ortamı farklılaştığı için iş alışkanlıkları belirli bir bilgi ve beceri de gerektirmektedir. Bu nedenle çalışanların minimum da olsa bir eğitim

aşamasından geçmesi gerektiği bu dönemde zorunlu görülmüştür. Devlet tarafından bu eğitimin verilmesi gerektiği, hatta dini okulların bu iş için daha iyi olacağı Klasik İktisadi düşünürler tarafından vurgulanmıştır. Burada eğitimde öncelikli amaç, bireylerin disipline edilmesi, ahlak düzeylerinin yükseltilmesi, sanayi üretiminde ve şehir yaşamında kendileri için tanımlanan rolleri doğru şekilde hayata geçirmeleridir (Ünal 1996: 38).

1.2.2.2. Neoklasik İktisadi Düşüncede Eğitim

19. yüzyılın ortalarından itibaren Klasik Teoriye yöneltilen eleştiriler artmış, mevcut ekonomik ve sosyal koşulları açıklamada Klasik Teori yetersiz kalmıştır. Bu ihtiyaçlar karşısında şekillenen Neoklasik Okul, Klasik Teorinin çokça eleştiri aldığı emek değer teorisi yerine değer belirlenimci olarak faydayı baz almıştır. Bu sayede sistemdeki emek vurgusu yerine fayda vurgulaması yapılarak, özellikle Marx tarafından çokça eleştirilen sömürü ilişkisi gizlenmeye çalışılmıştır. Yeni teori ile birlikte Klasik Okulun ekonomik hayata devlet müdahalesine gerek olmadığı şeklindeki görüşlere esneklik getirilerek, piyasa işleyişinde etkin kaynak dağılımının olmadığı ve sosyal refahın optimumdan uzaklaştığı durumlarda sınırlı olmak koşuluyla devletin ekonomiye müdahale edebileceği görüşü dile getirilmiştir.

Temelde Klasik İktisadi doktrin ile paralel ideolojiye sahip olan Neoklasik okulun eğitim ile alakalı görüşleri Klasik kuramdan hayli farklıdır. Neoklasik okul, eğitim harcamalarını diğer beşeri sermaye yatırımları ile birlikte ekonomik çözümlenmelere dâhil etmesi bakımından eğitim ve işgücü piyasasıyla alakalı katkıları Klasik doktrinden çok daha ilerisindedir. Eğitimin İktisadi açıdan değerlendirilmesi, işgücü piyasası ile çözümlenmeler içerisinde yer alır. Neoklasik işgücü piyasası kuramının temellerini de Alfred Marshall ve John Bates Clark'ın 19. Yüzyılın başlarında yaptıkları çalışmalar oluşturmuştur. Yapılan bu çalışmalar marjinalist devrimin de başlangıcı olmuştur (Ünal 1996: 39). Yeni teorideki marjinal fayda analizinin keşfi, liberal ekonomiye yöneltilen eleştirilere karşı güçlü bir argüman oluşturmuştur. Bu dönüşümün başlıca aktörlerinden olan İktisatçı da Alfred Marshall'dır.

Eğitimi milli bir yatırım olarak gören Marshall'a göre, toplumsal ilerleme bireyin eğitimi vasıtasıyla potansiyeline ulaşması sonucunda olur. Bu yeni liberal görüşe göre, özellikle üniversite eğitimi sayesinde bireylerin verimlilik ve üretim artışına ilaveten, çalışan kesimin ahlaki ve milli karakter gelişimi sağlanarak toplumsal ilerleme sağlanmış olur. Liberal eğitim vasıtasıyla işgücü piyasasının ihtiyacı olan özelliklerde insanlar yetiştirilir ve firma sahipleri de piyasa ihtiyacına göre yetiştirilmiş insanlara daha yüksek ücret öderler. İşçi sınıfının üniversite eğitimi sayesinde entelektüel bir orta sınıfa dönüşeceğini belirten Marshall, bu yeni orta sınıfın toplumun daha alt tabakadaki bireylerin eğitim sorumluluğunu üstleneceğini dile getirmiştir (Kabaş 2018: 188).

Marshall'a göre eğitim faaliyetlerinin yaygınlaşması ile işgücü nitelikleri arasındaki eşitsizliklerin azaltılması ve işgücü veriminin artırılmasının yanı sıra, kişilerin sosyal alışkanlıkları da değiştirecektir. Eğitim sayesinde kişilerin ahlaki karakter ve sorumluluk bilinci geliştirilerek gelecek nesillerde vasıfsız işgücü ve yoksulluk sorunu ortadan kaldırılmış olacaktır (Kabaş 2018: 188).

Irving Fisher'da eğitimi insan varlığına sermaye yatırımı olarak değerlendirmiş, eğitim için yapılan harcamaların gelecekte kişisel ve toplumsal açıdan potansiyel bir gelir sağlayacağını vurgulamıştır (Kılıç 2001: 4).

İktisat tarihinde önemli düşünürler iktisadi olaylar açısından eğitimin önemi üzerinde durmuş olmalarına rağmen bu görüşler ayrıntılı olarak incelenememiştir. 1950'lerin sonları ve 1960'ların başlarında beşeri sermaye kuramı ile birlikte Neoklasik işgücü piyasası kuramı oluşturulmuş bunun sonucunda da eğitim konusu, gelecek için yatırım mahiyeti taşıması bakımından önem kazanmıştır (Ünal 1996: 40). Özellikle Schultz'un öncülük ettiği yeni akımla ekonomi alanında eğitimin bütün yönleri ayrıntılı ve sistematik olarak ele alınmış, eğitim vasıtasıyla insan niteliklerinin nasıl geliştirilebileceği ve eğitim ile ekonomik göstergeler arasındaki ilişkiler sistematik olarak ortaya koyulmuştur. Eğitimi beşeri sermaye yatırımı olarak değerlendiren ve beşeri sermaye kuramını oluşturan T. W. Schultz, eğitim kurumlarını sanayiye benzetmiştir. Schultz'a göre her ne kadar eğitim kurumları kar amacı ile organize

edilmemiş olsa da eğitim, bireyin gelecekteki kazancını arttırması bakımından yatırım olarak değerlendirilmesi gerekmektedir (Öztürk 2005: 30). İnsan sermayesi kuramcıları, bireylerin eğitim, sağlık, işbaşında öğrenme ve yeni iş imkânları için yaptıkları göçleri insan sermayesine yapılan yatırım olarak nitelendirmiş, bu yönde yapılan harcamaların ise ekonomik gelişmeye etki edeceğini belirtmişlerdir (Ünal 1996: 40-41).

Neoklasik düşüncenin ekonominin genel işleyişi ile alakalı olarak varsaydığı rasyonellik ilkesi, bireylerin ve firmaların eğitime yönelik yatırımlarında da geçerliliğini korumaktadır. Bu görüşe göre kişilerin ve firmaların eğitim yatırımlarını destekleme nedeni karı maksimize etmektir. Kişiler eğitim vasıtasıyla edindikleri vasıfların maliyeti ve bu vasıfların getireceği kazançları karşılaştırarak en karlı seçimi yaparken, firmalar da benzer rasyonel bakış açısıyla hareket eder. Kişinin işbaşı eğitimi ile üretim artışı sağlanacağından, eğitim kişiye ve firmaya fayda getirecektir (Özkaya İltan 2008: 13).

Neoklasik okul içerisinde yer alan ekonomistler, eğitimin yarı kamusal bir mal olduğunu, eğitim alanında eksik rekabet koşullarının söz konusu olduğunu belirtmişlerdir. Eğitim gibi insan sermayesine yatırım sonucunda üretilen mal ve hizmetlerin birey ve topluma yarar sağlayan yarı kamusal mal olmaları nedeniyle, eğitim ve işbaşı eğitimleri sübvansede edilmesi için devletin politikalar oluşturması gerektiği savunulmuştur. Üretkenlik ve gelir artışının eğitim ile yakından bağlantılı olduğunu düşünen Neoklasik kuramcılara göre, gelir dağılımında eşitliği sağlamanın yolu, eğitimdeki eşitsiz dağılımı azaltmak yani bireylere eşit eğitim imkânları sunmak ile sağlanabilecektir (Ünal 1996: 42).

Neoklasik iktisatçılar, eğitim konusunu incelerken diğer konularda olduğu gibi matematiksel modeller ve teknikleri kullanmışlardır. Örneğin üretim fonksiyonuna işgücü niteliğinin bir girdi olarak sokulup sokulmayacağı test edilmiş, ulusal gelir fonksiyonları kullanılarak eğitim harcamalarının yarattığı ulusal gelir artışları saptanmaya çalışılmıştır. Ayrıca eğitimle ilgili talep fonksiyonları ve eğitim süreciyle alakalı üretim fonksiyonları üzerinde de çalışmışlardır (Ünal 1996: 44).

1.3. Eğitimin Ekonomik Rolüne İlişkin Yaklaşımlar

Günümüz dünyasında eğitim, işgücüne kattığı nitelik ve verimlilik artışı ile ekonomik ve toplumsal kalkınmanın itici gücü konumunda olup, eğitim alanındaki gelişmeler uzun vadede ülkelerin ekonomik performansını önemli derecede etkilemektedir. Eğitimin ekonomik performansı nasıl etkilediğine dair literatürde birtakım teoriler mevcuttur. Bu bölümde eğitimin ekonomik rolüne ilişkin olarak beşeri sermaye teorisi, eleme hipotezi, kuyruk hipotezi ve ikili işgücü hipotezi anlatılacaktır.

1.3.1. Beşeri Sermaye Teorisi

İktisat yazınında, beşeri sermaye konusu Smith, Marshall ve Mill'in çalışmalarına kadar dayandırılrsa da modern anlamda bu çalışmaların beşeri sermaye teorisi üzerindeki etkileri çok sınırlı olmuştur (Telatar ve Terzi 2010: 202). M. Fridman ve S. Kuznets, ekonomik gelişmeler açısından beşeri sermaye yatırımlarının önemine dikkat çeken ilk ekonomistler olmalarına rağmen beşeri sermaye teorisi, 1950'lerin sonları ve 1960'ların başlarında Schultz, Becker ve Denison gibi iktisatçıların görüşleriyle şekillenmiştir (Öztürk 2005: 31; Koç 2013: 244). Bu iktisatçıların çalışmalarına göre eğitim, işgücünün üretken becerilerini arttırmakta ve ekonomik büyüme üzerinde fiziki sermaye kadar beşeri sermayenin de etkili olduğunu öne sürmektedir (Koç 2013: 244). Neoklasik İşgücü Piyasası kuramı çerçevesinde ekonomik analizlere dâhil edilen eğitim, beşeri sermaye teorisi ile farklı bir boyut kazanmıştır. Beşeri sermayesi teorisi, işgücünün niteliklerini heterojen şekilde ele alarak eğitimi, ücret ve istihdam düzeyinin belirleyicisi olarak değerlendirmiştir (Özkaya İltan 2008: 8-9).

Beşeri sermaye kuramı, kişinin üretim kapasitesini arttırıcı bilgi, beceri ve kazanılmış diğer nitelikleri beşeri sermaye kavramı içerisine katmakta, kişinin gelecekteki gelirini ve refahını arttırması için kendisine yatırım yapması gerektiği olgusundan yola çıkmaktadır (Yılmaz ve Sarpkaya 2016: 15). Beşeri sermaye kavramını kuramsallaştıran iktisatçı Schultz'a (1961: 9) göre, örgün eğitim ve firmaların işbaşı eğitimlerinin yanı sıra bireylerin istihdam edilebilirliğine pozitif etki edecek firma dışı

eğitimler, sağlık harcamaları ve bireylerin değişen iş fırsatlarını yakalamak amacıyla yaptıkları göçler beşeri sermaye yatırımlarını oluşturmaktadır.

Kalkınma sürecinin beşeri sermaye yatırımlarıyla kısa sürede gerçekleşeceğini ileri süren bu kuram, ekonomik gelişme sürecinde insan faktörünün önemini vurgulamaktadır. Beşeri sermaye kuramına göre, insana yapılan yatırımlar ile ekonomide üretilen mal ve hizmet miktarı arasında doğrusal bir ilişki olup, insana yapılan yatırım miktarı arttıkça kişisel kazanç ve ulusal gelirin de artacağı ileri sürülmektedir. Bu teoriye göre sosyal ve ekonomik kalkınma sürecinde kaynakların optimum kullanımı, teknolojik gelişmelerin ivme kazanması ve toplumsal refah artışında beşeri sermaye yatırımlarının katkısı fiziki sermaye yatırımları ile eş değerdir. Bu açıdan ekonomik kalkınmanın ivme kazanması için emeğin niteliğini arttıracak beşeri sermaye yatırımları elzemdir (Öztürk 2005: 31). Kuramda eğitim, emeğin verimlilik ve niteliklerini arttırması ve gelecekteki ücret artışında potansiyel etken olması bakımından, üzerinde çokça durulan ve önem verilen beşeri sermaye yatırımı olarak değerlendirilmektedir (Özkaya İltan 2008: 9). Eğitim vasıtasıyla işgücü genel yetenek ve becerilerini geliştirmekte, bunun sonucunda da işçi mevcut teknolojiyi daha iyi kullanma yeteneğini arttırarak ekonomik gelişmeye katkıda bulunmaktadır (Earle 2010: 2). Ayrıca bu kurama göre, bireyler arasında ücret farklılıklarının en önemli nedeninin eğitim olduğu savunulmakta, özellikle işçilere işe yönelik verilecek eğitimin ücret üzerinde artı etkisi olduğunu kabul edilmektedir (Baykal 2006: 34).

Beşeri sermaye teorisini kuramsallaştıran iktisatçılara göre bireylerin eğitime yönelik kararları firmaların yatırım kararlarına benzemektedir. Eğitim vasıtasıyla beşeri sermayesini arttıran bireylerin üretkenliği artacak, bu durum da çalışma hayatında daha yüksek ücret elde etmesini sağlayacaktır. Eğitim kararının fiziki sermaye yatırım kararı ile benzer olduğunu öne süren bu teoriye göre, bireyler marjinal eğitim maliyeti ile eğitimin beklenen getirisini kıyaslayarak eğitimlerine ne kadar yatırım yapacakları kararını vermektedirler (Erkin 2015: 7).

Beşeri sermaye teorisine göre, eğitimin iki çeşit getirisi söz konusudur. Bu getirilerden ilki eğitim yatırımını gerçekleştiren birey tarafından yüklenilen eğitim

maliyeti veya getirisini temsil eden özel bireysel getirilerdir. İkincisi ise toplumsal açıdan yüklenilen maliyet veya getiriye temsil eden toplumsal getirilerdir. Toplumsal getiriler, eğitim politikalarının ana belirleyicisi olurken; özel getiriler, bireylerin eğitim kararlarının ana belirleyicisi olmaktadır. Daha fazla eğitim almış kişilerin gelirleri de yüksek olacağı için daha yüksek gelir vergisi oranı, toplumsal güven ortamının artması ve ekonomik kalkınmanın artması eğitimin toplumsal getirilerden birkaç tanesidir. Bireysel getiri ise, eğitimle birlikte niteliği ve kapasitesi artan bireyin bilgi, beceri ve üretkenliğinde artışlar sonucu kişisel kazancının artmasıdır (Yılmaz ve Sarpkaya 2016: 16-17).

Beşeri sermaye kuramcıları tarafından ortaya konulan önemli çalışmalar, eğitimin iktisadi önemi üzerine yoğunlaşan pek çok çalışmanın yapılmasına da neden olmuştur. Özellikle 1980'li yıllardan itibaren içsel büyüme modelleriyle birlikte beşeri sermaye kavramı yeni bir dönüşüm yaşamıştır (Yardımcıoğlu 2012: 20). İçsel büyüme modelleri ile birlikte beşeri sermaye konusuna ilgi artmış, beşeri sermayenin ana göstergesi olarak eğitimin ekonomik aktivitelere etkileri yakından incelenmeye başlanmıştır (Yardımcıoğlu 2012: 63).

1970'li yıllarda beşeri sermaye teorisine birtakım eleştiriler getirilmiş ve bu kapsamda farklı teoriler ortaya konmuştur. Beşeri sermaye kuramına karşı öne sürülen yeni kuramlarda ortak nokta eğitim, verimlilik ve üretim arasında doğrudan ilişki kurmamalarıdır (Ünal 1996: 63). Beşeri sermaye yaklaşımından sonra ortaya atılan yaklaşımlarda ekonomik aktivitelere etkisi bakımından eğitime daha düşük rol atfedilmiş, hatta bazı eleştirilerde ise beşeri sermaye yaklaşımının iddia ettiği gibi eğitimin, bilgi ve beceri kazandırma vasıtasıyla üretken kapasiteyi arttırmayıp, sadece bireyi daha üretken kılan özellikleri tanımlamada bir eleme mekanizması olarak işlev gördüğü öne sürülmüştür (Özkaya İltan 2008: 14).

1.3.2. Eleme Hipotezi

Piyanın tam rekabet koşullarında işlediğini varsayan beşeri sermaye teorisine göre, işgücü arz ve talebinde bulunanlar tam bilgiye sahiptir. Özellikle büyük buhran

döneminde tam rekabet piyasası varsayımlarına yönelik eleştiriler ve 1970'lerde öne sürülen bilgi asimetrisi açıklamaları sonucunda eğitim ve işgücü verimliliğine yönelik yeni teoriler ortaya çıkarmıştır (Beltekin 2014: 230).

1970'lerde Arrow, Spence ve dönemin bazı iktisatçıları eğitimin üretken beceriler kazandırmadığını belirterek, eğitimin işverenlere kişinin üretken nitelikleri hakkında sinyal veren eleme mekanizması görevi gördüğünü öne sürmüşlerdir. Hipoteze göre eğitimde sınıflandırma ve değerlendirme merkezi rol oynadığı için insanlar yetenek ve vasıflarına göre ayrılmaktadır. Bunun sonucu olarak da eğitim vasıtasıyla işverenlere işin doğası gereği işi yapacak kişilerde olması gereken nitelikleri yansıtan sinyaller verilmektedir (Blomqvist 1987: 8). Bu açıdan eğitim, işe alım sürecinde bir süzgeç görevi görerek işe alınması ve alınmaması gereken kişilerin ayrımında kullanılmaktadır.

Eleme hipotezi, beşeri sermaye teorisinin açıklamalarına alternatif olan açıklamalar getirmiş, işgücü piyasasında var olan asimetrik bilgi sorununu sistemli şekilde ele almıştır. Hipoteze göre işgücü piyasasında asimetrik bilgi olup, emek talebinde bulunanların emek hakkında tam bilgiye sahip olmadığı fakat emek arz edenlerin iş ve işveren hakkında tam bilgiye sahip olduğu öne sürülmüştür (Beltekin 2014: 230). İşverenler, işçi hakkında kendilerinin denetleyemeyeceği yaş, cinsiyet, ırk gibi özelliklerin bilgisine sahipken, ancak işe alım sonrasında gözlemleyebileceği üretkenlik gibi bilgilere sahip değildir. İşveren, işçi işe başlamadan önce bazı işaretlerden yola çıkarak işçinin gelecek performansı hakkında tahminde bulunabilir. Kişilerin, çeşitli işlere girebilmesini sağlayan işaret eğitim yatırımı ile elde edilebilir. Eleme hipotezine göre, eğitimde ana iktisadi amaç insanları farklı verimlilik düzeylerine göre sınıflandırmaktır. Eğitim kişileri yetenekleri doğrultusunda sınıflandıran ve bu durumu diplomalar ile etiketleyen bir mekanizmadır. Kişiler eğitim sistemine girerken ve sistemde ilerlerken birtakım eleme aşamalarından geçerler. Bazıları bu sistemde belirli bir noktaya kadar ilerler fakat bir süre sonra sistemden atılır. Diğerleri ise sistemin gereken koşullarını sağladığında mezun edilir. Bu mezun olan kişiler ise bir sonraki aşamaya geçme hakkı kazanırlar. Bu sistem yani eğitim, kişileri başarılı ya da başarısız ilan ederek bu durumu derecelendirir. Bu durum kişinin sahip olduğu yetenek

ile eğitim seviyesinin gerektirdiği yeteneklerin uyumluluğuna bağlıdır. Bu açıdan sertifikalar ve diplomalar, firmanın çalışanlarında aradığı başarı, ilerleme yeteneği, motivasyon ve yükselme isteği hakkında izlenim edinmesini sağlamanın yanı sıra kişinin sahip olduğu nitelikleri tanımlar. İşverenler de bu belgeleri dikkate alarak iş için gerekli olan niteliklere sahip bireylerle bu niteliklere sahip olmayan bireylerin ayrımını yaparlar. Eğitim vasıtasıyla verimliliği diğerlerine göre daha yüksek olan bireyler saptanmış olur (Ünal 1996: 98-99).

Eğitimin eleme aracı olduğu hipoteze göre, çeşitli eğitim kategorilerinden sahip olunan diplomaların işaret ettiği kabiliyet ve özelliklere uygun olarak belirli alanlarda istihdam sağlanmaktadır. Farklı eğitim düzeylerindeki bireyleri istihdam eden işverenler, eğitim ve verimliliğin uygunluk dağılımını gözlemlemeleri sonucunda eğitim seviyeleri ile verimlilik arasında ilişki kurarak, her bir eğitim kategorisi için belirli bir ücret saptarlar. Bu yolla işverenler, çeşitli işler için gereken verimlilik ve eğitim konusunda yargı oluştururlar. Bu yargılar sonucu belirlenen ücretlerde zaman zaman değişimler olabilmektedir. Hipotezin doğası gereği, belirli bir eğitimi tamamlama yetenek ölçütü olduğundan, en yüksek eğitim düzeyine sahip birey, en kabiliyetli bireydir ve en yüksek ücretli işte istihdam edilir (Özkaya İltan 2008: 17).

Beşeri sermaye teorisinde, bir öğrencinin notları ya da diplomasından ziyade, öğrenime harcanan süre kazancın ana belirleyicisiyken; eleme hipotezinde, eğitimin derecelendirme ve değerlendirme işlevleri merkezi rol üstlenmektedir (Blomqvist 1987: 8). Beşeri sermaye kuramından farklı olarak eleme hipotezinde, eğitim verimlilik ile alakalı bireysel özellikleri yansıtır, verimli bireyler üretmez. Özetle eleme hipotezinde, eğitim ve verimlilik arasında doğrudan bir ilişki değil de dolaylı bir ilişki kurulur.

1.3.3. Kuyruk Hipotezi

Kuyruk hipotezi de Eleme hipotezi gibi işe alım sürecinde karşılaşılan asimetrik bilgi eksikliğine dayanmaktadır. 1970'lerde Lucas ve Thurow yaptıkları çalışmalarda, iş yapısının teknoloji tarafından belirlendiğini ve eğitimin işçi verimliliğini etkilemediğini öne sürmüşler; verimliliğin, insanların değil de işlerin özellikleri olduğunu dile

getirmişlerdir (Özkaya İltan 2008: 20-21). Onlara göre iş verimliliği üzerinde eğitimin dolaylı etkileri vardır. Çoğu iş becerisinin, iş başında öğrenileceğini öne süren bu hipoteze göre eğitim, bireyin işbaşında işi öğrenmesini ve yetiştirilmesini temsil eden birtakım özelliklerin göstergesidir. İşverenler, işçi alımı yaparken kişilerin işbaşındaki performanslarını tahmin etmek ister, bu nedenle kişilerin yetiştirilmesini kolaylaştıran özelliklerin göstergesi olarak eğitimi kullanırlar (Ünal 1996: 124).

Kuyruk hipotezi, iş rekabeti kuramı çerçevesinde ele alınmaktadır. Eleme kavramına dayanan iş rekabeti kuramı, işgücü piyasasını işgücü arz ve talebinin karşılaştığı bir piyasa olarak yorumlayan ücret rekabeti modeline alternatif olmuştur (Özkaya İltan 2008: 21). İş rekabeti kuramının genel önermeleri şunlardır: 1) İşin niteliğinin belirleyicisi teknolojidir. 2) Ücretler çoğunlukla kurumsal faktörlerce belirlenmekte, işgücü verimliliğindeki değişimler ücret düzeyini etkilememektedir. 3) İşe alım sürecinde işverenler, işe alacakları bireylerin yetiştirilebilirliğini ölçtükleri bazı eleme araçlarını kullanmaktadırlar (Cain 1976, Aktaran: Kurul Tural 2002: 76).

Kuyruk hipotezine göre işe alımda, bireylerin iş kuyruğundaki konumu belirleyicidir. Eğitim bireyin kuyruktaki konumunu belirleyen en ayırt edici niteliklerdir. Daha yüksek eğitim seviyesi, kişinin daha yetiştirilebilir olduğu anlamına geldiğinden dolayı kişinin kuyruktaki konumunu pozitif etkilemektedir. Firmalar açısından, işbaşında yetiştirme bir maliyet temsil ettiği için, işe alım sürecinde en kısa sürede yetiştirilebilecek eleman tercih edilir. Bu açıdan bireylerin iş kuyruğundaki konumları, firmaya yüklenecek yetiştirme maliyetine de göredir. Kuyruğun en başındaki bireyler en yetiştirilebilir olduklarından görece verimli ve yüksek ücretli işe, kuyruğun sonuna doğru olan bireyler ise daha az yetiştirilebilir oldukları için daha az verimli ve daha düşük ücretli işlere atanırlar (Ünal 1996: 124).

Kuyruk hipotezi, eğitimin gelir üzerindeki etkisini kabul etmekle birlikte, gelirin işçileri daha çok üretken yapmak amacıyla verildiğini değerlendirmektedir. Ayrıca eğitimi, daha kolay yetiştirilebilir işçileri belirlemede kolaylık sağlayan bir araç olarak değerlendirmektedir. Eğitim politikası açısından bu hipotezin öne sürdüğü görüşlerin önemli doğruluk payı vardır. Az sayıda verimliliği yüksek işlerin olması durumunda,

bireyler arasında kuyruğun ön sıralarında olma rekabeti artacak, talep edilen eğitim miktarı da artacaktır. Eğitime yönelik bireysel talep artışı, her bir eğitim düzeyindeki grupların istihdam güvencesini azaltacaktır. Bu durum, eskiden daha düşük eğitim seviyelerinden mezun olanların girdikleri işlere, bugün daha yüksek eğitilmiş bireylerin girmesiyle sonuçlanacaktır (Ünal 1996: 125-126).

1.3.4. İkili İşgücü Piyasaları

İşgücü piyasasının kendi içerisinde alt piyasalara bölündüğüne dayanan farklı teorik yaklaşımlar mevcuttur. Bu yaklaşımlar, işgücü piyasasında farklı işlerin ve farklı işçi gruplarının bulunduğu birincil ve ikincil işgücü piyasalarından oluştuğu varsayımından hareket etmektedir (Uyanık 1999: 1). Birincil piyasalar, modern teknolojinin kullanıldığı, üretim hacminin yüksek olduğu, nitelikli ve yaratıcı işgücü gerektiren piyasalardır. Bu piyasalarda çalışan işçilerin eğitim düzeyleri yüksek olacağından ekonomide öncü konumdadır. İkincil piyasalar ise, az tecrübe gerektiren vasıfsız işgücünün çalıştığı görece olarak geri teknoloji kullanan piyasa bölümleridir (Ünal 1996: 126).

Eğitimin ekonomik getirisini sorgulayan bu kuramda eğitim, işgücü verimliliğine etkisi olmayıp, birincil işgücü piyasasına girebilen çalışanları diğer çalışanlardan ayıracak özelliklerden birisidir. İkili işgücü piyasalarında birincil piyasalar için eleme hipotezinde olduğu gibi eğitim sonucunda alınan diploma işverenler açısından bir tercih aracı olarak kullanılıyor olsada, ikincil piyasalarda böyle bir ilişki yoktur (Öztürk 2008: 33).

İkili işgücü piyasası kuramcıları, piyasaların ayrı bölümleri için farklı ilişkilerin geçerli olduğunu ileri sürerek, belli bir ekonomik ilişkinin tüm iş ve işgücüne genellenemeyeceğini belirtmişlerdir. Bu nedenle fırsat eşitliğini sağlama amacıyla uygulanacak eğitim politikaları ikincil piyasadaki sorunları azaltmayacaktır. Çünkü ikincil piyasalar belirli alt kültürde iş gücünü çekmekte ve bu durumun eğitim ile hiçbir alakası olmamaktadır (Ünal 1996: 127).

II. BÖLÜM

2. GELİR DAĞILIMINA İLİŞKİN KAVRAMSAL VE TEORİK AÇIKLAMALAR

Üretim faaliyetleri insan ihtiyaçlarını gidermesi bakımından ne derece önemliyse, üretilen malların, diğer bir deyişle, oluşturulan gelirin bireyler arasındaki dağılımı da önem arz etmektedir (Güçlü ve Bilen 1995: 160). Ülkeler açısından ekonomik ve sosyal adaletin/adaletsizliğin temel göstergelerinden biri sayılan gelir dağılımı, ülkelerin önemle üzerinde durması gereken iktisadi konulardandır.

Bu bölümde, gelir dağılımı ile alakalı teorik bilgiler verilecek olup öncelikli olarak gelir dağılımının tanımlaması ve önemi üzerinde durulacaktır. Sonrasında gelir dağılımı türleri, gelir dağılımı ölçüm metotları ve en son da gelir dağılımını etkileyen bazı faktörler ele alınacaktır.

2.1. Gelir Dağılımının Tanımı

Gelir, üretim veya hizmet süreci sonunda elde edilen nesnel ya da parasal getiri olarak tanımlanmaktadır (DPT 2001: 3). Milli gelir ise, bir ülkede belirli bir dönemde üretilen mal ve hizmetlerin parasal değerlerinin toplamıdır. Ülkeler açısından milli gelir toplam büyüklüğü kadar, paylaşımı da önemli konulardandır.

Bir ekonomide belirli bir zaman içerisinde üretilen milli gelirin toplum içerisindeki kişi veya gruplar arasında paylaşılması gelir dağılımı olarak tanımlanırken; kişi veya sosyal grupların bu gelirden alacakları payı belirleyen mekanizmaya bölüşüm ilişkisi denmektedir (Sönmez 1990: 9). Gelir dağılımını bölüşüm ilişkilerinin sonucu

veya sayısal bir göstergesi olarak da tanımlayabiliriz (Boratav 1980: 9). Ülkeler açısından gelir dağılımının anlamı, ekonomide oluşturulan hasılanın/gelirin ekonomideki karar birimleri arasında ne oranda dağıldığıdır. Gelir dağılımı, ekonomik bir durum olmakla birlikte toplumların sosyo-kültürel yapısından ve toplumun adalet kavramına bakış açısından da etkilenmektedir. Temelde bu nedenlerden dolayı gelir dağılımı ülkeden ülkeye değişmekte, ülkeler arasında benzer bir gelir dağılımı çizgisi bulunmamaktadır (Karacan 2017: 35).

Gelir farklılıklarının açıklayıcısı olan gelir dağılımı, toplumsal ve ekonomik ilişkilerin de açıklayıcısıdır. Salt ekonomik bir olgu olmayan gelir dağılımı, uygulanan ekonomik ve sosyal politikaların sonucudur. Bu açıdan, üretim araçlarının mülkiyetinin yanı sıra toplumsal ilişkiler, işgücünün örgütlenmesi, siyasal katılım biçimleri ve evrimleri gelir dağılımını belirlemektedir. Ayrıca gelir dağılımı, gelir dağılımındaki adaletsizlikler ile ekonomik ve sosyal kurumlar arasında nasıl bir bağlantı olduğunu, yoksul ve zenginler arasındaki gelir farkının zamansal değişimini, gelir dağılımındaki çarpıklıkların sermaye birikimi ve büyüme üzerindeki etkilerini de ortaya koymaktadır (DPT 2001: 3).

2.2. Gelir Dağılımı ve Gelir Dağılımında Adaletin Önemi

İktisat biliminde önemli konulardan olan gelir dağılımı, özellikle sanayileşmenin getirdiği kırdan kente göç sonucu gelir grupları arasındaki farkların belirgin şekilde hissedilir düzeylere gelmesi sonucunda üzerinde sıkça durulan ve önem verilen bir konu olmuştur (TÜİK 2008: 55). Aslında 1960'lı yıllara kadar iktisat alanında, gelir dağılımı sorununun zaman içerisinde büyümeyle birlikte çözüleceği hâkim görüşü. Ancak gelişmekte olan ülkelerin hızlı büyümelerine rağmen gelir dağılımının giderek bozulmaya başlaması ve bu durumun hissedilir derecelere gelmesi, gelir dağılımı konusunun literatürde ağırlık kazanmasına neden olmuştur (Öztürk 2009: 7). Gelir dağılımı konusu serbest piyasa işleyişine bırakıldığında birtakım aksaklıklar nedeni ile gelir adil dağılımdan uzaklaşmakta, gelir dağılımında adalet sağlanamamaktadır. Bu nedenle devletler birtakım araçlarla piyasa işleyişine müdahale ederek, zengin ve fakir

arasındaki gelir uçurumu oluşmasını sosyal, ekonomik veya etik nedenlerden dolayı engellemelidir.

Her toplumda zengin ve yoksul kimselerin varlığı doğal bir durumdur. Fakat bir toplumda küçük bir kesimin milli gelirden büyük pay almasına karşılık nüfusun çoğunluğunun yaratılan gelirden çok az pay alması kabul edilebilir bir durum değildir. Söz konusu böyle bir durum, o ülkede gelir dağılımının adaletsiz olduğunu göstermek. Öte yandan, gelir dağılımında adaletin tesis edilmesi mutlak olarak gelirin bireylere eşit şekilde dağıtılması anlamına gelmemektedir. Genel anlamda adil bir gelir dağılımı, zengin ve fakir arasındaki gelir farkının kabul edilebilir bir seviyeye indirilmesidir (Çalışkan 2010: 102).

Toplumsal refahın ve ekonomik gelişmenin kilit noktalarından biri olan gelir dağılımı, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından önemli bir meseledir. Fakat özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından gelirin toplumun tüm kesimleri tarafından kullanılması, toplumsal barış ve sosyal adalet açısından ayrı bir öneme sahiptir. Ülke nüfusunun büyük çoğunluğunun görece olarak gelir dağılımından daha az pay alması, bu kesimlerin eğitim, sağlık ve beslenme gibi sosyal refah devletinin temel hizmetlerinden daha az faydalanmalarına neden olmaktadır. Bu durum ekonomik kalkınma için gerekli olan insan kaynakları niteliklerinde istenen gelişmelerin sağlanamaması ile sonuçlanmaktadır. Sonuç olarak ülke gelişmesi olumsuz etkileneceğinden, özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından gelir dağılımında hakkaniyet önemli bir meseledir (Karaman ve Özçalık 2007: 26).

Bir ülkede sosyal barışın sağlanması ve korunması açısından da gelir dağılımının adil olması önemlidir. Ülkelerde gelir dağılımı ne derece çarpık olursa bireyler arasındaki huzursuzluklar artmakta, sosyal düzen bozulmaktadır. Gelir dağılımı toplumun katmanları arasında ne derece adil olursa, bireyler arasındaki refah farklılıkları da benzer olacak ve toplumsal refah artacaktır. Ayrıca adil bir gelir dağılımı, ekonomide belli bir kesimin gücü eline geçirmesini ve kendi çıkarları açısından ekonomik aktiviteleri yönlendirmesini de engelleyecektir. Bu bağlamda adil bir gelir dağılımı, toplumsal katmanlar arasında refah farklılıkları uçurumu oluşmasını

engellemesi, ekonomik ve politik güç dengesi kurarak çalışmadan yaşamını idame ettirecek sosyal tabaka oluşmasına engel olması ve sosyal barışın sağlanması açısından önemli katkıları olmaktadır (Öztürk 2009: 9).

Gelirin adil paylaşımı ve yoksulluğun azaltılması ülkeler için birtakım sosyal, siyasal ve ekonomik dışsallıklar da oluşturmaktadır. Gelir dağılımının görece adil olduğu toplumlarda suç işleme oranları azalmakta, mülkiyet hakları bakımından daha güvenli toplum yapısı oluşmaktadır. Ayrıca bu toplumlarda mülkiyet daha geniş tabana yayıldığından fırsat eşitliğinin sağlanması, toplumda belirli kesimlerin ekonomik ve sosyal yaşamdan dışlanması önleyerek, ekonomik ve toplumsal yaşama katılımı arttırmakta ve demokrasinin güçlenmesine katkıda bulunmaktadır (Öztürk 2009: 13-14). Gelir dağılımı konusunda yapılan pek çok çalışma, gelir dağılımında adaletin sağlanamadığı toplumların siyasi yapılarının demokratik olmadığını ortaya koymaktadır. Buna karşılık demokratik toplumlarda gelir dağılımı daha adil dağılmaktadır. Bir ülkede gelir dağılımı bozuldukça, demokratik rejimden uzaklaşmakta, demokratik rejimden uzaklaşma ise gelir dağılımını daha da bozmakta ve ülkeler kısır bir döngü içine girmektedir (Uyanık vd. 2015: 10).

2.3. Gelir Dağılımı Türleri

Gelir dağılımı, yaratılan milli hasılanın kişiler, üretim faktörleri, sektörler veya bölgeler arasında bölüşülmesini ifade etmektedir. Milli hasılanın kişiler arasında paylaşımına kişisel gelir dağılımı, üretim faktörleri arasında paylaşımına fonksiyonel gelir dağılımı, sektörler arasındaki paylaşımına sektörel gelir dağılımı, bölgeler arasındaki paylaşımına ise bölgesel gelir dağılımı denmektedir. Bunların yanında gelirin ikincil dağılımı da söz konusudur (Öztürk 2009: 14).

Bu bölümde ele alacağımız gelir dağılımı türleri (kişisel gelir dağılımı, fonksiyonel gelir dağılımı, sektörel gelir dağılımı ve bölgesel delir dağılımı), milli gelirin ülke içerisindeki paylaşımını ayrıntılı bir şekilde inceleme olanağını sağlamaktadır. Ayrıca gelir dağılımını, bahsettiğimiz bu türlere göre incelemesini

yapmak bazı noktalarda yeterli olmayabilir. Gelir dağılımı sözüne ettiğimiz bu türlerden farklı olarak mesleğe, eğitime, cinsiyete, yaşa ve sosyal gruplara vb. göre de tasnif edilebilir (Kuştepelı ve Halaç 2004: 147). Gelir dağılımı incelenirken karşımıza çok çeşitli gelir dağılım türleri çıkmasının temel nedeni, milli gelir dağılımına farklı açılardan bakılmasından kaynaklanmaktadır (Pehlivanoğlu 2013: 38).

2.3.1. Kişisel (Bireysel) Gelir Dağılımı

Kişisel gelir dağılımı, bir ülkede meydana getirilen toplam gelirin ülke yurttaşları (bireyler, aileler ve çeşitli gruplar) arasında dağılımını ifade etmektedir. Tanımdan da anlaşılacağı üzere, gelirin fertler veya hane halkları arasında dağılımı ön plandadır. Ekonomik eşitsizliğin önemli göstergesi olan kişisel gelir dağılımı, hane halkları arasındaki mevcut gelir eşitsizliklerinin göstergesi niteliğindedir. Kişisel gelir dağılımı, gelir türü, yaş, cinsiyet, meslek, sektör, bölge, sosyo-ekonomik gruplar veya eğitim durumlarına göre de sınıflandırılabilir (DPT 2001: 4).

Kişisel gelir dağılımında gelirin nereden ve nasıl elde edildiği ya da gelirin ne adla (ücret, faiz, rant, kar) elde edildiği değil, sadece hane halklarının belli bir dönem süresince elde ettikleri tüm gelir göz önünde bulundurulmaktadır (Öztürk 2009: 14). Bu gelir dağılımı türünde bireyler tek bir gelir türüne sahip olabileceği gibi birden fazla gelir türüne de sahip olabilir. Kişisel gelir dağılımı, fertlerin, ailelerin ve tüketici birimlerinin elde ettikleri gelir miktarını dikkate aldığı için bireyler arası gelir eşitsizliğinin açıklayıcısıdır (Kubar 2009: 8). Kişisel gelir dağılımı, ülke içerisinde gelir dağılımı eşitsizliklerinin belirlenmesinde kullanılmasının yanı sıra çeşitli ülkelerdeki gelir dağılımı eşitsizliklerinin karşılaştırmasında da kullanılmaktadır (Öztürk 2009: 15).

Gelir araştırmaları alanında önemli gösterge niteliğinde olan kişisel gelir dağılımı, hiçbir ülkede eşit ve adil bir dağılım göstermemektedir. Brezilya, Kolombiya, Meksika ve Bolıvyanın da dahil olduğu çoğu Latin Amerika ülkelerinde kişisel gelir dağılımı en adaletsiz şekilde dağılmaktayken; Slovenya, Slovakya, Finlandiya İzlanda, Norveç, Danimarka gibi ülkelerde ise kişisel gelir dağılımı en adil biçimde

dağılmaktadır (https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?view=map&year=2014&year_high_desc=true, 24 Ocak 2019'da erişildi).

Kişisel gelir dağılımı konusunda eşitlik ya da eşitsizlik temelde ülkelerin izledikleri ekonomi politikaları, mevcut piyasa yapısı, tarihsel faktörler, kanunlar ve sendikal haklar gibi çeşitli nedenlerden etkilenmektedir. Bunların yanı sıra yetenek, zekâ, risk alabilme ve girişimcilik gibi bireye bağlı olan çeşitli özellikler de kişisel gelir dağılımında farklılıklara yol açmaktadır (Özgüler 2014: 59-60).

Kişisel gelir dağılımları arasında büyük farklar bulunmaması çeşitli yönlerden arzulanmaktadır: adil olmayan sosyal sınıf polarizasyonunu engelleyerek kişiler arasındaki refah farklılıkları arasında uçurum oluşmasını engeller, sosyal barışı ve uyumu sağlayarak devam ettirir, ekonomik istikrar sağlamada yardımcı olur en önemlisi de yurttaşlara nispeten eşit fırsatlar sağlar (Kubar 2009: 8; Han 2010: 15).

2.3.2. Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Fonksiyonel gelir dağılımı, milli hasıla içerisindeki ücret, faiz, rant ve kar payları hakkında bilgi vermektedir. Gelirin faktörel (ya da işlevsel) dağılımı olarak da adlandırılan fonksiyonel gelir dağılımı, bir ülkede oluşturulan milli gelirin üretim faktörleri (işgücü, sermaye, müteşebbis ve toprak sahipleri) arasında nasıl paylaşıldığını göstermektedir (DPT 2001: 4).

Fonksiyonel gelir dağılımı, ülkelerin gelişmişlik düzeyi hakkında önemli bilgiler vermektedir. Nitekim gelişmiş ülkelerde milli gelirden en fazla payı ücret gelirline sahip kişiler almaktadır (Karacan 2017: 49). Bu ülkelerde emek payının milli gelir içinde önemli yer tutmasının temel nedenleri; işsizlik oranlarının düşük olması, verimlilik artışının ücretlere kolayca yansıtılabilmesi ve ücretli nüfusun aktif nüfusa oranının yüksek olmasıdır (Tekir 1987: 322). Gelişmekte olan ülkelerde ise tarım kesimi milli gelirden önemli paylar almakta, ücretlilerin gelirleri nispeten daha düşük kalmaktadır (Han 2010: 20).

2.3.3. Sektörel Gelir Dağılımı

Gelir dağılımı türlerinden bir diğeri olan sektörel gelir dağılımı, ülke ekonomisindeki üretim sektörlerinin milli gelirden aldıkları payları ifade etmektedir. Sektörel gelir dağılımı verileri, sanayi, tarım ve hizmet sektörü gibi birbirinden farklı üretim sektörlerinin milli gelirden aldıkları payları, bu payların uzun dönemli seyirlerini, milli gelir dağılımındaki değişikliklerin hangi sektörler aleyhine veya lehine değiştiğini ortaya koymaktadır (Aktan ve Vural 2002: 2).

Farklı üretim sektörlerinin milli gelirden ne derece pay aldığını temsil eden sektörel gelir dağılımı, ülkelerin sanayileşme sürecinde hangi seviyede olduğunu ve ülkelerin ekonomik anlamda gelişmişlik düzeyi hakkında bilgi vermektedir (Kuştepeli ve Halaç 2004: 147). Gelişmiş ülkelerde milli gelir içerisinde sanayi ve hizmetler sektörünün payı fazlayken, tarım sektörünün payı azdır. Az gelişmiş ülkelerde ise tersi bir durum geçerlidir (Öztürk 2009: 21).

2.3.4. Bölgesel Gelir Dağılımı

Coğrafi gelir dağılımı olarak da adlandırılan bölgesel gelir dağılımı, milli gelirin ülkenin farklı bölgelerinde yaşayan bireylere göre dağılımını ifade etmektedir. Bu gelir dağılımı türü, farklı bölgelerde yaşayan bireylerin milli gelirden hangi oranda pay aldıklarının göstergesi niteliğinde olup, söz konusu ülkenin gelişmiş ve az gelişmiş bölgeleri arasındaki farkları göstermesi bakımından politika yapımcılar için önemli bir kaynaktır (Kuştepeli ve Halaç 2004: 147; Yücel 2011: 8).

Bölgesel gelir dağılımı hesaplamaları yapılırken ülke, coğrafi bölgelere, gelişmişlik düzeyine veya yerleşim yerlerinin niteliğine (kır ya da kent) göre bölgelere ayrılarak çözümlenmeler yapılır (Çalışkan 2010: 94). Hemen hemen hiçbir ülkede milli gelir, söz konusu ülkenin farklı bölgelerine eşit olarak dağılmamaktadır. Fakat genelde ekonomik anlamda gelişmiş ülkelerde bölgeler arasındaki gelir dağılımı dengesizlikleri nispeten daha azdır (Özgüler 2014: 58). Gelişmekte olan ülkelerde ise bölgeler arası gelir dağılımı dengesizlikleri çok daha fazla olabilir. Söz konusu bu dengesizliklerin

giderilmesi gelişmekte olan ülkeler açısından büyük önem taşımaktadır. Çünkü bölgesel gelir dağılımının bölgeler arasında gösterdiği farklılıklar göç, çarpık kentleşme ve artan alt yapı talebi gibi çeşitli sorunları da beraberinde getirmektedir (Han 2010: 22). Bölgesel gelir dağılımı farklılıkları temelde bölgeler arasındaki ulaşım, tarım, ticaret, sanayi haberleşme, eğitim imkânlarının ve diğer faktörlerin farklı olmasından kaynaklanmaktadır (DPT 2001: 28).

2.3.5. Birincil ve İkincil Gelir Dağılımı

Gelir dağılımı konusunda diğer bir ayırım ise birincil ve ikincil gelir dağılımıdır. Neoklasik kurama göre aksaklığın olmadığı piyasa işleyişinde gelir bölüşümü konusunda da herhangi bir sorun olmayacaktır. Fiyat mekanizması sayesinde, üretim sürecine katılan faktörlerden her biri oluşturulan hasıladan üretime yaptıkları katkı oranında pay alacaktır. Emek ücret, sermaye faiz, toprak rant, girişimci ise kar elde etmektedir. Bir üretim faktörü, belirli bir sektörde elde ettiği gelirden tatmin olmuyorsa, faktör akışkanlığı olduğu için daha yüksek gelir elde edeceği diğer sektöre kayacaktır. Ayrıca ücretliler, sermaye sahipleri ve diğer üretim faktörleri arasında aksamayan ve sürekli bir rekabet de vardır (Pınar 2006: 292). Kaynakların bireyler arasındaki dağılımını veri olarak alının bu kuramda, gelir dağılımı piyasa işleyişi sonucu en adil şekilde sağlanacağı varsayıldığı için gelir dağılımı konusu üzerinde durulmamaktadır (Ulutürk ve Ersezer 2005: 95). Devletin ekonomiye müdahale etmediği varsayımı altında piyasa ekonomisi tarafından gerçekleştirilen bu gelir dağılımına birincil gelir dağılımı denmektedir (Çetin 2013: 183).

Piyasa işleyişinin mükemmel olmadığı ve bazı aksaklıkların olduğu durumlarda, devlet sağlıklı işleyen bir piyasa mekanizması oluşturmaya yönelik birtakım politikalar uygulayarak piyasa işleyişine müdahale eder ve geliri yeniden dağıtır (Pınar 2006: 292). İkincil gelir dağılımı olarak adlandırılan bu durum, üretim faktörleri sahiplerinin faktör payı olarak elde ettikleri gelirlerin çeşitli şekillerle devlet tarafından yeniden dağıtılması anlamına gelmektedir (Öztürk 2009: 25).

Piyasa işleyişine müdahale edilmediğinde, piyasa başarısızlığı olarak bilinen aksaklıklar sonucu milli gelir adil dağılımından uzaklaşabilir. Piyasa başarısızlığı, piyasa ekonomisinin kaynak tahsisi etkinliğinin (pareto optimum¹) sağlayamaması durumudur (Akça 2011: 181). Etkin kaynak tahsisinin sağlanamadığı bir ekonomide oluşturulan milli gelir de adil dağılmamaktadır. Milli gelir bölüşümündeki aksaklıklar ise ülkelerde birtakım sosyal ve ekonomik olumsuzluklara neden olacağından devletlerin milli gelir paylaşımına müdahale etme zorunluluğu oluşur. İkincil gelir dağılımı amacıyla devlet, çeşitli yasal düzenlemeler yaparak ücretleri, fiyatları ve servet dağılımını değiştirmektedir. Bu kapsamda birtakım mal ve hizmetleri düşük gelir grubundaki bireylere parasız veya çok düşük bedellerle sunabilir, kimi zaman transfer harcamaları ile düşük gelirlili bireylerin satın alma gücünü arttırabilir, sendikal özgürlükler ve yasal düzenlemelerle asgari ücreti bireylerin yaşamını idame ettirebileceği seviyelere çekebilir veya yüksek gelir grubundaki bireylerden artan oranlı tarifelerle vergiler alarak servetin az sayıda kişide toplanmasını engelleyebilir ayrıca elde edilen bu vergileri de düşük gelir gruplarındaki bireylere de aktarabilir (Öztürk 2009: 26; Karacan 2017: 51). Bunların yanı sıra, taban fiyat uygulaması ve tarımsal desteklemeler, kamu harcamalarının miktarı ve birleşimindeki değişiklikler de birincil gelir dağılımını etkileyerek gelirin ikincil dağılımına neden olmaktadır (Çetin 2013: 190).

Devletin ve sosyal güvenlik kurumları önemli rol oynadığı ikincil gelir dağılımı, gelirin yeniden dağılımı olarak da adlandırılmaktadır (Karacan 2017: 51). Hangi yöntemle olursa olsun ikincil gelir dağılımı serbest piyasa işleyişinin sağlayamadığı gelir dağılımı adaletini sağlamaya çalışmakta ve birincil gelir dağılımına nazaran daha eşitlikçi bir paylaşım olduğu kabul edilir (Kubar 2009: 147).

¹ Pareto optimum, tam rekabet piyasasında kaynak tahsisinde etkinliğin sağlanması için gerekli koşullardır. “Üretici, tüketici ve faktör sahiplerinin herhangi birinin durumunu kötüleştirmeden bir kişinin bile durumunun iyileştirilemeyeceği” durumu ifade etmektedir. Tam bilgi, mükemmel rekabet, mal ve üretim faktörü akışkanlığı vs. Pareto optimum için gerekli birkaç koşuldur (Kayıran 2013: 166). Fakat piyasada rekabet koşullarının işlememesi, kamusal malların varlığı, dışsallıklar, doğal tekeller, asimetrik bilgi, dışsal şoklar vb. nedenlerden dolayı piyasa ekonomisi kaynak tahsisi etkinliğinden uzaklaşmakta ve devlet çeşitli yöntemlerle ekonomiye müdahale ederek kaynak dağılımını yeniden sağlamaktadır (Akça 2011: 181-182).

2.4. Gelir Dağılımı Türleri Arasındaki İlişki

Farklı boyutlarda ele aldığımız gelir dağılımı türleri aslında aynı fotoğrafa farklı açılardan bakılması anlamına gelmektedir. Net bir çizgi ile birbirinden ayrılmayan gelir dağılımı türleri, iç içe geçerek birbirlerini kapsamaktadır. Örneğin, aynı sektörde yer alan bireyler farklı faktör gelirlerine sahip olabilirler. Bir kişi, tarım sektöründe çalışarak üretime katkıda bulunuyorsa, söz konusu kişi faktörel olarak ücret, sektörel olarak da tarım geliri elde etmektedir. Ya da sahip olduğu gayrimenkulü imalat sektöründe faaliyet gösteren girişimciye kiralayan bir birey, faktörel olarak rant sektörel olarak ise sanayi kesiminden gelir elde etmektedir (Pınar 2006: 286).

Öte yandan ülkelerin sektör ya da bölgeleri kalkındırmak amacı ile izleyecekleri stratejiler de diğer gelir dağılımı türlerini etkilemektedir. Örneğin devletin, belli bir sektörün kalkınmasına yönelik sağlayacağı teşvik ve sübvansiyonlar, doğrudan veya dolaylı müdahaleler söz konusu sektörün milli gelirden aldığı payı arttıracaktır. Teşvikler sonucu sektörel gelir dağılımının değişmesinin yanında fonksiyonel, kişisel ve bölgesel gelir dağılımını da etkileyebilmektedir (Kurtipek 2011: 8). Özetle sözü edilen gelir dağılımı türlerinin herhangi birinde meydana gelen bir değişiklik, diğer gelir dağılımı türleri üzerinde de etkiler oluşturabilmektedir.

2.5. Gelir Dağılımı Ölçüm Metotları

Günümüzde ekonomide oluşturulan gelirle beraber, bu gelirin toplum içerisinde nasıl dağıldığı da önemli duruma gelmiştir. Bu kapsamda gelir dağılımının adil olup olmadığının belirlenebilmesi ve gelir dağılımı verilerinin zamansal değişimini gözlemlenebilmesi amacıyla birtakım ölçüm metotları geliştirilmiştir.

Ekonomi literatüründe gelir dağılımı eşitsizlik ölçütleri genellikle pozitif (objektif) ve normatif ölçütler olarak iki kategoriye ayrılmaktadır. Pozitif ölçütler gelir dağılımı ölçümlerini hesaplarken birtakım istatistiksel ölçüm yöntemlerini kullanmakta, gelirlerin birbirinden veya ortalama gelirden farklarını ortaya koyarak eşitsizliğin

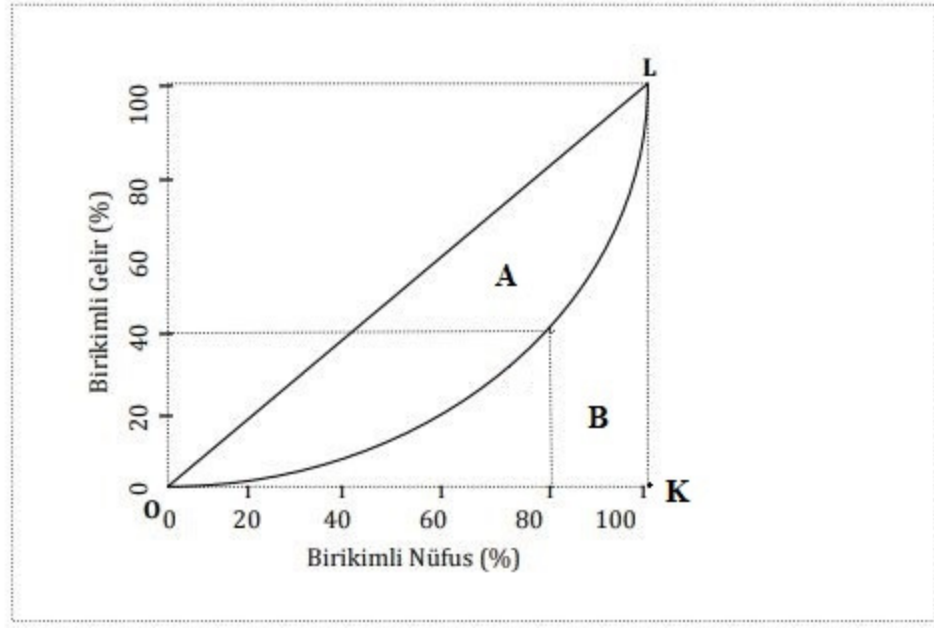
derecesini tespit etmektedir (Sen ve Foster 1997: 2). Normatif ölçüm yöntemleri ise gelir dağılımı verilerine ek olarak sosyal refah anlayışı bağlamında fayda fonksiyonunu da göz önünde bulundurur (Canbey Özgüler 2014: 95).

Gelir dağılımı eşitsizliğini ölçmek için literatürde birçok ölçüm yöntemi mevcuttur; Gini katsayısı, Theil endeksi, yüzdelik gruplar katsayısı, Kuznets katsayısı, Logaritmik sapmalar ortalaması, Atkinson endeksi ve Dalton ölçütü. Söz konusu tüm bu yöntemler sayesinde ülke içerisinde gelirin adil dağılıp dağılmadığı, gelir dağılımında alt gelir ve üst gelir grupları arasındaki gelir farklılıklarının durumu tespit edilebilmektedir. Bu çalışmada sözü edilen bu ölçüm metotlarından, pozitif gelir eşitsizliği ölçütlerinden olan Lorenz eğrisi, Gini katsayısı, yüzde paylar analizi ele alınacaktır.

2.5.1. Lorenz Eğrisi

1905 yılında Max Lorenz tarafından geliştirilen Lorenz eğrisi, nüfusun yüzde kaçının milli gelirin yüzde kaçına sahip olduğunu gösteren bir diyagramdır (Karacan 2017: 39-40). “Eğrinin oluşturulabilmesi için bireyler veya hanehalkları, gelirlerinin büyüklüğüne göre, en küçükten en büyüğe doğru sıralanırlar. Lorenz eğrisinin yatay ekseninde, bu şekilde sıralanmış birey veya hanehalklarının toplam nüfus içindeki payları, dikey ekseninde ise, söz konusu birey veya hanehalklarının sahip oldukları gelirlerin toplam gelir içinde paylarının birikimli yüzdesi yer alır” (Kurtipek 2011: 10).

Bu tip bir Lorenz eğrisi Şekil 2.1’de gösterilmektedir. Çizimde 45°’lik açı ile gösterilen OL doğrusu üzerindeki tüm noktalarda nüfus yüzdesi ile gelir yüzdeleri birbirine eşittir. OL doğrusu, gelir dağılımının tamamen eşit olduğu bir durumu temsil etmekte ve herkesin gelirden eşit derecede pay aldığını ifade etmek için mutlak eşitlik doğrusu denmektedir. Söz konusu durumda, örneğin nüfusun yüzde yirmilik kısmı toplam gelirin yüzde yirmi pay alacaktır veya nüfusun yüzde seksenlik kısmı toplam gelirin yüzde seksenine sahip olacaktır vb. Böyle bir durumda Lorenz eğrisi mutlak eşitlik doğrusu ile çakışarak 45°’lik doğru şeklini almaktadır (DPT 2001: 7).

Şekil 2.1: Lorenz eğrisi

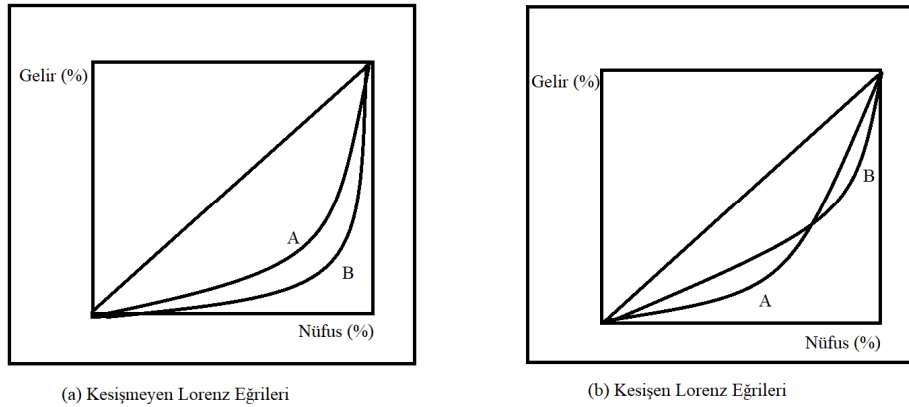
Şekil 2.1'deki OKL durumu ise milli gelirin en yüksek derecede eşitsiz olduğu, yani milli gelirin tamamına tek bir kişi veya hanehalkının sahip olduğu diğer bireylerin milli gelirden herhangi bir pay almadığı, çok uç bir noktayı temsil etmektedir (Kurtipek 2011: 11). Şekil 2.1'de gösterilen Lorenz eğrisine göre, nüfusun yüzde seksenlik kısmı toplam gelirin yüzde kırkına sahiptir.

OL ile OKL eğrileri arasında yer alabilecek tüm eğriler Lorenz eğrisi olarak isimlendirilmekte ve milli gelir dağılımının olabilecek tüm gelir bölüşümü olasılıklarını göstermektedir (Pehlivan 2009: 42-43). Gelir eşitsizliğinin arttığı bir durumda, Lorenz eğrisi OL mutlak eşitlik doğrusundan uzaklaşarak, çukurlaşmaktadır. Mutlak eşitlik doğrusuna Lorenz eğrisi ne derece yakın olursa gelir dağılımında eşitlik söz konusu olmaktadır. Lorenz eğrisi, mutlak eşitlik çizgisinden uzaklaştıkça da gelir dağılımında eşitsizlik artmaktadır (Yücel 2011: 19-20).

Lorenz eğrisinin yaygın şekilde kullanılması temelde iki nedenden dolayıdır. İlk olarak, kişisel gelir dağılımındaki değişiklikler, bir para birimine bağlı olmaksızın ve milli hasıla dikkate alınmaksızın gösterilmektedir. İkinci olarak ise, toplumun tamamı

analize dahil edilemese dahi anlamı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle Lorenz eğrisi, gelir dağılımı çözümleme yöntemleri içerisinde en açık ve kolay şekilde anlaşılabilen yöntemdir (Kurtipek 2011: 12).

Loranz eğrisi ile ülke içerisinde gelir dağılımında meydana gelen zamansal değişiklikler gözlemlenebileceği gibi farklı ülkelerin de gelir dağılımları karşılaştırılabilir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi bir dağılımın Lorenz eğrisi mutlak eşitlik doğrusuna ne derece yakınsa gelir dağılımı o derece eşit olmaktadır. Şekil 2.2'deki a grafiğinde böyle bir durum gözlemlenmektedir. Söz konusu bu duruma göre Lorenz A eğrisine sahip olan ülkede ya da yılda gelir dağılımı daha adildir (TÜSİAD 200: 177).

Şekil 2.1: Kesişen ve kesişmeyen Lorenz eğrileri

Lakin iki gelir dağılımı eğrileri karşılaştırılırken, Şekil 2.2'de a grafiğinde olduğu gibi her zaman bir dağılımın Lorenz eğrisi diğerine göre baskın olmayabilir. Bir Lorenz eğrisi diğer Lorenz eğri ile kesişebilir, bazı bölümlerde diğer eğrinin üzerinde yer alırken, bazı bölümlerde altında kalabilir. Böyle bir durum çizim b'de gösterilmektedir. Böyle bir durumda Lorenz eğrilerine bakarak gelir dağılımlarının hangisinin eşit hangisini eşitsiz olduğu kesin olarak kestirilemez. Bu durumda gelir dağılımı eşitsizliğini ölçebilmek amacı ile yeni kıstaslara ihtiyaç duyulacaktır (TÜSİAD 200: 177).

2.5.2. Gini Katsayısı

Lorenz eğrisi, birim karenin bir köşesinden çapsal olarak zıt köşeye kadar uzanan eğridir. Eğer toplumdaki tüm bireyler aynı gelire sahip olsalardı, Lorenz eğrisi sadece köşegen olacaktı. Fakat mükemmel gelir dağılımını temsil eden bu duruma rastlamak mümkün değildir. Mükemmel eşitliğin yokluğu durumunda şüphesiz en düşük gelir grupları, daha düşük gelir paylarına sahip olacaktır (Sen ve Foster 1997: 30). Lorenz eğrisi temel alınarak hesaplanan Gini katsayısı, gelir eşitsizliği düzeyinin sayısal göstergesidir (Bozdağ ve Bozdağ 2006: 5). Gini katsayısı, mutlak eşitlik çizgisi ve Lorenz eğrisi arasında kalan alanın (şekil 2.1’de A bölgesi), mutlak eşitlik çizgisi altında kalan üçgen bölgeye (şekil 2.1’de A+B bölgesi) oranıdır (Sen ve Foster 1997: 30). Şekil 2.1’e göre $Gini = \frac{Alan(A)}{Alan(A+B)}$ şeklinde hesaplanmaktadır.

Carrado Gini tarafından literatüre kazandırılan Gini katsayısı, 0 ile 1 arasında değer alabilmektedir. Gini katsayısı, gelir dağılımında tam eşitlik sağlandığı durumda 0 değerini, mutlak eşitsizliğin söz konusu olduğu durumda 1 değerini almaktadır. Gini katsayısının 1’e yaklaşması gelir dağılımının adaletten uzaklaştığını ifade ederken, 0’a yaklaşması gelir dağılımında adil dağılımın arttığını ifade etmektedir (Akın ve Aytun 2016: 917).

Gelir dağılımı eşitsizliği ölçümünde kullanılan Gini katsayısı gelir dağılımı ölçüm yöntemlerinde bulunması gereken transfer ve ölçekten bağımsızlık ilkelerini en iyi şekilde yerine getiren hesaplama yöntemidir. Ölçekten bağımsızlık ilkesi, gelir dağılımındaki tüm gelirlerin aynı derecede azaltılması ya da artırılmasında eşitsizlik ölçüsünün değişmemesi gerektiğini ifade etmektedir. Transfer ilkesi ise gelir akımlarının eşitsizlik ölçüsünde meydana getireceği etkidir. Zengin bir bireyden yoksul bir bireye yapılacak olan bir gelir transferi, ceteris paribus, eşitsizlik ölçüsünü küçültmelidir. Gini, tüm gelir seviyelerinde varlıklı kişilerden yoksul kişilere yapılan gelir transferlerine duyarlı bir hesaplama yöntemidir. Fakat orta gelirliler arasında olan bir gelir transferi Gini katsayısını, düşük gelirliler ve yüksek gelirliler arasındaki gelir transferinden daha çok etkilemektedir. Diğer bir ifade ile Gini katsayısı, ortalama

gelirden iki yönde de eşit uzaklıkta olan gelirler arasındaki transferlere daha az duyarlıdır (TÜSİAD 2000: 178).

2.5.3. Yüzde Paylar Analizi

Yüzde paylar analizi, kişisel gelir dağılımı ölçümünde kullanılan bir diğer yöntemdir. Bu ölçüm yönteminde, bireyler %20'lik 5, %10'luk 10, %5'lik 20, %1'lik 100 gruba ayrılarak her bir grubun toplam gelirden aldıkları paylar karşılaştırılır. Yüzde paylar hesaplaması yapılabilmesi için, hanehalkı kişi başına düşen kullanılabilir gelirlerine göre küçükten büyüğe doğru sıralanır ve hangi yüzde pay analizi yapılacaksa hanehalkı o sayıda gruba ayrılır. Her gruba düşen kullanılabilir gelir, toplam kullanılabilir gelire oranlanarak hanelerin gelirine ilişkin yüzde paylarına ulaşılır (DPT 2008: 7).

Tablo 2. 1: Hanehalkı fert gelirlerine göre sıralı yüzde 20'lik gruplar

Yüzde 20'lik Fert Grupları	2015	2016	2017
İlk yüzde 20 (en düşük)	6,1	6,2	6,3
İkinci yüzde 20	10,7	10,6	10,7
Üçüncü yüzde 20	15,2	15,0	14,8
Dördüncü yüzde 20	21,5	21,1	20,9
Beşinci yüzde 20 (en yüksek)	46,5	47,2	47,4
Toplam	100	100	100
P80/P20	7,6	7,7	7,5
Gini Katsayısı	0,397	0,404	0,405

Kaynak: TÜİK, http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1011 Erişim Tarihi: 29.12.2018

Tablo 2.1'de örnek olarak hanehalkı fert gelirlerine göre %20'lik gelir dilimlerine ayrılması amacı ile 5 grup oluşturulmuştur. İlk yüzde 20'lik grup en düşük gelir grubunu, son yüzde 20'lik grup en yüksek gelir grubunu temsil etmektedir. Mutlak eşitliğin olacağı bir durumda, her grubun gelirden aldığı pay ile toplam nüfustan aldığı pay eşit olacaktır (Öztürk 2009: 51). Gelir dağılımında adaletsizlik olduğu sürece nüfusun en düşük gelirli %20'lik kesimi toplam gelirin %20'sinden daha azını alacak, nüfusun en yüksek gelirli %20'si toplam gelirin %20'sinden daha çoğuna sahip olacaktır (Bozdağ ve Bozdağ 2006: 4). Tabloda verilen verilere göre, toplumdaki en düşük gelire sahip %20'lik kesim, ulusal gelirden sadece %6 civarında bir pay almakta;

en yüksek gelire sahip %20'lik kesim ise ulusal gelirin yaklaşık olarak %50'sine sahip olduğu görülmektedir.

Yüzde paylar göstergesi içerisinde olan P80/P20 oranı ise gelir dağılımını gözlemlemek için geliştirilen bir başka yöntemdir. Bu oran %20'lik hanehalkı dilimlerinden en yüksek gelire sahip 5. yüzdalık dilimin toplam gelirden aldığı payın, en düşük gelir diliminin toplam gelirden aldığı paya bölünmesi sonucunda elde edilmektedir. Bu veriler ile zaman içerisinde en fakirler ile en zenginlerin gelirden aldıkları oranın değişimi izlenebilmektedir (TÜİK 2008: 59). Tablo 2.1'e göre Türkiye'de P80/P20 oranı 7,5'dir. Bunun anlamı en zengin %20'lik kesimin toplam ulusal gelirden aldığı pay, en yoksul %20'lik kesimin aldığı paydan 7,5 kat daha fazla olduğudur.

2.6. Gelir Dağılımını Etkileyen Bazı Faktörler

Gelir dağılımını büyük ya da küçük derecede etkileyen pek çok faktör vardır. Gelir dağılımını belirleyen etmenler arasında piyasa yapısı, üretim araçlarının mülkiyet yapısı, kamusal mal ve hizmetlerden yararlanılma düzeyi, emeğin örgütlenme biçimi, siyasal katılım, teknolojik gelişme düzeyi, enflasyon, büyüme, dışa açıklık, faiz oranları, nüfus, eğitim, ekonomik düzen, makro ve mikro ölçekte uygulanan iktisat politikaları vb. pek çok faktör bulunmaktadır (Dişbudak ve Süslü 2007: 3; Öztürk 2009: 27). Bu çok sayıda belirleyici faktörlerin ayrı ayrı ele alınması çalışma sınırlarını aşacağından dolayı, gelir dağılımının üzerinde etkili olan birkaç etken üzerinde durulacaktır.

2.6.1. Servet Dağılımı

Servet dağılımı farklılıkları, toplumdaki bireylerin gelir farklılıklarını belirleyen önemli etkenlerdendir. Servet sahipliği ve bu servet üzerinden elde edilecek gelirler ile kişilerin elde edecekleri gelirler arasında önemli farklar oluşacaktır. Zira servet dağılımı çoğunlukla eşitsiz olmakta, az sayıda tüketici birim servetin büyük çoğunluğunu elinde

tutmaktadır. Bu durumun temel nedeni ise servet ediniminin üzerinde herhangi bir sınırın olmamasıdır (Aktan ve Vural 2002: 6). Sermayeyi elinde bulunduran kesimin gelirleri yüksek olmasına rağmen, bağımlı çalışan geniş halk kitlesinin gelirleri çok daha düşüktür. Düşük gelir gruplarının tüketim eğilimlerinin yüksek olması, bu kesimlerin tasarruf ve servet biriktirmesini engellemektedir. Bu durum, düşük gelir düşük servet ve yeniden düşük gelir düşük servet kısır döngüsünü sürekli kılmaktadır (DPT 2001: 68). Yüksek gelir grupları tasarruflarıyla servetlerine servet katarken, düşük gelir grupları gelirlerinin tümünü harcadıklarından dolayı tasarruf edememektedirler. Yüksek gelire sahip sermaye sahibi kesim ilave gelir elde ederken, düşük gelire sahip bireyler bu ilave gelirden mahrum kalmaktadırlar. Bu açıdan devlet, etkili bir ikincil dağılım politikaları uygulayarak servetin belirli kesimlerde yoğunlaşmasını engelleyecek önlemler alması, toplumda gelir grupları arasındaki farkın açılmasını engellemek adına önemlidir (Uyanık vd. 2015: 18).

2.6.2. Enflasyon ve Ekonomik Krizler

Ekonomideki istikrarsızlığın temel göstergesi olan enflasyon, gelir dağılımı bozulmalarına da neden olmaktadır. Fiyatlar genel seviyesindeki sürekli ve önemli artış olarak tanımlanan enflasyon, toplumda görece dezavantajlı olan düşük gelir gruplarındaki bireylerin gelirlerini eriterek gelir dağılımının bozulmasına yol açmaktadır. Enflasyonist ortamda üretim yapmadan rant geliri elde eden kesim, kazançlı çıkmaktadır. Gelirlerinden tasarruf ederek, bu tasarrufları enflasyon düzeyini aşan faiz oranında (pozitif reel faiz) borç veren rant geliri sahipleri yüksek reel faizden yararlanarak gelirlerini arttırmaktadır. Gelir düzeyi düşük kesim bu imkana sahip olmadıkları için toplumda gelir dağılımı bozulmaktadır (Yıldırım ve Caklı 2018: 201). Yüksek gelir sahipleri kendilerini enflasyondan koruyabilecek imkanlara sahipken, enflasyon karşısında sabit gelirli kişiler kendilerini enflasyondan koruyacak imkanlara sahip olmamaları, düşük gelir gruplarındaki bireylerin reel kayıplar yaşamasına yol açmakta ve milli gelir dağılımından aldıkları payları aşındırarak gelir dağılımını kötüleştirilmektedir (Uyanık vd. 2015: 23).

Gelir dağılımı yüksek enflasyonun yanı sıra ekonomik krizlerden de etkilenmektedir. İktisadi krizler sonucunda değeri azalan ulusal para, iflas etme, işsiz kalma ve benzeri durumlar nedeni ile gelir dağılımı olumsuz etkilenmektedir. Sosyal güvenlik sistemlerinin yetersiz olduğu gelişmekte olan ülkelerde, ekonomik krizin etkileri daha fazla hissedilmektedir. Özellikle bağımlı çalışan ücretli kesim açısından üç durum söz konusudur: daha düşük bir ücrete çalışmayı kabul etme, kayıt dışı ekonomiye kayma veya işsiz kalma. Her üç seçenekte de bağımlı çalışan kesimin gelirleri düşmekte, gelir dağılımı bozulmaktadır. İktisadi krizden en fazla etkilenen kesimler şüphesiz işsizler, yoksullar ve ücretli çalışanlardır (Aktan ve Vural 2002: 7-8).

2.6.3. Eğitim Düzeyi

Az gelişmiş ülkelerde gelir dağılımı gelişmiş ülkelere nazaran daha adaletsiz olduğu bilinen bir durumdur. Gelir dağılımının eşitsiz olmasında etkili olan en temel faktör nüfusun çoğunluğunun eğitim seviyesinin çok düşük olması ve buna bağlı olarak da nitelikli işgücünün azlığıdır. Bu tarz az gelişmiş ülkelerde kısa süreli girişimler ile belki gelir dağılımında adalet sağlanabilir, fakat uzun süreli bir etki yaratmak için eğitim olanakları kati surette artırılmalıdır (DPT 2000: 16).

Eğitim, gelir dağılımını etkilemesi açısından önemli faktörlerden birisidir. Burada asıl belirleyici olan ortalama eğitim süresi ya da eğitimin yaygınlık derecesi değil, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmasıdır. Yeterli düzeyde sağlanamayan eğitim, işgücü vasıflarında önemli sorunları beraberinde getireceği için bu bireyler güvenceli ve düzenli bir ücret gelirinə sahip olamamaktadır. Bu durum, eğitim düzeyi yetersiz olan bireylerin gelirlerini olumsuz etkileyecek, gelir dağılımında çarpıklıklara neden olacaktır (Uyanık vd. 2015: 20). Ayrıca emek gelirleri arasındaki eşitsizliğin en temel gerekçesi, emeğin temel niteliklerini şekillendiren beşerî sermaye yani eğitim farklılıklarıdır. Bu nedenle emeğe, çağın üretim gereksinimlerini karşılayacak düzeyde sağlanacak nitelikli bir eğitim gelir bölüşümünde adaleti sağlayacaktır. Bu kapsamda mesleki eğitimlere önem verilmesi, esnek üretim sistemine uyum sağlamak için meslek içi eğitimlerin verilmesi önem taşımaktadır. Mesleki eğitim sayesinde işgücünün nitelikli hale getirilmesi gelir dağılımını da olumlu yönde etkileyecektir. Eğitim

vasıtasıyla niteliği arttırılan bireyler yüksek ücretli iş kollarında ve mesleklerde emek arzını arttıracaktır. Şüphesiz toplumdaki tüm bireyleri kapsayacak şekilde eşit fırsatlar sunan nitelikli yaygın bir eğitim, gelir dağılımının daha adil olmasına yol açabilir (Öztürk 2009: 37).

2.6.4. Teknolojik Değişim

Teknolojik değişimler gelir dağılımını etkileyen bir diğer faktördür. Geçmişten bugüne, emeğin yerine sürekli olarak sermaye ikame edilmeye çalışılmıştır. Gelecekte de bu durum değişmeyecek olup, emek kullanımını azaltan, sermaye kullanımını daha da arttıran farklı teknikler devreye girecektir. İşletmelerin makinalarında kullandıkları teknolojik düzey emek piyasasındaki talebi etkileyeceği için gelir dağılımı da etkilenecektir. Özellikle uzun dönemde yaşanan hızlı teknolojik gelişmeler ve gelişmiş üretim yöntemlerinin kullanılması ücret payının milli hasıla dağılımından aldığı payı düşürecektir (Pehlivanoglu 2013: 41). Ayrıca değişen teknoloji ve üretimde yüksek teknolojik yöntemlerin kullanılması, üretimde vasıfsız işgücü yerine kalifiye işgücüne talebi arttıracaktır. Bu nedenle teknolojik değişiklikler kalifiye olmayan işgücünün gelir dağılımından aldığı payı olumsuz yönde etkileyecektir (Aktan ve Vural 2002: 11).

2.6.5. Politik Faktörler ve Ekonomik Düzen

Gelir dağılımını düzenlemeye yönelik ekonomi politikalarını başta hükümet olmak üzere siyasi karar birimleri belirlemektedir. Bu açıdan, bölüşüm ilişkilerinin düzenlenmesinde siyasi otoritenin kararları birincil öneme sahiptir. İktidar partilerinin ideolojik görüşleri toplumsal ve ekonomik öncelikleri farklılaştırabilmektedir. Örneğin gelir dağılımı konusu, sosyal demokrat partiler açısından öncelikli ekonomik amaç olurken, liberaller açısından orta derecede önemli bulunmaktadır. Ayrıca politik istikrarsızlık veya kısa sürelerde iktidar değişimleri yani politik konjonktürler ekonomik hayatı yoğun şekilde etkilemektedir. Özellikle seçim dönemlerinde kamu, nüfusun önemli kısmını oluşturan dar gelirli kesimlere yönelik ücret artışları sağlamak ve yine bu dönemlerde tarım ürünlerine yönelik taban/tavan fiyatlar artırılmakta, desteklemeler

sağlanmaktadır. Politik konjonktürün yükseldiği seçim zamanlarında çeşitli kesimlere sayılan gelir transferleri gelir dağılımını etkilemektedir (DPT 2001: 71-72).

Devletlerin piyasa ekonomisi düzeninin sorunsuz işleyebilmesi amacıyla alacakları tedbirler de gelir dağılımını etkilemektedir. Özel mülkiyet hakkını tanıyan düzenin aşırı liberal veya sosyal bir piyasa ekonomisi görünümünde olması, devletin ekonomik işleyişe karışma derecesi ve yöntemlerini belirlemekte, bu yöntemler ise gelir dağılımı değişikliklerinde önemli rol oynamaktadır. Merkezi planlama, karma ekonomik sistem, piyasa ekonomisi veya sosyal piyasa ekonomisi gibi farklı ekonomik yapılanmalar hükümetlerin gelir bölüşümüne yönelik uygulayacakları politikaları da yansıtmaktadır (Öztürk 2009: 42).

2.6.6. Maliye Politikaları

Maliye politikaları aracılığı ile kamu otoritesi tarafından yapılan çoğu politika potansiyel olarak gelir dağılımını etkilemektedir (Pınar 2006: 292). Maliye politikaları aracılığı ile devlet, gelir dağılımı eşitsizliklerini azaltarak daha adil bir gelir dağılımı oluşturmayı amaçlar (Yücel 2011: 45).

Kamu kesimi, gelir vergileri ve transfer harcamaları aracılığı ile doğrudan gelir dağılımını etkileyebileceği gibi eğitim, sağlık ve alt yapı hizmetleri ve bu hizmetlerin finansmanına yönelik toplanan kamu gelirleri aracılığıyla da dolaylı yoldan gelir dağılımını etkilemektedir (Yükseler ve Türkan 2008: 128). Ayrıca kamu harcamalarının belirli sektörler veya bölgeleri destekleyecek nitelikte yapılması, vergi yükünün farklı gelir grupları için farklılaştırılması, sosyal sigorta ödemeleri, emekli, yetim, dul, işsizlik sigortası ödemeleri de gelir dağılımı üzerinde önemli etki yaratmaktadır (Pınar 2006: 292; Yükseler ve Türkan 2008: 128).

Devlet, maliye politikaları ile arzulanan daha adile gelir dağılımını önce vergiler, daha sonra kamu harcamaları, sonra ise kamu kredileri ve devlet bütçesi aracılığı ile etkilemektedir (Yücel 2011: 46). Farklı ekonomik faaliyetlere farklı oranlarda vergi alınması, bazı faaliyetlerin vergiden muaf tutulması, bazılarının ise negatif vergi

niteliğini taşıyan sübvansiyonların dağıtılması ÷lke ekonomisinde hangi malların ne büyüklükte üretileceğini, hangi faktörlerin üretimde kullanılacağını ve bunlara bağlı olarak gelir dağılımından kimin ne kadar pay alacağını belirlemektedir (Uyanık vd. 2015: 46).

III. BÖLÜM

3. EĞİTİM VE GELİR DAĞILIMI ARASINDAKİ İLİŞKİ: LİTERATÜR TARAMASI

Gelir dağılımı, günümüz dünyasında sosyal barışın sağlanması, sosyal adalet ve ahlaki değerlerin korunması açısından önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelir dağılımını doğrudan ve dolaylı olarak etkileyen birçok faktör bulunmakla birlikte eğitim, gelir dağılımını etkileyen ve belirleyen en önemli değişkenlerin başında gelmektedir. Eğitim, bireylerin üretimdeki rollerini belirlenmesinin yanı sıra kişisel gelir düzeyi ve sosyal koşullarını da belirlenmesi açısından gelir dağılımını yakından etkileyen bir faktördür.

Literatürde eğitim, çoğunluklu olarak bireysel ve toplum getirileri açısından değerlendirilmektedir. Eğitimin özel getirisi olarak bireyin gelecekteki gelir ve refahını artırması yönünden değerlendirmeler yapılmaktadır. Eğitimin yarattığı pozitif dışsallıklar² ise toplumsal getiriler açısından değerlendirilmektedir. Eğitim ile bireyler doğmuş oldukları başlangıç koşullarını değiştirebilme fırsatı elde etmektedir. Bu kapsamda özellikle devlet tarafından finansmanı ve fırsat eşitliği sağlanan eğitimin, genel olarak gelir dağılımını iyileştireceği vurgulanmaktadır (Akyol 2016: 186).

Uluslararası literatürde eğitim ve gelir dağılımı ilişkisini inceleyen çeşitli çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Bu bölümün ilerleyen sayfalarında öncelikli olarak uluslararası literatüründe eğitim ve gelir dağılımı arasındaki bağlantıyı inceleyen bazı çalışmalara ve sonuçlarına yer verilecek olup; ilerleyen bölümlerde Türkiye özelinde bu konuda yapılmış çalışmalar ve bulgular özetlenecektir.

² Dışsallık, bir ekonomik birimin (satıcı ya da alıcı) gerçekleştirdiği üretim veya tüketim faaliyetinin, o malın alıcı ve satıcısı dışında kalan üçüncü kişilere sağlamış olduğu yararlar veya yüklemiş olduğu maliyetlerdir (Türgay 2014: 107).

3.1. Eğitim ve Gelir Dağılımı İlişkisi Üzerine Uluslararası Literatür

Teorik ve ampirik literatürün büyük bir çoğunluğu, eğitim eşitsizliklerinin gelir dağılımı üzerindeki etkilerini incelemekte ve gelir dağılımı çarpıklıklarını düzeltmede eğitimin ne derece etkili bir faktör olabileceğine yoğunlaşmaktadır. Yine bu çalışmaların büyük bir kısmı eğitimi, sosyal mobilitenin itici faktörü olabileceğini de vurgulamaktadırlar.

Genel anlamda eğitim ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar iki grupta değerlendirilebilir. İlk grup çalışmalar eğitim ve gelir dağılımı arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu, eğitim ve okullaşma oranlarındaki artışın gelir dağılımı adaletsizliklerini azaltacağına yönelik sonuçlar ortaya koyan çalışmalardır. İkinci grup çalışmalar ise sınıfsal yapının eğitim alanındaki devlet politikalarını etkileme vasıtası ile dolaylı yoldan gelir dağılımını etkileyip etkilemediğine dair analizler yapmaktadır. Bu konuyu eleştirel yaklaşımla ele alan bu çalışmalar, eğitim sonucu elde edilecek olan menfaatlerin (daha adil bir gelir dağılımı, fırsat eşitliği vb.) sınıfsal yapı ilişkileri çerçevesinde ele alınması gerektiğini vurgulamıştır (Bhagwati 1973: 23). Ayrıca bu gruba dahil çalışmalar, eğitimi toplum içerisindeki egemen güçlerin (politik, siyasi veya ekonomik gücü elinde bulunduran kişilerin) iktidarını devam ettirme aracı olarak değerlendirdikleri için eğitimin gelir dağılımı çarpıklıklarını düzeltmediğini, hatta bazı koşullarda eğitim alanındaki genişlemelerin gelir dağılımını olumsuz etkileyerek gelir eşitsizliklerini arttırabildiğini vurgulamışlardır (Bowles 1999: 17).

Literatürde, eğitimin gelir dağılımı üzerine etkilerini araştıran çok sayıda ampirik çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalardan öne çıkanları, Becker ve Chiswick (1966), Chiswick (1971), Tinbergen (1972), Lam ve Deborah (1991), De Gregorio ve Lee (2002), ve Checchi (2001)'nin yapmış oldukları çalışmalardır. Bu çalışmaların hepsi gelir dağılımı bozukluklarını gidermede eğitimin etkili bir politika aracı olarak kullanılabilmesi sonucuna varmıştır.

Eğitimin gelir dağılımı üzerine etkilerini inceleyen öncü çalışmalar ise Mincer (1958), Schultz (1961) ve Becker'ın (1962) çalışmalarına dayanmaktadır. Bu yazarların

öne sürdükleri beşerî sermaye teorisine göre gelir dağılımı temel olarak eğitsel kazanımlardan etkilenmektedir. Bireyin sahip olduğu beşeri sermaye³ miktarının gelirinin temel belirleyicisi olduğunu varsayan bu teoriye göre beşerî sermaye, ülke ekonomisine fiziki sermaye⁴ ile eşdeğer ölçüde katkı yapmaktadır. Kurama göre insan üretkenliğini arttıran en önemli beşerî sermaye yatırımı olarak eğitim görülmektedir. Eğitim vasıtası ile daha dakik, uysal ve disiplinli olan bireyler, işbaşında verilecek eğitimleri kolaylıkla öğrenecektir. Bu nedenle eğitim, bireyin verimliliğini arttıracığından dolayı gelirden de artışa neden olacak ve gelir dağılımında olumlu gelişmeler yol açacaktır (Bhagwati 1973:21).

Becker ve Chiswick (1966) ve Park'ın (1996) yapmış oldukları ampirik çalışmalar da işgücünün sahip olacağı yüksek düzeyli eğitimsel kazanımların gelir dağılımı üzerinde iyileştirici etkiye sahip olduğu sonucuna varmıştır. Ayrıca bu çalışmalar, eğitim alanındaki eşitsizlikler ile gelir eşitsizlikleri arasındaki ilişkinin pozitif olduğu, yüksek gelir eşitsizliklerine sahip ülkelerin eğitim alanında da yüksek eşitsizliklere sahip olduğu tespitinde bulunmuştur.

Chenery vd. (1974), yapmış oldukları çalışmada eğitim ve öğrenim faktörlerinin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini 66 ülke verilerini kullanarak araştırmıştır. Çalışma bulgularına göre, eğitim ve gelir eşitsizliği arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Marin ve Psacharopoulos, ABD çevresindeki ülkeleri kapsayan benzer bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmaya göre 1 yıl daha fazla verilecek eğitimin gelir dağılımı eşitsizliğini %10 civarında düşüreceği sonucuna ulaşılmıştır (1976: 336).

Psacharopoulos (1977), 49 ülke verilerini derleyerek yapmış olduğu çalışma sonucunda ise eğitime eşit erişimin gelir dağılımında eşitliği sağlamak için kullanılabilir önemli bir politika aracı olabileceği, eğitim seviyesindeki artışların gelir dağılımı eşitsizliklerini azaltacağı sonucuna varmıştır. Çalışmada göze çarpan bir

³ Beşeri sermaye, üretime dahil olan işgücünün üretimi arttırmaya yönelik yeteneklerini (bilgi, beceri ve tecrübe vb.) nitelemektedir (Akça 2015: 33).

⁴ Fiziki sermaye, işletmenin sahip olduğu bina, makine, hammadde ve araç gereçlerdir (Akça 2015: 37).

diğer önemli nokta ise ilkökul eğitim seviyesinin en düşük yüzde 40'lık kesimin gelir dağılımını açıkladığını ve orta okul eğitiminin ise orta gelir grubunda bulunanların gelir dağılımını açıkladığı sonucunun elde edilmesidir (Psacharopoulos 1977: 384).

Eğitim ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi farklı bir perspektiften değerlendiren Knight ve Sabot'a göre (1983), eğitsel kazanımlardaki farklılıklar ve gelir eşitliği/eşitsizliği arasındaki ilişki kompozisyon ve ücret sıkıştırması etkileri arasındaki dengeye bağlıdır. Kompozisyon etkisiyle ilgili olarak, yükseköğretim seviyesi artışının başlangıçta gelir eşitsizliklerini artırma eğiliminde olacağı; fakat zamanla ücret sıkıştırması etkisi ile bu eğitim seviyesindeki artışın gelir eşitsizliğini azaltacağını belirtilmiştir. Bu durum da şu şekilde açıklamışlardır: başlangıçta sınırlı ve az sayıda olan eğitilmiş kesimin geliri hiç eğitim almamış veya az eğitim almış kişilere göre daha yüksek olabilmektedir. Yükseköğretimdeki artışlar, eskiye nazaran yüksek eğitimli kişi tedarikini arttıracığı için yüksek eğitimli işçilerin ücretlerinde düşüşe neden olabilir. Eğitimli işgücü arzındaki artış, ileri eğitim gerektiren pozisyonlar için de rekabeti arttıracak ve daha az eğitimliler veya eğitimsiz bireyler ile yüksek eğitimli bireyler arasındaki gelir farkını azaltacaktır (Aktaran: Rodr'iguez-Pose ve Tselios 2009: 414-415). Farklı eğitim seviyesindeki bireyler arasındaki gelir farklılıklarının azalması da gelir dağılımında olumlu gelişmelere neden olabilecektir.

Eğitimin kişisel geliri arttırmanın yanı sıra gelir dağılımını da olumlu yönde etkilediğini belirten Psacharopoulos (1992), eğitim seviyesi yüksek bir toplumda gelir dağılımı adaletinin daha iyi sağlandığı sonucuna ulaşmıştır. Psacharopoulos söz konusu çalışmasında, 1972 yılında İngiltere'de zorunlu eğitimin 1 yıl daha fazla arttırılmasının gelecekte gelir dağılımını %12 ile %15 arasında olumlu yönde etkileyeceği sonucuna varmıştır (1992: 482).

Eğitim ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi Fransa, İngiltere ve ABD ülkeleri üzerinden inceleyen OECD'nin 2000 yılında yapmış olduğu çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırmada bu ülkelerde eğitim harcamalarının milli hasıla içerisindeki oranı yüzde 2 arttırıldığında gelir dağılımı göstergesi kabul edilen GİNİ katsayısının ABD'de 0,025, Fransa'da 0,03 ve İngiltere'de 0,015 oranında azaldığı

tespit edilmiştir (OECD 2000, Aktaran: Öztürk 2005: 37). Bu çalışma da eğitimin ülkelerin gelir dağılımını düzeltici yönde etkileyebileceğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Gundlach vd. (2001), 111 ülke üzerinde 40 yıllık bir zaman dilimini kapsayan çalışmasına göre ise eğitimin gelir dağılımını iyileştirmede direkt etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Çalışmaya göre eğitim, gelir bakımından dezavantajlı kesimin büyümeden daha fazla yarar sağlamasına imkan verecektir. Çalışmanın bulgularında sadece eğitime erişim imkanlarını arttırmaktan çok eğitimin kalitesinin de artırılmasının gelişim stratejisi açısından önemli rol oynayacağı belirtilmiştir.

Sylvester (2002) tarafından yapılan çalışmada ise eğitim maliyetlerinin gelir dağılımı üzerindeki etkisine odaklanılmıştır. Çalışma, 50 ülke verileri derlenerek oluşturulmuştur. Çalışma sonucuna göre genel eğitime daha çok mali kaynak ayıran ülkelerde daha az gelir eşitsizlikleri yaşanabileceğini ve bu durumun OECD ülkelerinde, az gelişmiş ülkelere nazaran daha yüksek ihtimalde olabileceği sonucuna varılmıştır.

De Gregorio ve Lee (2002), gelir dağılımının ana belirleyicilerinden birisi olan eğitimi yakından incelemiş ve gelir dağılımı üzerinde eğitimin ne derece etkili olduğunu ampirik testlerle sınımlamışlardır. 1960-1990 dönemini kapsayan bu çalışma Asya, Afrika, Latin Amerika ve OECD ülkelerinin de dahil edildiği toplamda 100 ülke verileri derlenerek yapılmıştır. Çalışmaya göre, daha yüksek eğitim seviyesi ve eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması, gelir dağılımı değişimlerinde önemli rol oynadığı sonucuna varılmıştır. Yazarlara göre, eğitim ve gelir arasında çift yönlü bir ilişki olup eğitim eşitsizlikleri gelir eşitsizliğini, gelir eşitsizliğinin de eğitim eşitsizliğini arttırdığı belirtilmiştir. Özellikle yükseköğretime ulaşma ve eğitim fırsatlarının artırılmasının gelir dağılımını iyileştirmede önemli etkisi olduğu tespiti yapılmıştır. Ayrıca yazarlar, gelir dağılımı eşitsizliklerinin yüksek olduğu ülkelerde, eğitimin gelir eşitsizliğini büyük oranda açıkladığı tespitinde bulunmuş ve gelir dağılımı eşitsizliğini azaltmayı amaçlayan politika yapıcılarının öncelikli olarak eğitim eşitsizlikleri ile yakından ilgilenmeleri gerektiğini vurgulamışlardır.

Psacharopoulos ve Patrinos (2004), eğitim harcamalarının bireysel ve sosyal getirilerini 42 ülke üzerinde yapmış oldukları araştırmada incelemişlerdir. Çalışmada elde edilen bulgulara göre bir yıl daha fazla eğitime katılım bireysel ve sosyal açıdan getirileri ortalama yüzde 10 arttırmaktadır. Ayrıca çalışmada düşük ve orta gelirli ülkelerde bu getirilerin yüksek gelirli ülkelere kıyasla daha fazla olduğu sonucuna varılmıştır.

Lin (2007), Jun vd. (2009) ve Abdelbaki (2012) de yapmış oldukları çalışmalarda eğitim eşitsizliklerinin gelir eşitsizlikleri üzerindeki etkisini araştırmak amacı ile Gini katsayısını kullanmışlardır. Bu çalışmalar, eğitimde daha az eşitsizliğin daha az gelir eşitsizlikleri ile sonuçlanacağı ve eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmasının gelir dağılımını olumlu etkileyeceği sonucuna varmıştır.

Bu konuda yapılmış bir diğer çalışma da Cain vd.'nin (2008) 1993 ve 2004 yıllarını kapsayan çalışmasıdır. Çalışmada Hindistan'daki gelir eşitsizliğini etkileyen faktörler incelenmiş ve şehirde yaşayan nüfusun eğitim eşitsizliklerinin gelir eşitsizliği ve Gini katsayısı üzerindeki etkisinin diğer tüm değişkenlerden daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Rodriguez-Pose ve Tselios'nun (2009) Avrupa Birliği ülkeleri içerisinde yapmış oldukları çalışmada ise eğitimde daha çok eşitliğin daha adil bir gelir dağılımına neden olacağı sonucuna varılmıştır. Söz konusu çalışmada, eğitimin gelir dağılımı üzerindeki etkisinin ülkelerin gelişmişlik düzeyi ile yakından ilintili olduğu ve eğitime erişim imkanlarının gelir eşitliğini saptamada etkili olabileceği vurgulanmış, eğitimin gelir dağılımı çarpıklıklarını azaltmada kullanılabilecek güçlü bir araç olabileceği de bu çalışma sonucunda belirtilmiştir.

Farklı eğitim kademelerine yönelik yapılan eğitim yatırımlarının gelir dağılımı üzerindeki etkilerini, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ayrımı ile inceleyen Keller (2010)'a göre özellikle az gelişmiş ülkelerde öğrenci başına yapılan ilköğrenim harcamaları gelir eşitsizliklerini azalttığı tespitini yapmıştır. Gelişmiş ülkelerde ise

ortaöğrenime yapılan harcamaların eşitleyici özelliğe sahip olduğunu belirten Keller, üniversite eğitim kademesindeki artışın global gelir eşitsizliğini arttırdığını belirtmiştir.

Khalkhali vd. (2010), 1965-2005 yıllarına ait verileri kullanarak İran'da eğitim düzeyinin gelir dağılımı üzerine etkilerini araştırmışlardır. Çalışmada eğitim düzeyindeki artışın gelir eşitsizliklerini azaltabileceği sonucuna varılmıştır. Kadınların eğitim seviyesindeki artışın, erkeklere yönelik sağlanacak eğitim artışından daha fazla etkili şekilde gelir eşitsizliklerini azaltacağı ve gelir dağılımını olumlu şekilde etkileyeceği çalışmada varılan bir diğer sonuçtur (Aktaran: Shahabadi vd. 2018: 66).

Eğitimin ve gelir dağılımı üzerine yapılmış bir diğer çalışma ise Abdullah, Doucouliagos ve Manning'in (2011) yapmış olduğu analizdir. Bu çalışmanın sonucuna göre eğitim, gelir grubunun iki uç noktasında (gelir dağılımından en yüksek payı alan kesim ve en düşük payı alan kesim) bulunan kesim arasında eşitliği sağlamakta önemli etkiye sahiptir. Eğitim vasıtası ile gelir dağılımında dezavantajlı kesim olan en düşük gelir grubunun milli hasıladan aldığı pay arttırılabilmektedir. Çalışmada eğitimin orta sınıfın gelir dağılımından aldığı payı pek etkilemediği tespit edilmiştir. Çalışmada vurgulanan bir diğer sonuç ise eğitim alanındaki eşitsizliklerin gelir dağılımı eşitsizlikleri ile sonuçlanacağı, özellikle orta ve yükseköğrenim düzeyi eşitsizliklerinin ilköğretim eşitsizliklerinden daha önemli olduğu ve bu eğitim seviyelerinde görülebilecek herhangi bir eşitsizliğin gelir dağılımı üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğudur.

Eğitim seviyesinin gelir dağılımına etkisinin incelendiği OECD (2012) araştırmasına göre ise eğitim seviyesindeki artış, nüfusun başlangıçtaki eğitim seviyesine ve hangi eğitim kademesinde artışın yaşandığına bağlı olarak, gelir dağılımı eşitsizliklerini azaltabileceği belirtilmiştir.

Baliamoune ve McGillivary (2015) seçmiş oldukları bazı sahra altı Afrika ve Ortadoğu ülkelerinde eğitim eşitsizliklerinin gelir eşitsizliğine etkisi incelemiştir. Bu çalışmaya göre de eğitim alanındaki eşitsizliklerin gelir eşitsizlikleri üzerinde önemli derecede etkisi olduğu sonucuna varılmış ve gelir dağılımında iyileşmelerin

sağlanabilmesi için öncelikli olarak eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması gerektiği belirtilmiştir.

Shahabadi vd.'nin (2018) bazı İslam ülkelerini kapsayan çalışmasında, farklı eğitim seviyelerinin gelir eşitsizliği üzerine etkileri incelenmiştir. Çalışmada gelir dağılımının ilk ve orta öğrenim eğitiminden negatif etkilendiği ve üniversite eğitim seviyesi artışlarından pozitif etkilendiği sonucuna varılmıştır.

Dünya bankasının 2018 yılında yayımlanmış olduğu bir çalışmada da eğitimin gelir dağılımını değiştirmede etkili bir politika aracı olduğu vurgulanmış ve bu durum şöyle özetlenmiştir: "...ebeveynler ve çocuklarının gelirleri arasında büyük bir ilişki vardır. Eğitim sayesinde nesiller boyu devam eden yoksulluk ve gelir eşitsizlikleri ortadan kaldırılabilmektedir. Özellikle kapsamlı ve yaygın eğitim faaliyetleri artışından, genellikle en fazla faydayı düşük gelirli bireyler sağlamaktadır. Bu durum gelir eşitsizliklerini ortadan kaldırmaktadır. Bu konuda gözden geçirilmiş 60'dan fazla çalışmada eğitimin, özellikle yaygın eğitimin, hane halkları arasındaki gelir farklılıklarını önemli derecede azaltarak gelir dağılımında iyileşmelere sebep olacağına yönelik tespitte bulunulmuştur. Örneğin ilköğretim kayıt oranının %50'den %100'e çıkarılması durumunda, gelir dağılımında en az pay alan hane halkı gelir grubunda %8'lik bir gelir artışı meydana getirecektir" (WB 2018: 41-42).

Gelir eşitsizliklerini azaltmada eğitimin etki edebilmesi için şüphesiz ki toplumdaki bireylere eşit eğitim fırsatlarının sunulmuş olması da gereklidir (Bkz.: Psacharopoulos,1977; Gregorio ve Lee, 2002; Rodriguez-Pose ve Tselios, 2009). Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması gelir dağılımında eşitsizliği azaltabilecek önemli faktörlerdendir. Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması da ancak bu yönde uygulanacak sıkı politikalarla mümkün olacaktır. Ancak bu fırsat eşitliğini sağlayıcı politikaların uygulanabilmesi için toplumda imtiyazlı kesimin gücü elinde toplamadığı, politika belirleme ve uygulamada açık ve şeffaf olan güçlü ve demokratik devletin var olduğu koşullarda mümkün olabilecektir. Yönettiği halkın refahını yükseltmeyi öncelik olarak amaç edinmeyen yolsuzluk ve hukuksuzluğun var olduğu zayıf devlet yapısı

koşullarında ise kamu, eğitim harcamalarında rant kesimini kollayacak şekilde yaptığı için gelir dağılımı bozulacaktır (Dabla-Norris ve Gradstein, 2004: 15).

İkinci gruba dahil edilebilecek çalışmalar ise Bowles (1978), Bowles ve Gintis'in (2002)'in çalışmaları örnek verilebilir. Bu çalışmalara göre, eğitim vasıtası ile kalıtımsallaşmış zenginlik ve bunun sonucu oluşan gelir dağılımı çarpıklıkları telafi edilmemektedir (Bowles 1999: 17). Eğitime ulaşım imkanına ekonomik ve toplumsal sınıflar perspektifinde bakan bu çalışmalar, üst toplumsal sınıf kökenli bireylerin aldıkları/alacakları eğitim miktarı ve kalitesinin daha fazla olacağını bu durumun da mevcut gelir eşitsizliğinin bir sonraki kuşaklara eğitim vasıtası ile aktarılacağını belirtmektedir. Sam Bowles, özellikle az gelişmiş kapitalist ülkelerde bu durumun söz konusu olduğunu, yükseköğrenimden az sayıda elit bir grubun faydalandığını ve ilk öğretimden ise kitlelerin faydalandığını belirterek az gelişmiş kapitalist ülkelerde sınıf yapısının devlet eylemi üzerindeki etkisine dikkat çekmiştir. Tezini desteklemek için de bu durumu şöyle açıklamıştır: “ideal bir dünyada üniversite eğitimi ve ilköğretimin getirisi eşit olmalıdır. Fakat yüksek eğitimin getirileri ilköğretimin getirilerinin üzerinde olduğu için politika belirleyiciler, kaynak tahsisinin çoğunluğunu, elit kesimin de baskısıyla, yükseköğrenime yönelik yapacaktır” (Bhagwati 1973: 23).

Benzer şekilde bu duruma dikkat çeken Zhang (2002), 78 ülke üzerinde yaptığı çalışma da şu sonuca varmıştır: Gelir eşitsizliğinin yüksek olduğu toplumlarda eğitim düzeyindeki artış ve eğitim alanına yapılan kamu yatırımlarındaki artışların gelir dağılımını etkilemediğini, gelir dağılımı eşitsiz ülkelerde, ortaöğretime nazaran yükseköğretim için görece yüksek harcamalar devletçe yapılma eğiliminde olduğu ve günümüzde yükseköğrenime daha fazla harcama yapan az gelişmiş ülkelerin gelecekte daha fazla adil olmayan gelir dağılımı yaşama eğiliminde olduğu tespitini yapmıştır. Zhang, kamunun eğitim harcamalarının, özellikle de yükseköğrenime yönelik yapılan harcamaların, farklı sosyo-ekonomik sınıfları temsil eden çeşitli lobiler (daha fazla politik etkiye sahip olan zengin kesim) arasındaki etkileşim ile belirleneceğini belirtmektedir. Bu durum da gelecekteki gelirin güçlü kesim için artmasına neden olacağından dolayı, gelir dağılımı bozukluklarının kalıcı duruma geleceği sonucuna

varmaktadır. Zhang, söz konusu çalışmasında bu durumun özellikle gelir eşitsizliğinin mevcut olduğu az gelişmiş toplumlarda söz konusu olduğunu belirtmiştir (2002: 24).

Su (2006: 449), tarafından yapılan çalışmada da benzer bir sonuca varılarak az gelişmiş ülkelerde yükseköğrenime yönelik bütçe harcamalarının temel eğitim pahasına arttırıldığı ve bu yüksek düzeyli harcamalardan az bir kesimin faydalandığı ve bu durumun mevcut gelir eşitsizliklerini daha da arttırdığı sonucuna varmıştır. Ancak böyle bir durumun gelişmiş ülkelerde söz konusu olmadığı, gelişmiş ülkelerde ilköğretim ve yükseköğretime yönelik dengeli bir harcama dağılımı olduğu tespitinde de bulunmuştur.

Eğitim ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiye sınıfsal açıdan değerlendiren bir diğer çalışma ise Figueroa'nun (2010) Peru için yapmış olduğu ampirik çalışmadır. Figueroa, Peru'ya ait verileri karşılaştırdığı çalışmasında eğitimin gelir dağılımı bozukluklarını düzeltmediği sonucuna ulaşmıştır. Çalışmaya göre, eğitimin gelir dağılımında iyileştirmeye neden olmaması temelde iki faktörle açıklanmaktadır: Sosyal gruplar arasında ekonomik varlıkların başlangıçta eşitsiz bölüşümü ve aşırı nüfus (Figueroa 2010: 128). Yazar, sözünü ettiği bu dışsal değişkenlerin değişmeden kaldığı sürece Peru'de eğitimin gelir dağılımı üzerinde herhangi bir eşitleme görevi göremeyeceği öngörüsünde bulunmuştur.

Gruber and Stephen (2013) çalışması ise gelişmekte olan ülkelerde gelir dağılımı bozukluklarının ana unsuru olarak eğitimi nitelendirmektedirler. Söz konusu çalışmada yapılan ampirik analiz sonucunda ilköğretime kayıt oranı arttıkça gelir eşitsizlikleri ve buna bağlı olarak gelir dağılımı bozukluklarının arttığı gösterilmektedir. Bu çalışmanın bulguları da gelir bakımından dezavantajlı kesimin eğitim vasıtasıyla zengin insanlarla arasındaki farkı azaltabileceğini iddia eden çalışmalar ile çelişmektedir. Tabi bu durum gelişmekte olan ülkelerin yapısı ile yakından ilintilidir. Gelişmekte olan ülkelere eğitim kaynakları lise veya üniversite öğrencilerine yönelik odaklanılıyorsa, ilköğretim kayıt oranındaki artışlar doğal olarak gelir dağılımında eşitsizliklere neden olacaktır (Aktaran: Shahabadi vd. 2018: 66-67).

Corney (2013)'in BRIC ülkeleri⁵ üzerinde yaptığı çalışmada yükseköğrenime yönelik genişlemenin bu ülkelerdeki gelir eşitsizliğini arttırdığı sonucuna ulaşmıştır. BRIC ülkelerinde yükseköğrenime yönelik yapılan kamu harcamaları, gelir diliminde en yüksek kesimde olan yüzde 20'lik seçkin kesime doğru evrilmektedir. Bu ülkelerde eğitim seviyesi oranındaki artışın gelir dağılımı eşitsizliğini değiştirmemiş olması, yüksek gelir grubuna dahil öğrencilerin çok büyük bir çoğunluğunun yükseköğrenime devam etmesi, düşük gelirli kesimden gelen öğrencilerin ise az bir oranda yükseköğrenime devam etmelerinden kaynaklandığı vurgulanmaktadır. BRIC ülkeleri gibi gelir dağılımı eşitsizliklerinin yüksek düzeylerde seyrettiği ülkelerde doğrudan gelir eşitsizliklerine müdahale edici sosyal ve mali politikalar uygulanmadıkça, eğitim seviyesindeki artış ya da kamu eğitim harcamalarındaki artışlar gelir dağılımı eşitsizliklerini ortadan kaldırmayacağı çalışmada vurgulanan önemli bir noktadır.

3.2. Türkiye’de Eğitim ve Gelir Dağılımı Üzerine Yapılmış Çalışmalar

Uluslararası literatür ile karşılaştırıldığında Türkiye’de eğitim ve gelir dağılımı ilişkisini doğrudan inceleyen çalışmaların sayısı çok azdır (Akyol 2016: 20). Türkiye ile ilgili literatürde daha çok eğitim harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkileri üzerinde durulmuştur.

Türkiye’de eğitim ve gelir arasında bir ilişkinin var olduğuna yönelik yapılan ilk çalışmalar Kasnakoğlu (1976) ve Varlier (1982) tarafından 1968 ve 1973 verileri kullanılarak yapılmıştır. Bu çalışmalar eğitimin bireyin nicelik ve niteliğini arttırması sonucunda gelir artışına sebep olacağı sonucuna varmışlardır. Benzer bir durum DPT’nin Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) 1987 verileri ile yapmış olduğu gelir dağılımı çalışmasında da tespit edilmiş ve Türkiye’de eğitim ile ortalama gelir arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışma bulgularına göre, eğitim seviyesi artışını

⁵ Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin ülkelerinin kastetmek için İngilizce isimlerinin kısaltması olan BRIC kullanılmaktadır. BRIC ülkeleri dünya nüfusunun yüzde 40'ına sahiptir ve son 15 yılda yüksek öğrenim kayıtları büyük oranda artmıştır (Corney 2013: 13).

teşvik amacı ile eğitim alanına yapılacak yatırımların gelir dağılımını pozitif etkileyeceği ortaya konmuştur (DPT 1995: 310).

Dayıoğlu ve Kasnakoğlu (1997), 1994 yılı TÜİK hanehalkı gelir ve tüketim anketlerinden elde edilen verileri kullanarak, eğitimin gelir dağılımı üzerindeki rolünü analiz etmişlerdir. Çalışmanın bulgularına göre, kadınlar için 1 yıl daha fazla eğitim gelirlerini yüzde 12.4 arttırmakta erkeklerde ise yüzde 9.98 arttırmaktadır. Eğitimin geri dönüş oranının kadınlarda daha yüksek çıkmasının temel nedeninin ise erkeklere göre daha düşük seviyede eğitim seviyelerine sahip olmasından kaynaklandığı belirtilmiştir. Dayıoğlu ve Kasnakoğlu'nun bu çalışması eğitim ve gelir dağılımı arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu sonucuna varmıştır (Çekim 2014: 14-15).

Eğitim ve gelir dağılımı arasında pozitif ilişki bulan diğer bir çalışma da Baş (1997) tarafından yapılmıştır. Mersin ilini kapsayan mikro ölçekli bu çalışmaya göre, Mersin ili için hesaplanan Gini katsayısı 0,46'dır. Mersin ili için hesaplanmış olan Gini katsayısı, lise ve üniversite mezunları için ayrı olarak hesaplandığında 0,42 ve 0,39 olarak bulunmuştur. Bu çalışma Mersin ili için eğitim seviyesi yükseldikçe Gini katsayısının azaldığını ve gelir dağılımının daha adil olduğu sonucuna varmıştır (1997: 146).

TÜSİAD'ın (2000) eğitim düzeyi ve gelir dağılımı konusundaki çalışmasında, Türkiye'de eğitim seviyesi arttıkça gelir seviyesinin yükselmesine rağmen gelir eşitsizliklerinin de arttığı tespiti yapılmıştır. Bu durumun, Türkiye'de eğitimin geçerli bir meslek edinimi sağlayamamasından ve sektörler arasında ücret farklarının çok yüksek olmasından kaynaklanabileceği belirtilmiştir.

Öksüzler (2008), Türkiye'de eğitimin bireysel gelir üzerine etkisini Mincer kazanç denklemi⁶ ile incelemiştir. Çalışmanın bulgularına göre, Türkiye'de eğitim ve gelir dağılımı arasında kesin ve pozitif bir ilişki vardır.

⁶ Eğitimin bireysel getirilerini hesaplamak amacı ile kullanılan Mincer kazanç denklemi, "bireyin ücretini etkileyen tüm değişkenler sabit varsayıldığında kişi 1 yıl daha fazla eğitim alırsa ücreti ne oranda değişir?" şeklinde özetlenebilir (Bakış 2012: 3).

Bu konuda benzer bir çalışma da Duman (2008) tarafından yapılmıştır. Farklı gelir grupları arasındaki gelir eşitsizliğinin eğitim ile ilişkisini inceleyen Duman, Türkiye’de gelir eşitsizliklerinin azaltılmasında kısmen yükseköğretim artışlarının etkili olduğu sonucuna varmıştır. 1987, 1994 ve 2005 yıllarını karşılaştırarak yapmış olduğu hesaplamalara göre, Türkiye’de eğitim dağılımının farklı gelir grupları arasındaki farkın oldukça yüksek olduğu ve son yıllarda zengin ve yoksul hanelerin eğitim harcamaları arasındaki farkın arttığını saptamıştır. 1987 verilerine göre gelir dağılımında en düşük kesimde yer alan yüzde 20’lik kesimin üniversite mezuniyet oranı yüzde 0,75 iken, en zengin yüzde 20’lik gelir dilimindeki kesim için yüzde 18.36’dır. 2005 yılında ise en zengin yüzde 20’lik kesimde üniversite mezuniyeti yüzde 27.75’e yükselirken, en yoksul kesimde bu oran yüzde 0.50’ye gerilemiştir (Duman 2008: 376).

Şenergin (2010), 2008 yılı TÜİK Hanehalkı bütçe anketi (HHBA) verilerini kullanarak farklı eğitim seviyelerinin gelir eşitsizliğine etkilerini bir analiz ile incelemiştir. Çalışmada yapılan analiz sonucunda gelir dağılımını bozucu en yüksek etki ilköğretim düzeyinde yaşanırken, gelir dağılımı bozulmaları, ortaokul ve ilköğretim eğitim seviyelerinde azaldığı tespitini yapmıştır. Çalışmadan çıkan bu sonuç, sekiz yıllık zorunlu temel eğitimin gelir dağılımı üzerindeki önemine işaret etmektedir. Yine aynı çalışmada genel lise mezunu ve meslek lisesi mezunlarının gelir dağılımı üzerindeki etkilerinin benzer olduğunun tespiti yapılmıştır. Çalışmada göze çarpan önemli bir nokta ise 4 yıllık yükseköğretim mezunlarının gelir dağılımını bozucu etkisi, 2 yıllık yüksek okul mezunlarına göre daha yüksek olduğudur. Bu durumun, ön lisans mezunlarının işgücü piyasasına erken girmeleri ve lisans mezunlarının ise fazladan okudukları yılın maliyeti ve statü beklentilerine işgücü piyasasının yanıt verecek yapıda olmamasından ve lisans mezunları arasında alınan eğitim niteliğinin farklı olması ile bağlantılı olabileceği belirtilmiştir. Çalışmada grup içi gelir dağılımı eşitsizliğinin en düşük seviyede olduğu kesim, bir okul bitirmeyen ya da okuma yazma bilmeyen kesimdir. Gelir dağılımı eşitsizliğinin bu grupta en az olmasının temel nedeni olarak da bu kesimin ortalama gelirinin de çok düşük seviyelerde olması ve vasıf gerektirmeyen emek yoğun işlerde çalışması olarak açıklanmıştır.

Aydın'ın (2012) TÜİK 2003-2006 yılları arasındaki hanehalkı bütçe ve tüketim harcamaları anketi verilerini kullanarak yapmış olduğu çalışmaya göre, ilkokuldan daha az eğitim seviyesine sahip kişilerin %65.4'ü, ilkokul mezunu kişilerin %47.3'ü, ilköğretim veya ortaokul mezunlarının %39.5'i, lise mezunu %36.9, yüksekokul ve fakülte mezunu kişilerin %32.9'u gelir dağılımında en düşük %20'lik grupta yer aldığını tespit etmiştir. Çalışmada en düşük %20'lik gelir diliminde yer alan yüksekokul mezunlarının oranının yüksekliği, işgücü piyasasına yeni katılan kişilerden kaynaklı olabileceği, eğitim seviyesi yüksek kişilerin başlangıçta belki düşük ücretlerle çalışsalar da ileriye yönelik daha yüksek ücretler alacağı belirtilmiştir. Çalışmada derlenen verilerin sonucuna göre, yüksekokul ve fakülte mezunlarının %44.3'ü ve yüksek lisans-doktora mezunlarının %62.5'i gelir dağılımında en yüksek %20'lik dilimde yer aldığı tespiti yapılmıştır. Çalışmaya göre eğitim düzeyi yükseldikçe, gelir dağılımında en üst gelir grubunda yer alan kişilerin yüksek düzeyde eğitim almış kişiler olduğu sonucuna varılmıştır.

Akça ve Ela (2012) eğitim ve gelir dağılımı ilişkisi Türkiye özelinde değerlendirmişlerdir. TÜİK 2002-2010 eğitim kademelerine göre işsizlik verilerinden yola çıkan yazarlara göre, işsizlik daha çok lise altı eğitim almış kişiler lehine artmış ve lise dengi okul mezunları lehine azalmıştır. İşsizlik yükseköğretim mezunlarında ise kısmen artmıştır. Fakat bu duruma rağmen yükseköğretim mezunu kesimin istihdam oranlarında düzenli bir artış da gözlemlenmektedir. Yazarların yapmış olduğu genel değerlendirmeye göre Türkiye'de artık daha eğitimli bireylerin istihdam imkânı bulunduğu, eğitim yatırımları ve niteliğinin artırılması ile işsizliğin azalarak gelir dağılımında daha olumlu gelişmelerin olacağı belirtilmiştir.

Ulusoy vd. (2015) tarafından yapılan çalışmada da gelir dağılımına eğitim harcamaları perspektifinden bakılmış; yükseköğrenime yönelik kamu eğitim harcamalarındaki artışların gelir dağılımı çarpıklıklarını azaltarak daha adil gelir dağılımı yaratıp yaratamayacağı incelenmiştir. Çalışmada 1994-2013 yılları için yükseköğretime yönelik yapılan harcamaların gelir dağılımını nasıl etkilediği regresyon analizi ile değerlendirilmiştir. Yapılan çalışma sonucuna göre, Türkiye'de yükseköğrenime yönelik kamu harcamaları bir birim arttırıldığı zaman Gini değişkeni

0.07 artmaktadır (2015: 70). Bu durum, Türkiye’de yükseköğrenime yönelik yapılan kamu harcaması artışlarının gelir dağılımını olumsuz etkilediği anlamına gelmektedir. Bu durumun temel nedeni olarak da yükseköğrenimin zorunlu olmayarak dileyene sunulması, yüksek gelir grubundaki bireylerin de üniversite konusunda seçici davranması ve üniversite eğitime yönelik daha fazla harcama yapma imkanına sahip olmaları yüksek gelir grubundaki bireylerin üniversiteye girme şanslarını arttırmasından kaynaklandığı belirtilmiştir. Üniversite eğitiminden çoğunluklu olarak yüksek gelirli bireylerin çocuklarının yararlandığı böyle bir durumda da kamunun bu alana yapacağı harcamalar gelir dağılımını yüksek gelirli bireyler lehine bozarak daha adaletsiz bir görünüm almasına neden olmaktadır.

Karagöl’de (2017) gelir dağılımının önemli bir belirleyicisi olarak eğitimi ele almıştır. Türkiye’de 15 yaş üstü nüfusun eğitim düzeyini incelediği çalışmasında Karagöl, birtakım tespitlerde bulunmuştur. Türkiye’de son yıllarda yüksekokul, fakülte ve lisansüstü eğitim düzeyinde artış yaşanmasına karşılık; Gini katsayısı ve P80/P20 oranının kötüleşerek gelir dağılımı eşitsizliğinin arttığını dile getirmiştir. Bu durumun sebebi olarak ise gelir dağılımının eğitim dışında başka faktörlere de bağlı olduğu ve eğitim düzeyi artışlarının emek faktörünü ne derece eğitip, kalifiye şekilde üretim sürecine dahil ettiği ile alakalı olabileceğini belirtmiştir (Karagöl 2017: 53).

Kalaycı ve Öztürk (2017), Türkiye’de 1980-2013 yılları verilerini kullanarak bağımsız değişken olarak tanımladıkları, eğitim harcamaları, enflasyon, işsizlik, dış borçlanma ve GSMH değişkenlerinin gelir dağılımı üzerindeki etkilerini ekonometrik bir analiz ile incelemişlerdir. Parametrik analiz sonucunda, GSMH hariç diğer tüm değişkenlerde yaşanacak herhangi bir artışın gelir dağılımında bozucu etki yarattığı tespit edilmiştir. Ayrıca çalışma kapsamında yapılan analizler sonucunda, gelir dağılımını en yüksek seviyede etkileyen faktörün enflasyon ve gelir dağılımını ikinci derecede en büyük etkileyen faktörün ise eğitim harcamaları olduğu tespiti yapılmıştır

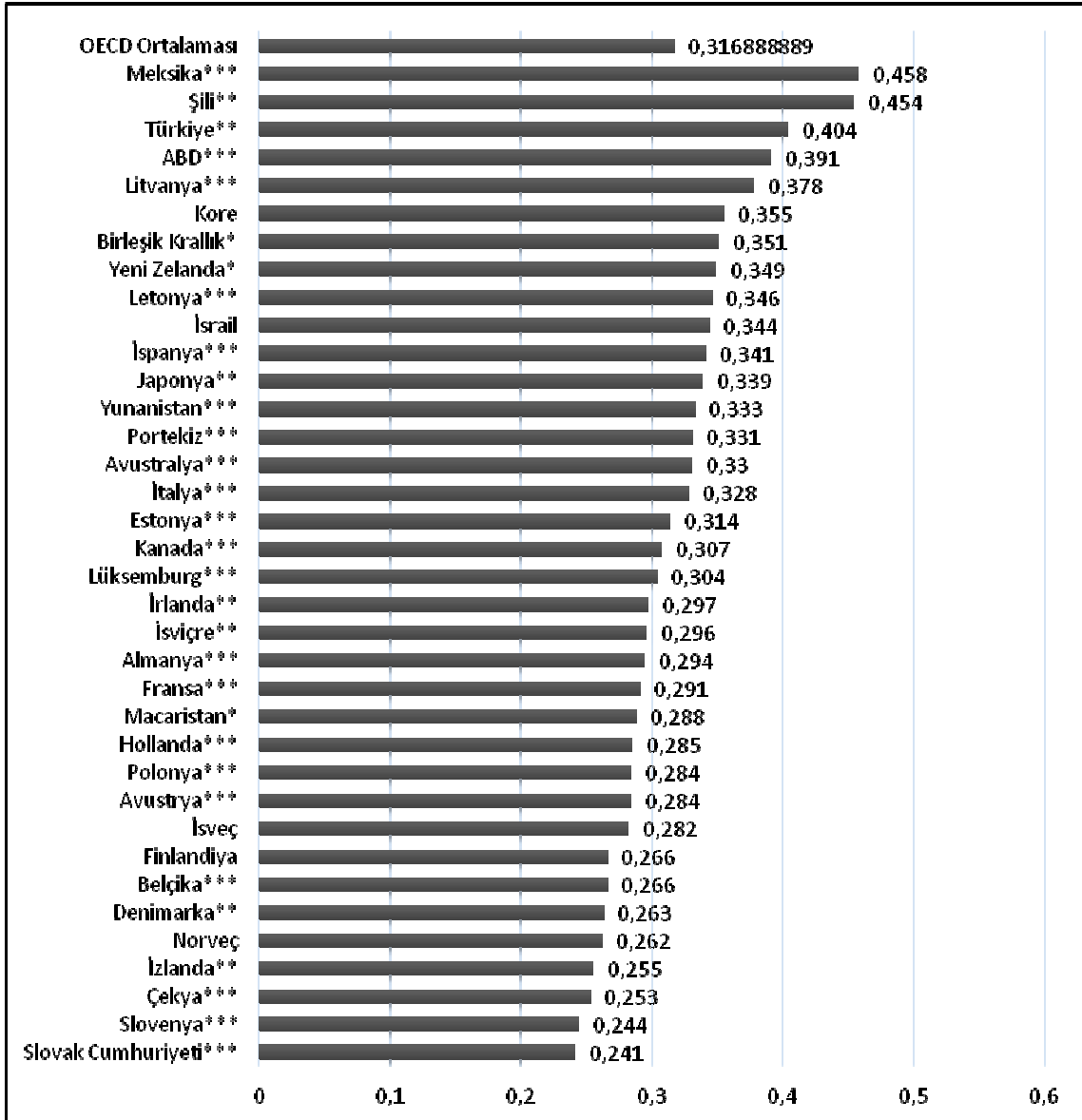
IV. BÖLÜM

4. TÜRKİYE'DE EĞİTİM VE GELİR DAĞILIMI İLE İLGİLİ VERİLERİN ANALİZİ

Türkiye'de eğitim ve gelir dağılımı konusundaki çalışılmalar 2000'li yıllarla birlikte yapılmaya başlanmıştır (Akyol 2016: 8). Çalışmamız kapsamında Türkiye'de eğitim ve gelir dağılımı arasındaki ilişki bazı alt bölümlere ayrılarak incelenecektir. İlk olarak Türkiye'de gelir dağılımının mevcut durumu incelenecektir. Bölümün ilerleyen sayfalarında Türkiye'de eğitimin mevcut durumu ve eğitim ile alakalı birtakım göstergelere değinilecektir. Son olarak ise farklı eğitim seviyesine sahip bireylerin istihdam ve işsizlik verileri çerçevesinde, Türkiye'de eğitimin gelir dağılımını ne yönde etkilediği, farklı eğitim kademelerinin gelir dağılımından ne şekilde pay aldığı derlenen veriler bağlamında değerlendirilecektir.

4.1. Türkiye'de Gelir Dağılımının Mevcut Durumu

Ülkemizde gelir dağılımının mevcut durumunu analiz etmeden önce diğer ülkelerin gelir dağılımı verileri ile karşılaştırmasını yapmak, gelir dağılımı açısından ülkemizin dünyadaki konumunu kavramak için faydalı olacaktır. Gelir dağılımı eşitsizliklerini ölçmekte yaygın olarak kullanılan gini katsayısını uluslararası ölçekte karşılaştırması yapılırken bazı sorunlar ile karşılaşılabilir. Gini hesaplamalarında ülkelerin farklı yöntemler kullanması ve verilerin farklı yıllara ait olması bu konuda ortaya çıkan önemli bir sorundur. Gelir dağılımı konusunda en kapsamlı ve en güncel veri seti Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü (OECD) tarafından hazırlanmaktadır (Çalışkan 2010: 113).

Grafik 4.1: OECD ülkelerinde gini katsayısı

(OECD <https://data.oecd.org/inequality/income-inequality.htm>, 15 Mayıs 2019'da erişildi.)

*2014, **2015, ***2016 yılına ait OECD verileri. Diğer ülkeler için 2017 yılı verileridir. Belirtilen kaynaktan elde edilen veriler derlenerek grafik oluşturulmuştur.

Gini oranlarının uluslararası boyutta karşılaştırılarak incelenmesi ve farklı gelişmişlik seviyesine sahip ülkelerdeki dağılım verilerinin karşılaştırılması ülkemiz açısından mevcut gelir dağılımı durumu analizini yapma açısından önem taşımaktadır. Uluslararası ölçekte yapılan gelir dağılımı araştırmalarına göre Gini katsayısı dünyada

0.25 ile 0,50 arasında değişim göstermektedir⁷. Grafik 4.1’de de görüldüğü üzere OECD ülkeleri arasındaki gini katsayısı farklılıkları yüksek orandadır. Öyle ki, gelir dağılımının en adil olduğu ülke olan Slovak Cumhuriyeti’nin gini katsayısı ile gelir dağılımının en adaletsiz olduğu Meksika arasındaki fark neredeyse iki kattır. Yine grafik verilerine göre, OECD ülkelerinden Slovak Cumhuriyeti, Slovenya ve Çekya ülkelerinde gelir dağılımı adaleti en yüksek düzeydeyken; Türkiye, Meksika ve Şili’de gelir dağılımı en yüksek düzeyde eşitsizdir. Gini katsayılarına bakıldığında gelişmiş ülkelerde genellikle gelir eşitsizliğinin daha az olduğu göze çarpmaktadır. Şüphesiz bu durum her gelişmiş ülke için söz konusu değildir fakat gelişmiş ülkelerde genel olarak gini katsayısı düşük düzeydedir. Gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelere baktığımızda ise bu ülkelerde gini katsayısı çoğunlukla yüksek düzeylerde gerçekleşmiştir.

Grafik 4.1 bizlere Türkiye’nin OECD ülkeleri ile karşılaştırıldığında gelir dağılımı konusunda kötü bir performans gösterdiğini ortaya koymaktadır. Yapılan hesaplamalara göre 2015 yılı için Türkiye’nin gini katsayısı 0,40 olarak gerçekleşmiş ve bu oran OECD ortalaması olan 0,31’in üzerindedir. Bu konuda OECD ülkelerinin büyük bir çoğunluğu Türkiye’den daha iyi durumdadır. Dolayısıyla ülkemiz açısından gelir dağılımı eşitsizliği ekonominin aşması gereken önemli bir sorun olduğu gözlemlenmektedir.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)’nin yayımladığı bir rapora göre de dünyada küresel gelir bölüşümü adaletsizliği mevcut durumunu korumakta ve dünya gelirinin yarısını, dünya nüfusunun en zengin %8’lik kesimin sahip olduğu belirtilmiştir (UNDP 2013: xi). Yine aynı raporda, gelişmekte olan ülkelerde 1990’dan 2010 yılına kadar geçen 20 yıllık süreçte gelir dağılımı adaletsizliğinin %11 arttığı tespit edilmiştir (UNDP 2013: 3). Raporda göze çarpan en ciddi bulgu ise dünya nüfusunun en fakir kesimini oluşturan, küresel gelir dağılımında en alt %50’lik kesimde bulunan grubun toplam dünya gelirinin sadece %1’ine sahip olduğu tespitidir (UNDP 2013: 1). Yine benzer bir konu Birleşmiş Milletlerin başka bir dokümanında da dikkat çekilmiş ve küresel ölçekte gelir dağılımı adaletsizliği gözler önüne serilmiştir. Bu rapora göre

⁷ Radikal, <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/mahfi-egilmez/turkiyede-gelir-dagilimi-1011114/>, 18 Mayıs 2019’da erişildi.

dünya nüfusunun %16'sını oluşturan yüksek gelirli⁸ ülkelerin küresel gelirin %55'ini oluşturduğu; dünya nüfusunun %72'lik kısmını oluşturan düşük gelirli ülkelerin ise küresel gelirin sadece %1'ini oluşturabildiği tespiti yapılmıştır (UN 2013: 25).

Türkiye OECD ülkeleri arasında en yüksek düzeyde gelir dağılımı eşitsizliğine sahip üç ülke içerisinde yer almaktadır. Tablo 4.1'de Türkiye'nin gelir dağılımı verileri yıllar itibarıyla gösterilmektedir. Türkiye'de son on yıldır gini katsayısında bir iyileşme yaşanmamış ve gelir grupları arasındaki eşitsizliklerde de düzelme olmamıştır.

Tablo 4.1: Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre sıralı %20'lik grupların gelir dağılımı

	1. %20	2. %20	3.%20	4.%20	5. %20	Gini Katsayısı	P80/P20 oranı
2008	5,6	10,4	15,2	21,9	46,7	0,405	8,1
2009	5,6	10,3	15,1	21,5	47,6	0,415	8,5
2010	5,8	10,6	15,3	21,9	46,4	0,402	7,9
2011	5,8	10,6	15,2	21,7	46,7	0,404	8,0
2012	5,9	10,6	15,3	21,7	46,6	0,402	8,0
2013	6,1	10,7	15,2	21,4	46,6	0,400	7,7
2014	6,2	10,9	15,3	21,7	45,9	0,391	7,4
2015	6,1	10,7	15,2	21,5	46,5	0,397	7,6
2016	6,2	10,6	15,0	21,1	47,2	0,404	7,7
2017	6,3	10,7	14,8	20,9	47,4	0,405	7,5

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları İstatistikleri, http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1011
Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2019'da erişildi.

Tablo 4.1'de önemli bir nokta göze çarpmaktadır, o da en yüksek gelir grubunu oluşturan %20'lik kesimin ülke gelirinin neredeyse yarısını elinde topladığı ve bu durum son on yıldır değişmediği, hatta ufak oranda artmıştır. Tablo 4.1'e göre 2008 yılında en yoksul %20'lik kesimin gelirden aldığı pay %5,6 iken 2017 yılında bu oran artarak 6,3'e yükselmiştir. Nüfusun en yoksul kesimini oluşturan bu grubun gelir dağılımından aldığı pay artışı, en zengin kesimin gelir dağılımından aldığı pay azalışı ile sağlanmamıştır. Tabloda da görüldüğü gibi 2008-2017 yılları arasında orta gelir grubunu oluşturan kesimlerin gelir dağılımından aldığı pay azalışı sonucu, en yoksul kesimin gelir dağılımından aldığı payda görece iyileşmeler yaşanmıştır. 2008-2017

⁸ Dünya bankası, kişi başına düşen milli gelir düzeyi bakımından ülkeleri yüksek gelirli, üst orta gelirli, orta gelirli, alt orta gelirli ve düşük gelirli ülkeler olarak sınıflandırmaktadır. 2019 mali yılı için 12,056 \$ ve üzeri kişi başına düşen GSMH'ya sahip ülkeleri yüksek gelirli ekonomiler olarak nitelendirirken; kişi başı GSMH'sı 995 \$ veya daha az gelire sahip ülkeler düşük gelirli ekonomiler olarak nitelendirmektedir. (WB, <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups>, 18 Mayıs 2019'da erişildi).

yılları arasında alt gelir grubunda meydana gelen görece bu iyileşmeler, toplumun en zengin ve en yoksul %20'lik kesimleri arasındaki farkı, P80/P20 oranı, yaklaşık 8 kattan 7.5 kata indirmiştir. Yani toplumdaki en zengin ve en yoksul kesimi oluşturan grupların gelirleri arasındaki görece bir iyileşme olmuştur.

Dünyada gelir dağılımı adaletini veya adaletsizliğini ölçmek amacı ile kullanılan en yaygın yöntem gini katsayısıdır. Aslında bu katsayı bir ölçüde toplumdaki en zengin ve en yoksul kesimin karşılaştırmasıdır. En zengin kesimin gelir dağılımından aldığı pay azalır veya en yoksul kesimin gelir dağılımından aldığı payı artarsa, gini katsayısı da rakamsal olarak azalmaktadır (Çalışkan 2010:108). Nitekim 2014 ve 2015 yıllarında gini katsayısı azalarak 0,4'lerin altına inmesi, en zengin %20'nin gelir dağılımından aldığı paydaki azalışın bir sonucudur. Belirtilen dönemde en yoksul %20'lik kesimin gelir dağılımından aldığı pay sabit kalırken; en zengin kesimin gelir dağılımından aldığı pay azalmış ve bu grubun yaşadığı gelir azalışı da orta dilimlere kaymıştır. Dolayısıyla söz konusu yıllar için her ne kadar gini oranları azalmış olsa da en yoksul kesimin durumunda bir iyileşme olmamıştır.

Gelir dağılımı verilerinin seyri ülkeden ülkeye değişmekle birlikte genel olarak ülkelerin kendilerine özgü ekonomik, politik ve toplumsal unsurlarından etkilenmektedir. Üretim araçlarının mülkiyeti, gelir dağılımını belirleyici en önemli faktörlerdendir. Sanayi devrimi ve sonrasında oluşan sanayi toplumunda üretim araçlarının mülkiyeti sermayedar kesimin elinde toplanması, işçi kesiminin milli hasıladan aldıkları payın azalmasına sebep olmuştur (Çalışkan 2010: 95). Fakat gelir dağılımı yalnızca mülkiyet sahipliğine bağlı değildir. Mal ve hizmet piyasasının rekabet yapısı, toplumsal gelenek ilişkileri, sosyal kurum ve politikalar, eğitimde fırsat eşitliği, siyasal süreçlere katılım biçimleri, işgücünün örgütlenme biçimi, maliye politikası, toplumun demokratikleşme düzeyi gibi değişkenler gelir dağılımında belirleyici olan ana faktörlerdir. Gelir dağılımı bu faktörlerin ürünü ya da sonucudur (Şahin 2009:621). Türkiye'de gelir dağılımını belirleyen ana unsurlar bütçe açıkları, faiz, yüksek nüfus artışı ve bunun sonucu ortaya çıkan işsizlik, yüksek seyreden enflasyon, kayıt dışı ekonomi ve eğitim düzeyleri arasındaki farklılıklardır (Akça ve Ela 2012: 244; Akça ve Ela 2012: 247-248).

4.2. Türkiye’de Eğitim Göstergeleri

Türkiye’de eğitim göstergelerine değinmeden önce kısaca ülkemizdeki eğitim sistemine değinmekte yarar olacaktır. Milli Eğitim Temel Kanunu (1973) madde 18’e göre “Türk milli eğitim sistemi, örgün eğitim ve yaygın eğitim olmak üzere, iki ana bölümden oluşmaktadır. Örgün eğitim, okul öncesi eğitimi, ilköğretim (ilkokul ve orta okul), ortaöğretim (lise) ve yükseköğretim kurumlarını kapsar. Yaygın eğitim, örgün eğitim yanında veya dışında düzenlenen eğitim faaliyetleri kapsamaktadır”. 2012-2013 yılı itibariyle Türkiye’de zorunlu eğitim 8 yıllık eğitim yerine, 12 yıllık kesintisiz eğitim olarak değiştirilmiş ve 12 yıllık zorunlu eğitim 4+4+4 şeklinde üç kademeye ayrılmıştır. İlk kademe eğitim 4 yıl süreli ilkokul, ikinci kademe eğitim 4 yıl süreli ortaokul ve üçüncü kademe eğitim ise 4 yıl süreli liseyi kapsamaktadır (MEB 2012: 10). 2017-2018 eğitim öğretim yılı itibariyle de milli eğitim sisteminde toplamda 17 milyon 885 bin 248 öğrenci eğitim ve öğretimine devam etmektedir (MEB 2017/18: 55; MEB 2017/18: 70; MEB 2017/18: 128). Zorunlu eğitim sonrasındaki bir üst kademe eğitim ise yükseköğretimdir. 2019 yılı itibariyle yükseköğretim kademesindeki toplam öğrenci sayısı 7 milyon 740 bin 502 ve toplam üniversite sayısı ise 206’dır (YÖK, <https://istatistik.yok.gov.tr/>, 20 Mayıs 2019’da erişildi).

Uluslararası karşılaştırmalarda eğitim alanında yetişkin nüfusun eğitim seviyesi, ortalama eğitim süresi ve eğitim harcamalarının GSYH içerisindeki payı gibi göstergeler kullanılmaktadır. Biz de çalışmanın ilerleyen sayfalarında bu göstergelerin Türkiye’deki mevcut durumuna değineceğiz.

Türkiye’de eğitim ile alakalı göstergelerden ilk olarak ele alacağımız veri, 25-64 yaş arası nüfusun tamamlamış olduğu eğitim seviyesidir. Tablo 4.2’de OECD’nin yayımladığı yetişkin nüfusun eğitim göstergeleri ile ilgili veriler bulunmaktadır.

Tablo 4.2: 25-64 yaş arası yetişkin nüfusun eğitim seviyesi

	Lise Altı Eğitim	Lise ve Dengi	Yükseköğretim
Türkiye	60.7	20	19.3
OECD Ortalaması	20.7	36.9	42.8

Kaynak: OECD, Yetişkin Nüfus Eğitim Seviyesi, <https://data.oecd.org/eduatt/adult-education-level.htm>, 20 Mayıs 2019’da erişildi.

OECD 2017 yılı verilerine göre Türkiye’de 25-64 yaş arasındaki nüfusun %60.7’si lise altı eğitim seviyesine sahiptir. Bu oran %20.7 olan OECD ortalamasının neredeyse 3 katına karşılık gelmektedir. Ayrıca Türkiye’de yetişkin nüfusun %20’si lise ve dengi eğitim seviyesi mezunudur. OECD ülkeleri sıralamasında gerek lise düzeyinde eğitim almayan bireylerin oranı gerekse lise eğitim oranları bakımından Türkiye Meksika’dan sonra ikinci en yüksek değere sahip ülkedir. Türkiye’de nüfusun geri kalan %19.3’ü yükseköğretim mezunu olup, OECD ortalaması olan %42.8’nin altındadır. Türkiye’de yetişkin nüfusun lise ve yükseköğretim eğitim seviyesi oranları OECD ortalamasının çok altında kalmaktadır.

Benzer göstergelerin TÜİK tarafından yayımlanan verilerine baktığımızda da durum değişmemektedir. TÜİK verilerine göre 2018 yılı 15 yaş ve üzeri toplam Türkiye nüfusu 61 milyon 844 bin 096’dır. Bu nüfusun %57.6’sı lise altı eğitim seviyesinden mezunken, %23.9’u lise ve dengi eğitim kademesinden mezun olmuştur. Yükseköğretim mezuniyet oranı ise %17.7’dir.

Tablo 4.3: 2018 yılı 15 yaş üzeri nüfusun eğitim göstergeleri

	Lise Altı	Lise ve Dengi	Yükseköğretim	Bilinmeyen
Toplam	35 616 258	14 785 993	10 951 013	490 832
Oran	57.6	23.9	17.7	0,79

Kaynak: TÜİK, Ulusal Eğitim İstatistikleri, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr>, 20 Mayıs 2019’da erişildi.

TÜİK ve OECD verilerinde görüldüğü üzere Türkiye’de nüfusun çok büyük bir oranı lise altı eğitim düzeyine sahiptir. Bu oran gerek gelişmiş ülkeler ile kıyaslandığında gerekse OECD ortalaması ile kıyaslandığında çok yüksek düzeyde kalmaktadır. Gelişmiş ülkelerde ve OECD ülkelerinde nüfusun büyük çoğunluğu lise dengi eğitim ve yükseköğretim kademesinde eğitim seviyesine sahiptir.

Türkiye’de nüfusun yükseköğretim mezuniyet oranı OECD ortalamasının altında olsa da son on yıla bakıldığında yükseköğretime katılma oranında hızlı bir artış yaşanmıştır. OECD’nin 2018 yılı Türkiye değerlendirme raporuna göre Türkiye’de 25-34 yaş arasındaki nüfusun yükseköğretime katılım oranı 2007’den 2017’ye %17 artmıştır. Bu oran OECD ortalaması olan %10’un üzerindedir ve Türkiye’de

yükseköğretime yönelik talep son yıllarda artmıştır. Yine aynı raporda, Türkiye ile ilgili önemli bir tespit yapılmıştır. Rapora göre, Türkiye’de yukarı yönlü bir eğitim hareketliliğinin diğer OECD ülkeleri ile kıyaslandığında çok daha zor olduğu belirtilmiştir. Ebeveynleri lise seviyesinde eğitim almamış yetişkinlerin ebeveynleriyle benzer şekillerde aynı eğitim kademelerine katılmama eğiliminde olduğu belirtilmiş ve Türkiye’de ebeveynleri lise seviyesinde eğitim almamış yetişkinlerin oranının ise %79 olduğu hesaplanmıştır. Bu oran OECD ülkelerinde %36 seviyesindedir. Yine aynı rapora göre Türkiye’de ebeveynlerinden en az birisinin lise seviyesinde eğitim almış iki yetişkinden biri yükseköğretime katılmaktadır (OECD 2018b: 3). Dolayısıyla ebeveynlerin eğitim seviyeleri ve çocuklarının eğitim seviyeleri arasında yüksek bir geçişkenlik olmakta ve bu durum bir açıdan bireylerin gelecek gelir dağılımından alacakları paylarını da etkilemektedir.

Tablo 4.4: Eğitim kademelerine göre net okullaşma oranları

	İlkokul	Ortaokul	Ortaöğretim	Yükseköğretim
2014/2015	96.30	94.35	79.37	39.49
2015/2016	94.87	94.39	79.79	40.87
2016/2017	91.16	95.68	82.54	42.40
2017/2018	91.54	94.47	83.58	45.64

Kaynak: MEB 2017/18: 1

Okullaşma oranı da eğitim konusunda temel gösterge olarak kabul edilmektedir. Tablo 4.4’de eğitim kademelerine göre Türkiye’de net okullaşma oranları⁹ gösterilmektedir. Türkiye’de son yıllarda ilkökul okullaşma oranlarında düşüş yaşanmış ve 2017-2018 döneminde %91.54 düzeyinde gerçekleşmiştir. Ortaokul okullaşma oranı ise sabit kalmış ve %94 civarlarında değişkenlik göstermiştir. Tablo 4.4’e göre ortaöğretim ve yükseköğretim okullaşma oranları son yıllarda artış yaşanmıştır. 2017/2018 eğitim yılında ortaöğretim düzeyi net okullaşma oranı %83 düzeylerine çıkarken, yükseköğretim okullaşma oranı %45’lere yükselmiştir.

Eğitim konusunda bir diğer önemli gösterge ise ortalama eğitim süresidir. OECD’nin 2018 yılında yayımladığı bir bakışta eğitim raporuna göre Türkiye’de

⁹ Net okullaşma oranı: Belirli bir eğitim kademesi yaş grubunda bulunan toplam öğrenci sayısının, o eğitim kademesiyle ilişkili yaş grubunda bulunan toplam nüfusuna oranıdır (UNDP 1996:220). Örneğin; X: Belirli bir ortaöğretim yaş grubundaki öğrenci sayısı, Y: Aynı ortaöğretim yaş grubundaki toplam nüfus. Net okullaşma oranı: X/Y*100.

ortalama eğitim süresi 10 yıldır. Bu süre OECD ve AB22¹⁰ ortalaması olan 14 yılın altında kalmaktadır (OECD 2018a: 159).

Başaran'a (2006: 464-465) göre ülkelerin eğitim konusuna verdikleri önemin üç göstergesi vardır. Bunlar, eğitim harcamalarının ulusal gelir içerisindeki payı, öğrenci başına düşen yıllık eğitim harcamasındaki artış ve eğitim bütçesinin artmasıdır.

Tablo 4.5'de Türkiye'de eğitim kademelerine göre yapılan toplam eğitim harcamalarının GSYH içerisindeki oranı gösterilmektedir. OECD verilerine göre Türkiye, GSYH'sının %4.8'ini eğitim harcamalarına ayırmıştır. Bu oran OECD ortalaması olan %5'e yakın bir seviyededir. AB22, OECD ve Türkiye'de en yüksek eğitim harcaması temel eğitim (ilkokul, ortaokul ve ortaöğretim) kademesine yapılmaktadır.

Tablo 4.5: Eğitim harcamasının GSYH içerisindeki oranı

	İlköğretim	Ortaöğretim	Yükseköğretim	Tüm Eğitim Seviyeleri
Türkiye	1.1	2	1.7	4.8
OECD Ortalaması	1.5	2	1.5	5
AB22 Ortalaması	1.2	2	1.3	4.6

Kaynak: OECD (2018a: 266).

Tabloda görüldüğü üzere gerek OECD ortalaması gerek AB22 ortalamasında eğitime ayrılan bütçenin çoğunluğu zorunlu eğitim kademesi olan ilköğretim ve ortaöğretim kademelerine harcanmıştır. Türkiye için de bu durum geçerlidir. Ayrıca Türkiye'de eğitim harcamalarının kompozisyonuna bakacak olursak, %4.8'lik harcamanın %3.8'i devlet tarafından yapılmıştır (OECD 2018a: 267).

Tablo 4.5'de eğitim harcamalarının GSYH içerisindeki oranı OECD ortalamasına yakın bir oranda gerçekleştiği görünüyorsa da konuya öğrenci başına yıllık yapılan harcamalar açısından baktığımızda farklı bir durum ile karşılaşmaktayız. OECD verilerine göre, Türkiye ilköğretimden yükseköğretime kadar olan eğitim kademelerinde yıllık öğrenci başına 4,650 dolar harcamaktadır. OECD ülkeleri ise bu

¹⁰ Hem Avrupa birliği hem de OECD üyesi olan 22 ülkeyi temsil etmektedir (OECD 2018a: 18).

değer ortalama olarak 10,500 dolardır (OECD 2018a: 254). Türkiye’de eğitime ayrılan payın GSYH’ya oranı, OECD ortalamalarına yakın bir seyir gösteriyor olsa da ülkelerin nüfus artış hızı ve öğrenci nüfusu göz önünde bulundurulduğunda, öğrenci başına yapılan harcamalar çok düşük düzeylerde kalmaktadır. OECD verilerine göre öğrenci başına yapılan yıllık eğitim harcaması bakımından Türkiye, Meksika’dan sonra en düşük harcama yapan sondan ikinci ülkedir (OECD 2018a: 254).

Eğitim alanına ayrılan bütçe payları açısından da bu durumun analizi yapılabilir. Tablo 4.6’da Türkiye’de son yıllarda eğitim kurumlara yönelik ayrılan bütçenin payları gösterilmektedir. Yıllar itibariyle eğitime yönelik ayrılan toplam bütçe ve bunun GSYH’ya oranı artmış gibi görünse de merkezi yönetim bütçesi içerisindeki oranına baktığımızda son yıllarda düşüş yaşandığı görülmektedir.

Tablo 4. 6: Yıllara göre eğitim bütçesindeki değişim

Yıl	Bütçe Ödenekleri			MEB, YÖK ve Üniversiteler Eğitim Bütçesinin Merkezi Yönetim Bütçesi İçindeki Payı (%)
	MEB	YÖK ve Üniversiteler	Eğitim Bütçesi Toplam (TL)	
2015	62.000.248.000	18.493.252.000	80.493.500.000	3.44
2016	76.354.306.000	23.590.696.000	99.945.002.000	3.83
2017	85.048.584.000	25.620.450.000	110.669.034.000	3.65
2018	92.528.652.000	27.761.363.000	120.290.015.000	3.49
2019*	113.813.013.000	33.023.355.000	146.836.368.000	***

Kaynak: MEB 2017: 178; Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu 2019.

* Cari yıl olduğu için bazı verilere ulaşılamamıştır.

Yıllar itibariyle eğitim bütçesine ayrılan payda bir artış olsa da bütçenin GSYH içerisindeki oranı ortalama %3.6 düzeylerinde seyretmiştir. Merkezi yönetim bütçesine oranlandığında ise son 4 yıldır eğitim alanına ayrılan kaynak payının azaldığı görülmektedir.

Ülkelerin eğitim sistemine kaynak ayırmalarındaki temel neden, eğitim ve ekonomik gelişmeler arasında sıkı bir bağ olmasıdır. Eğitim alanına ayrılan kaynakların miktarı önemli olmakla birlikte bu kaynakların nasıl kullanıldığı daha da önemlidir. Yani bütçeden eğitim alanına büyük paylar ayırmak, kaynaklar doğru yerlerde ve doğru şekilde kullanımı sağlanmadıkça eğitimden beklenen ekonomik getiriler

karşılanmamaktadır. Ülkemizde eğitim alanından yararlanan nüfusun büyüklüğü düşünüldüğünde ve eğitim alanında çalışan personel sayısı göz önünde bulundurulduğunda eğitim alanına ayrılan kaynakların yetersiz olduğu gözlemlenmektedir. Zira 2016/2017 yılı milli eğitime örgün eğitiminde kayıtlı öğrenci sayısı 17 milyon 702 bin 938 iken (MEB 2017: 68); 2017/2018 eğitim ve öğretim yılında 17 milyon 885 bin 248'e yükselmiştir. Türkiye OECD ülkelere içerisinde en yüksek nüfusa sahip dördüncü ülkeyken; doğurganlık oranları açısından en yüksek orana sahip üçüncü ülkedir (OECD, <https://data.oecd.org/pop/fertility-rates.htm#indicator-chart>, 2 Temmuz 2019'da ulaşıldı). Dolayısıyla her ne kadar eğitim alanına ayrılan bütçede bir artış olsa da nüfus artışı ve eğitim sistemine her geçen yıl yüksek seviyelerde katılan öğrenci sayıları düşünüldüğünde ayrılan bütçeler eğitim taleplerini karşılamada yetersiz kalacaktır. Ayrıca eğitim alanına ayrılan kaynakların çoğunluğu cari harcamalar gittiği için, eğitimin niteliği ve kalitesini arttırmaya yönelik yapılan yatırımlar çok sınırlı kalmaktadır. Yıllar itibariyle MEB bütçesinden yatırım harcamalarına ayrılan paylar ise tablo 4.7'de gösterilmektedir.

Tablo 4. 7: Seçilmiş yıllar itibariyle MEB bütçesinde yatırım harcamalarının payları

Yıllar	MEB Bütçesi	MEB Yatırım Oranı	MEB Bütçesinden MEB Yatırımlarına Ayrılan pay (%)
1998	1.243.108.000	373.262.000	30,03
2000	3.350.330.000	66.782.000	19,90
2002	7.460.991.000	1.281.690.000	17,18
2008	22.915.565.000	1.296.704.000	5,66
2011	34.112.163.000	1.995.625.000	5,85
2015	62.000.248.000	5.494.000.000	8,86
2016	76.354.306.000	6.284.628.000	8,23
2017	85.048.584.000	7.237.121.000	8,50
2018	92.528.652.000	7.737.121.000	8,36
2019*	113.813.013.000	5.558.886.000	4,88

Kaynak: MEB 2017/18: 253

* İlgili yıla ait veri MEB resmi internet sayfasından ulaşılarak derlenmiştir. (MEB, <https://www.meb.gov.tr/bakan-selcuk-tbmm-plan-ve-butce-komisyonunda-sunum-yapti/haber/17391/tr>, 2 Temmuz 2019 tarihinde ulaşıldı).

Tablo'da görüldüğü üzere MEB bütçesinden yatırımlara ayrılan pay yıllar itibariyle çok yüksek oranda düşmüştür. 1998 yılında MEB bütçesinin %30'u yatırıma ayrılırken, 2018 yılında bu oran % 8,6'ya gerilemiş ve bu yıl için %4,88 olarak bütçede belirlenmiştir. 2019 yılında MEB bütçesi geçtiğimiz yıla göre %23'lük bir artış öngörülmesine rağmen bütçenin %83'ü personel giderlerine ayrılmıştır (TBBM Plan ve

Bütçe Komisyonu 2018: 92). 2018 yılı bütçesinde bu oran % 79'dur (MEB 2017: 170). Yıllar itibariyle MEB bütçe harcamalarının çoğunluğu personel giderlerine gitmekte, geçen yıllara göre artan öğrenci sayısına rağmen yatırım oranları azalmaktadır. Benzer bir durum YÖK ve üniversitelerin bütçeleri için de geçerlidir. Artan öğrenci sayısı ve yatırıma ayrılan paylardaki azalışlar derslik, laboratuvar ve onarım vb. işlemlerin yapılmamasına veya uygun şekilde yapılamamasına; öğrencilerin ceplerinden eğitim için daha fazla harcama yapmasına neden olabilecektir. Eğitim alanında yapılan pek çok çalışma da göstermektedir ki özellikle büyük kitlelerin faydalandığı kamusal eğitim (zorunlu eğitim) devlet tarafından finansmanı azaldıkça, en düşük gelir diliminde yer alan yüzde 20'lik kesimin eğitim için gelirlerinden daha fazla pay ayırmaları gerekmektedir. Bu koşullarda devlet okulları arasında var olan eşitsizlikleri daha da derinleştirecek, var olan eşitsizlikler de okulların ayrışmasına neden olacaktır. Bu nedenle özellikle kitlelerin faydalandığı temel eğitimin kamu tarafından desteklenmesi, okullar arasındaki derslik, materyal vb. donanım farklılıklarını minimuma indirmek amacı ile yatırım harcamaları arttırılmalıdır. Bu kapsamda 2014-20015 yılında başlayan özel okul teşvikleri kaldırılarak devlet okullarından başka bir alternatifi olmayan öğrencilere daha eşit fırsatlar sunabilmek amacı ile bu kaynaklar kullanılabilir.

Eğitim, kamu sektörü tarafından karşılanabileceği gibi özel sektör tarafından da karşılanabilmektedir. Fakat eğitim, tamamen özel sektörce sağlanırsa, yüksek gelirli aileler eğitime daha çok para harcayacaklardır. Böyle bir durum, yüksek gelirli ailelerin çocuklarını gelecek gelirleri açısından daha avantajlı bir konuma getirecektir. Eğer eğitim tamamen devlet tarafından sağlanacak olursa, kişilerin eğitim ve gelecekteki gelirleri ailelerinden bağımsız şekilde görece daha avantajlı olarak belirlenebilecektir (Cural 2009:89). TÜİK, eğitim harcamaları istatistiğine göre 2017 yılında Türkiye'de toplam eğitim harcamaları 176 milyar 452 milyon TL olmuştur. Eğitim harcamalarının GSYH içerisindeki payı 2016 yılında %6.2 iken 2017 yılında %5.7'ye düşmüştür. 2017 yılında toplam eğitim harcamalarının %74.5'i devlet tarafından finanse edilmiştir. Eğitim harcamalarının %19'luk kısmını ise hanehalkı tarafından yapılmıştır. Devlet tarafından yapılan eğitim harcamalarının ise %31'i yükseköğretime, %26'sı ortaöğretime yönelik yapılmıştır (TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27600>, 30 Mayıs 2019'da erişildi).

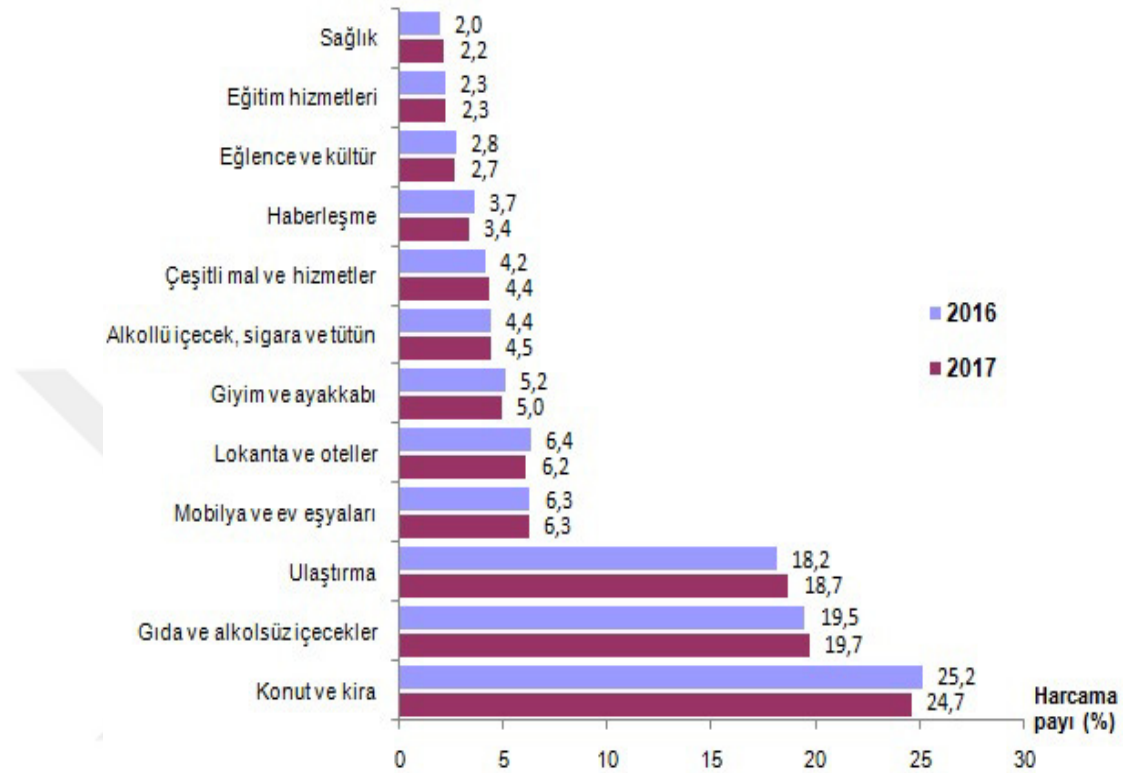
Farklı gelir grupları arasındaki gelir eşitsizliklerinin eğitime erişime etkisi, eğitimin gelir dağılımı eşitsizliklerinin açıklaması açısından önemlidir. Eğitim yatırımlarının gelir dağılımı üzerinde beklenen etkileri, mevcut gelir dağılımı eşitsizliklerinin eğitime erişimi olumsuz etkilemesi ile kısıtlanabilir. Bu etkiler, gelir gruplarının eğitim harcamaları dağılımı inceleyerek ve eğitim kalitesindeki eşitsizlikler ele alınarak anlatılmaya çalışılacaktır.

4.2.1. Gelir Gruplarının Eğitim Harcamaları Dağılımı

Talep edilen eğitim miktarında ana belirleyici faktör bireylerin mevcut ekonomik koşullarıdır. Maddi durumu iyi olan aileler, çocuklarının eğitimine daha yüksek düzeylerde harcamalar yaparken, ekonomik olarak alt gelir grubunda bulunan aileler çocukları için benzer ölçüde eğitim harcamaları yapamamaktadır. Farklı gelir grubunda bulunan kesimler göz önüne alındığında, yüksek gelire sahip ailelerin öncelikleri çocuklarının nitelikli ve iyi bir eğitim almalarıyken; alt gelir düzeyindeki ailelerin öncelikleri, çocuklarının fiziksel ihtiyaçlarını karşılanmaktadır. Bu durum eğitimde ve gelir dağılımındaki adaletsizliklerin nesiller boyu devam etmesine neden olabilmektedir. Türkiye özeline bakılacak olursa hanehalkının harcama dağılımı ve bu harcamalar içerisinde eğitim hizmetlerine yapılan harcamalar bu konuda bizlere önemli veriler sunacaktır.

Grafik 4.2’de 2016 ve 2017 yıllarında hanehalkı tüketim harcamalarının dağılımı verilmiştir. Grafiğe göre, 2016 ve 2017 yıllarında konut ve kira harcamaları, hanehalkı harcaması içerisinde ilk sırayı almaktadır. Bunu gıda ve alkolsüz içecekler ve ulaşım harcamaları takip etmektedir. Eğitim hizmetleri harcaması ise sağlık ile birlikte en son sırada yer almaktadır. TÜİK tarafından bu göstergelerin yayımlandığı dönemde eşdeğer fert başına aylık ortalama tüketim harcaması 1 854 TL olarak tahmin edilmişti (TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27840>, 3 Haziran 2019’da erişildi). Eğitim hizmetlerine yönelik yapılan %2,3’lük harcama göz önünde bulundurulursa bu harcama aylık yaklaşık olarak 43 TL’ye karşılık gelmektedir. Halbuki bu durum konut ve kira giderleri için hesaplandığında 458 TL civarındadır. Bu durum insanların fiziksel

ihtiyaçlarının öncelikli olduğunu göstermektedir. Eğitim gibi insan yaşamına ekonomik ve entelektüel etkisi yüksek olan ihtiyaçların ise ötelendiği görülmektedir.

Grafik 4.0: Harcama türlerine göre hanehalkı tüketim harcamalarının dağılımı

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27840>, 3 Haziran 2019'da erişildi.

Grafik 4.3: Harcama türlerine göre hanehalkı tüketim harcamalarının dağılımı

Toplumda alt gelir grubuna dahil kesimler düşünülecek olursa onların gelirlerine göre eğitim hizmetlerine yapacakları harcamalar daha da az olacaktır ve ailelerin gelir adaletsizliği kaynaklı olarak eğitime yapış oldukları farklı düzeylerdeki harcamalar, ki bu harcamalar bireylerin geleceğine yatırım niteliğinde olmaktadır, gelecek nesillerde de gelir eşitsizlikleri ve gelir dağılımı adaletsizliklerinin kendini sürdürmesine neden olacaktır. Bu durum gelir gruplarının eğitim hizmetlerine yönelik yapmış oldukları toplam tüketim harcamalarına ve oranlarına bakılarak daha iyi gözlemlenecektir.

Tablo 4.8'de nüfusun gelir göre %20'lik gruplar ayrımında 2017 yılında eğitim hizmetlerine yönelik yapmış oldukları toplam harcama miktarı, toplam eğitim hizmetleri harcamasının gelir grupları arasındaki dağılımı ve gelir gruplarının eğitim

hizmetlerine yönelik yaptıkları harcamanın toplam tüketim harcamasının yüzde kaçını gösterilmektedir

Tablo 4.8: Gelire göre sıralı grupların eğitim hizmetleri harcaması göstergeleri

Gelir Grupları	Gelir Gruplarının Eğitim Hizmetlerine Yaptığı Toplam Harcama	Eğitim Hizmetleri Harcamasının Gelir Grupları Arasındaki Dağılımı	Eğitim Hizmetleri Harcamasının Toplam Tüketim Harcaması İçerisindeki Payı
1.%20	56 157 650	2,8	0,7
2.%20	105 491 540	5,2	0,9
3.%20	209 193 815	10,4	1,4
4.%20	361 962 536	18,0	1,8
5.%20	1 280 094 313	63,6	3,9

Kaynak: TÜİK, Tüketim Harcamaları İstatistiği, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr>, 5 Haziran 2019'da erişildi.

Tablo 4.8'da gelir gruplarının eğitim hizmetlerine yönelik yapmış oldukları harcama miktarları göz önünde bulundurulduğunda, en düşük gelir diliminde yer alan %20'lik kesim ile en yüksek %20'lik kesim arasında çok büyük fark bulunmaktadır. 2017 yılında yüksek gelirli aileler eğitim için ortalama 1.280.094.313TL harcarken, gelir sıralamasında en düşük kesimde bulunan aileler ortalama 56.157.650 TL harcamıştır. Ayrıca en düşük gelir diliminde bulunan kesimin yapmış oldukları eğitim harcamaları toplam eğitim hizmeti harcamasının %2,8'ini temsil ederken; bu oran en yüksek gelir diliminde bulunan kesim için %63,6'dır. Gelir gruplarının eğitim hizmetlerine yapmış oldukları harcamanın, toplam tüketim harcamaları içerisindeki paylarına bakıldığında da bu durum değişmemektedir. En düşük %20'lik gelir grubunda bulunan kesimin eğitim harcaması toplam tüketim harcamaları içerisinde %0,7'lik bir pay almaktayken; bu pay en yüksek %20'lik gelir grubunda %3,9'dur.

Eğitim hizmetlerine yönelik yapılan harcamaların gelir grupları arasında bu derece farklı olması, gelir dağılımı eşitsizlikleri temelli olarak ailelerin çocuklarının geleceğine yatırım niteliğinde olan eğitim harcamalarını büyük ölçüde etkilemektedir. Bu durum düşük gelir düşük eğitim yatırımı, düşük eğitim yatırımı da düşük gelir şeklinde sürekli olarak tekrar eden bir çıkmaza sebebiyet vermektedir. Bu nedenle farklı gelir gruplarında bulunan ailelerin çocuklarına fırsat eşitliğini sağlayabilmek, gelecekteki gelir dağılımı açısından büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda özellikle milli eğitime bağlı devlet okullarında eğitimin tamamen devlet tarafından finanse edilebilmesi ve bu okullar arasındaki nitelik, kalite ve derslik, öğretmen/öğrenci sayısı,

sınıf mevcudu vb. donanım standartlarının benzer seviyelere getirilmesi, devlet okulundan başka bir alternatifi bulunmayan düşük gelir grubunda yer alan ailelerin çocukları için var olan dezavantajı görece ortadan kaldıracaktır.

4.2.2. Eğitim Kalitesindeki Eşitsizlikler

Eğitime eşit erişim imkânı eğitim kalitesi açısından önemli bir faktördür. Eğitimin kalitesi kişinin gelir düzeyine ne derece bağlı ise, gelir dağılımında gelirden en az payı alan kesimler aleyhine gelir eşitsizliklerini arttırmaktadır. Çünkü düşük gelir düzeyindeki kişiler, eğitim imkanlarından yararlanma ve erişebildikleri eğitimin kalitesi bakımından da yoksunluklar yaşayabilirler. Bu da eğitimden umulan getirilerin, konumuz kapsamında gelir dağılımının düzelmesi gibi, toplumdaki dağılımında eşitsizliklerin artmasına neden olabilir. Bu kapsamda eğitim imkanlarına erişim ve eğitimdeki kalite eşitsizlikleri gelir dağılımının hem nedeni hem de sonucu konumundadır (Şenergin 2010: 87).

Türkiye’de ilköğretimden yükseköğretime kadar, artan talep yüksekliği eğitimde standart bir kalitenin sağlanamama sorununa neden olmaktadır. Ülkemizde eğitim, çağın gerekliliklerini tam anlamı ile sağlayamamaktadır. İdeal bir eğitim, insan karakter ve kapasitesini geliştiren, ezberi değil kavramayı, analitik düşünmeyi ve sorgulamayı ön plana çıkaran, merak duygusunu geliştirerek araştırma ve yeni bilgiler üretme yönünü geliştirmelidir (Gül 2008: 185). Fakat mevcut durumda özellikle yükseköğretim kademesindeki kurumlar arası nitelik ve nicelik bakımındaki büyük farklar, mesleki eğitim yetersizliği gibi etmenler bireylerin kendilerine yaptıkları yatırımı ve dolayısıyla gelecekte sahip olacakları geliri arasında da eşitsizliklere neden olabilecektir.

Eğitim kalitesindeki eşitsizliği gidermek de ancak fırsat eşitliğini sağlayarak mümkün olabilecektir. Fırsat eşitliği kişilerin benzer kalite ve nitelikte eğitim almalarını sunmalıdır. Türkiye üniversiteye erişim imkanları bakımından iyi bir konumda bulunmaktadır, dünya bankası verilerine göre Türkiye brüt okullaşma oranında dünyada en yüksek düzeye sahip ülkelerdendir (WB <https://data.worldbank.org/indicator/SE.TER.ENRR>, 10 Haziran 2019’da erişildi). Özellikle yükseköğretim

eğitimine erişim dūřuk gelir grubunda bulunan kişilerin orta sınıfa¹¹ dahil olma şanslarını arttırmaktadır. Bu kapsamda eğitime erişim stratejik bir öneme sahip olmakta, eğitime erişim konusundaki zorluklar toplumsal hareketliliği (sınıflar arası geğişi) azaltmaktadır.

Uluslararası platformlarda ũlkelerin eğitim sistemi performansları karşılaştırılarak, eğitim sisteminin niteliği değerlendirilebilir; eğitim sisteminin zayıf ve gũçlü yönleri tespit edilerek, eğitim politikaları gözden geğirilebilir. Uluslararası alanda ũlkelerin eğitim performansı karşılaştırmasında OECD'nin PISA¹² değerlendirmesi yaygın olarak kullanılmaktadır. 2015 yılında yapılan PISA sınavı Türkiye'deki 15 yaş nüfusun %70'ini temsil etmektedir (ERG 2017: 120). Türkiye, PISA 2015 sonuçlarında 35 OECD ũlkesi arasında en başarısız ũç ũlke arasındadır. Türkiye'deki öğrencilerin %40'ı okuma becerisi testinde, %51'i matematik testinde, %44'ü ise fen testinde en başarısız grupta yer almaktadır. Yani Türkiye'de öğrencilerin neredeyse yarısı okuma becerileri, fen ve matematik alanlarında temel düzeyde dahi başarıya sahip olamamıştır. Nitekim OECD ũlkeleri arasında Türkiye, Meksika'dan sonra en çok başarısız öğrenci grubuna sahip ũlkedir (Yorulmaz, Çolak ve Ekinci 2017: 173-174). 2015 yılında değerlendirmeye katılan 70 ũlke arasında Türkiye, fende 52., matematikte 49. ve okumada 50. sırada yer almıştır.

Türkiye'nin PISA puanları 2012 yılında kadar artma eğilimindeyken 2015 yılında değerlendirmenin yapıldığı tüm alanlarda puanları gerilemiştir (ERG 2017: 120). Son yıllarda ortalama puanlardaki dūřuřle paralel olarak her ũç alanda dūřuk performans gösteren öğrenci sayısında artış yaşanmıştır (ERG 2017: 123).

PISA sonuçları Türkiye'de bölgeler ve sosyoekonomik düzeye dayalı başarı farklılıklarının da inceleme imkanı sunmaktadır. Batı Marmara ve Ortadoğu

¹¹ Genel olarak orta sınıf, gelire göre ve yapılan işe göre tanımlanmaktadır. Gelire göre orta sınıf, yüzde 20'lik gelir gruplarından ikinci, ũçüncü ve dördüncü yüzde 20'lik gruplar orta sınıf olarak kabul edilirken; mesleğe göre orta sınıf ise belirli mesleklerin orta sınıf olarak kabul edilmesidir (Yıldırım 2011).

¹² PISA, OECD'nin uluslararası çapta ũç yılda bir 15 yaş grubu öğrencilere yönelik okulda edindikleri bilgi, beceri ve öğrenimleri günlük hayatta kullanma yeteneklerini ölçmeye yönelik yapmış olduğu sınavdır. Bu sınavda farklı ũlkede yaşayan öğrencilerin fen bilimleri, matematik ve okuma alanlarındaki yeterlilikleri ölçülmektedir (Yorulmaz, Çolak ve Ekinci 2017: 172).

Anadolu'daki öğrenciler arasındaki puan farkları, yaklaşık 2 okul yılına denk gelmektedir (ERG 2017: 125). Türkiye'de fen alanında öğrenciler arası başarı farkının %37.1'i okullar arası farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Bu oran PISA 2015 sonuçları Türkiye ile benzerlik taşıyan Meksika'da %17.1 ve Şili'de %31.1'dir. OECD ortalaması ise %30.1'dir. Ayrıca Türkiye için okul türleri bakımından puanlar incelendiğinde öğrenciler arası puan farklılıkları okullara göre ayrılmaktadır. PISA'da tüm alanlarda en başarılı olan okul türü fen liseleri olup; örneklem içerisindeki payı ise %2.1'dir (ERG 2017: 127). Türkiye'de ortaöğretim kademesinde sınava dayalı olarak okullara yerleşme durumu düşük puan alan öğrencilerin belirli okullarda toplanmasına ve okullar arası başarı farklılıklarını yüksek oranda etkilemektedir. Ayrıca temel eğitim kademesinde sınava dayalı okula yerleştirme politikası altında okullar arasındaki kalite, nitelik farklılıklarının var olduğunun kabulü niteliğindedir. Bugün çoğu aile çocuklarının fen lisesine veya yüksek puanlı liselere gitmeleri için yüksek düzeylerde eğitim harcamaları yapmaktadırlar. Bu durumun altında yatan temel neden nedir? Türkiye'de yüksek puanlı bir lise, kaliteli bir eğitim ve iyi bir üniversiteye gidebilmek için büyük önem taşımaktadır. Bu algının yıkılması, ortaöğretim kurumlarında eğitim standartlarının benzer kaliteye getirilebilmesi için gerekli adımların atılması şarttır. Düşük sosyoekonomik statüye sahip aileler çocukları için benzer harcamalar yapamamakta ve bu durum eğitim sürecine de yansımaktadır. Türkiye'de düşük sosyoekonomik statü eğitime erişimi ve erişilen eğitimin "kalitesini" önemli derecede etkilemektedir. Yoksulluk gibi sosyal problemleri olan aileler, çocuklarına iyi eğitim alabilmeleri için gereken imkanları sunamaması; yoksul ailelerden gelen çoğu çocuğun niteliği daha düşük okullarda yoğunlaşmasına neden olmaktadır.

4.3. Türkiye'de Eğitim ve Gelir Dağılımı İlişkisi

Şüphesiz ki gelir dağılımını etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Dolayısıyla gelir dağılımını tek bir faktöre bağlı olarak değerlendirmek zordur. Bununla birlikte gerek literatür gerekse daha önce yapılmış ampirik çalışmalar göstermektedir ki eğitim gelir dağılımını iyileştirmede önemli bir faktördür. Eğitimin gelir eşitleyici etkisi daha

çok insanın milli gelirden pay alması ile bireyler arasındaki gelir farklılıklarının daraltılması şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Eğitim imkanlarının toplum içerisindeki dağılımına bağlı olarak, ülkelerin gelir dağılımı düzelebilmekte veya bozulabilmektedir. Eğitim, kişinin gelecekte elde edeceği gelirden tek belirleyici faktör olmamasına karşılık, eğitim düzeyi ve gelir arasında sistematik bir bağlantı vardır. Günümüzde eğitim, gelir düzeyini arttırması, yoksulluk ve işsizlik üzerinde etkili bir faktör olması bakımından, gelir dağılımını dolaylı olarak etkilemektedir (Akyol 2016:19).

Tablo 4.9’da hanehalkı fertlerinin eğitim durumlarına göre yıllık ortalama gelirleri gösterilmektedir. Okuryazar olmayan kişilerin 2017 yılında elde ettikleri yıllık ortalama geliri 11 581 TL gibi düşük bir seviyede kalırken, okuryazar olan fakat bir okul bitirmeyen kişilerin elde ettikleri gelir 15 306 TL’dir. Bunun yanında eğitim seviyesi lise altı olan ve lise ve dengi okullardan mezun olanların elde ettikleri ortalama yıllık gelirleri arasında önemli derecede bir fark görülmemektedir. Ancak, yükseköğretim mezunu kişilerin yıllık ortalama geliri 43 821 TL olarak gerçekleşmiştir. Tablo’da görüldüğü üzere yükseköğretim mezunu kişilerin yıllık ortalama gelirleri diğer eğitim kademelerine göre en yüksek seviyede gerçekleşmiş ve bu durum son 6 yıldır değişiklik göstermemiştir. Yukarıda tablo 4.3’de, TÜİK verilerine göre Türkiye’de 15 yaş üzeri nüfusun %57’si lise altı eğitim kademelerinden mezun, %23.9’u lise ve dengi okul ve nüfusun %17.7’si yükseköğretim mezunu olduğunu belirtmiştik. Eğitim kademelerine göre bireylerin nüfus içerisindeki oranları farklılık göstermekte fakat eğitim seviyesi artan kişilerin gelir dağılımından daha fazla pay aldığı da tablo 4.9’da gözlemlenmektedir.

Tablo 4.9: Hanehalkı fertlerinin eğitim durumlarına göre yıllık ortalama iş gelirleri

Eğitim Durumu	Yıllar							Değişim (%)
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Toplam	14 159	15 157	17 255	19 051	21 514	24 976	28 299	99.86
Okuryazar Olmayanlar	6 015	6 111	7 017	7 782	8 410	10 815	11 581	92.53
Bir Okul Bitirmeyenler	7 513	7 471	8 320	10 433	11 463	13 204	15 306	103.72
Lise Altı Eğitimliler	10 857	11 528	12 795	14 137	16 164	18 471	21 388	96.99
Lise ve Dengi Okul Mezunları	14 952	15 649	17 442	19 385	21 870	24 829	28 260	89
Yükseköğretim Mezunları	25 263	26 756	30 857	32 480	34 801	39 536	43 821	73.75

Kaynak: TÜİK, Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları Araştırması, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1008, 14 Haziran 2019'da erişildi.

Tablo 4.9 bölüm 3'de sunduğumuz literatürü destekler bir sonuç göstermektedir, Türkiye'de kişilerin eğitim seviyesi artması ile gelirleri de artmakta fakat nüfus içerisindeki oranları değişkenlik göstermektedir. Zira nüfus içerisinde en yüksek orana sahip lise altı eğitim almış kişilerin ortalama yıllık gelirleri orta seviyelerde seyrederken; nüfus içerisinde görece düşük bir orana sahip yükseköğretim mezunu kişiler yıllık olarak en yüksek düzeyde gelire sahip olmaktadır.

Gelir dağılımını bozucu önemli faktörlerin başında yoksulluk gelmektedir. Yoksulluk, kişinin temel ihtiyaçlarını karşılayacak gelir seviyesine sahip olmaması durumudur (Çalışkan 2007:292). Bireyin eğitim seviyesine bağlı olarak gelirinde meydana gelen artışların yanı sıra; eğitim seviyesi ile paralel olarak bireyler yoksulluktan korunmaktadır. Tablo 4.10'da hanehalkı kullanılabilir fert gelirine ve eğitim durumuna göre yoksulluk oranları gösterilmektedir.

Tablo 4.10: Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine ve eğitim durumuna göre yoksulluk oranları

Yıl	Okur-yazar Olmayanlar	Bir Okul Bitirmeyenler	Yoksulluk Oranı		
			Lise Altı Eğitimliler	Lise ve Dengi Okul Mezunları	Yükseköğretim Mezunları
2013	26,6	23,7	12,4	5,6	1,8
2014	27,7	25,1	12,5	5,7	1,3
2015	27,2	23,7	12,8	5,6	1,6
2016	26,2	24,1	12,5	6,2	1,7
2017	25,4	21,7	11,7	5,5	1,5

Kaynak: TÜİK, Yoksulluk İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013, 18 Haziran 2019'da erişildi.

Tablo 4.9’da da belirtildiği üzere bireyin eğitim seviyesine göre gelirlerinde artış olmaktadır. Bu artışlar daha eğitilmiş insanların yoksulluktan daha çok korunduğunu göstermektedir. Nitekim tablo 4.10’a bakacak olursak yoksulluk oranı en yüksek olan kesim okuryazar olmayan ve bir okul bitirmeyen kesimken; yoksulluk oranı en düşük kesim yükseköğretim mezunu kişilerdir. TÜİK’in 2017 yılı gelir ve yaşam koşulları araştırmasındaki sonuçlarına göre, “eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirinin %50’si dikkate alınarak hesaplanan yoksulluk oranına göre; okur-yazar olmayanların % 25,4’ü, bir okul bitirmeyenlerin % 21,7’si yoksul iken, bu oran lise altı eğitilmişlerde %11,7, lise ve dengi okul mezunlarında ise %5,5 oldu. Yükseköğretim mezunları ise %1,5 ile en düşük yoksulluk oranının gözlendiği grup olmuştur.” (TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları İstatistikleri Haber Bülteni 2017, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27823>, 18 Haziran 2019’da erişildi). Bireyin üzerinde doğrudan bir yatırım niteliği görne eğitim ile paralel olarak bireylerin gelirleri artmakta ve yoksulluk riskinden korunmaktadır. Bu durum da gelir dağılımı verilerin daha eğitilmiş kesim açısından olumlu yönde etkilemektedir.

İşsizlik de gelir dağılımını etkilemektedir. İşsizlik bireylerde gelir kayıplarına neden olmakta ve bu durum gelir dağılımını işsiz kalan kesim aleyhine bozmaktadır. Gelir dağılımı adaletsizliklerinin etkili şekilde azaltılması için istihdam koşullarının da düzenlenmesi gereklidir. Çünkü oluşturulan milli hasıladan bireylerin pay alabilmeleri için öncelikli olarak bir işte çalışmaları gerekmektedir. İşsizlik, gelirden mahrum kalma ile eş anlamlı olduğu için, ailelerin çok sınırlı olan eğitim hizmetlerinden yararlanma olanakları hepten daraltmaktadır. İşsizliğin artması, bireysel gelirin azalması ve gelir dağılımının bozulmasına neden olacaktır (Cural 2009: 83).

Eğitimin kişi açısından en temel iktisadi niteliği; gelişen ve sürekli değişim içerisinde olan piyasa koşullarına uygun nitelikler kazandırmak olarak tanımlarsak, teorik açıdan eğitim seviyesi arttıkça işsizlik oranının azalması gerekir. Bu nedenle, eğitim seviyesi yükseldikçe işsizlik riskinden kişinin daha çok korunması; eğitimden umulan en temel kişisel getiridir (Çalışkan 2007: 290). Eğitim, istihdamı artırma açısından önemli bir politika aracı olabilmektedir. Bu nokta da analizlerimizi daha iyi

kavrayabilmek için Türkiye’de işsizlik ve istihdam verilerinin eğitim kademelerine göre ayrıştırılarak incelenmesi önemli olacaktır.

TÜİK’in 2018 yılı için açıkladığı Türkiye’de 15 yaş ve üzeri nüfusun işsizlik oranı %11’dir (TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30677>, 18 Haziran 2019’da erişildi). 2018 yılı işsizlik oranının yaklaşık %49,6’sını lise altı eğitim alan kişiler oluşturmakta, lise ve dengi okullardan mezun olanlar ise %23,52’sini ve yüksek öğretim mezunu kişiler ise %26,9’unu oluşturmaktadır¹³. Verilere göre 2018 yılı işsizlik oranının yarısını lise altı eğitim almış veya hiç eğitim almamış bireyler oluşturmaktadır. 2018 yılı OECD ortalaması işsizlik oranı %5.3’dür (OECD, <https://data.oecd.org/unemp/unemployment-rate.htm>, 19 Haziran 2019’da erişildi). Türkiye’de işsizlik oranı OECD ortalamasının çok üzerindedir.

Eğitim kademelerine göre istihdam oranlarındaki gelişmeleri izlemek gelir dağılımının hangi eğitim kademelerine doğru evrildiğini anlamak açısından önemlidir. Bu nedenle, ülkelerdeki istihdam koşullarının değerlendirilmesi ve hangi eğitim düzeyine sahip bireylerin ne derece istihdam olanaklarının arttığını değerlendirebilmek amacı ile eğitim seviyesine göre istihdam oranlarını incelemekte yarar olacaktır. Eğitim seviyelerine göre işgücüne katılım oranı, işsizlik ve istidam oranları tablo 4.11’de gösterilmektedir.

Tablo 4. 11: Eğitim durumuna göre işgücü durumu

Eğitim Durumu	İşgücüne Katılım Oranı	İstihdam Oranı	İşsizlik Oranı
Okur-yazar Olmayanlar	%18,6	%17,6	%5,8
Lise Altı Eğitimli	%49,1	%44,1	%10,1
Lise	%55,3	%48	%13,1
Meslek Lisesi	%66,1	%58,6	%11,4
Yükseköğretim	%79,5	%69,6	%12,4

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, Eğitim Durumuna Göre İşgücü Durumu, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007, 21 Haziran 2019’da erişildi.

Tablo 4.11’e göre eğitim seviyesi lise altı olan veya hiç eğitim almamış bireylerin işgücüne katılma oranları düşük seviyededir. Bu seviyede eğitim almış

¹³ TÜİK, İşgücü istatistikleri verileri çerçevesinde elde edilen eğitim durumuna göre işsiz sayıları, 2018 yılı toplam işsiz sayısına oranlanarak sözü edilen bu oranlara ulaşılmıştır (TÜİK, İşgücü İstatistikleri, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr>, 18 Haziran 2019’da erişildi).

kişilerin her ne kadar işsizlik oranları çok düşük görünse de aslında bu durum bu kişilerin iş piyasasına katılma oranlarının çok düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Zira benzer bir tespit de OECD'nin 2017 yılında yayımladığı raporda da belirtilmektedir. Raporda Türkiye'deki iş piyasasında düşük eğitim düzeyine sahip bireyler açısından güçlü caydırıcılıklar bulunduğu belirtilmiştir (OECD 2017: 6). Okuma yazma bilmeyen ve lise altı eğitim seviyesine sahip bireylerin istihdam edilme oranları çok düşük olup, lise ve yükseköğretim düzeyi eğitim almış kişiler ile karşılaştırıldığında gelir elde etmeleri daha zordur.

Türkiye'de genel olarak yükseköğretim mezunu kişiler yükseköğretim seviyesinde eğitim almamış kişilere göre daha iyi iş ve gelire (bkz. Tablo 4.9) sahip olmaktadır. Söz konusu bu avantaj kişileri bir üst seviye eğitime devam etmeleri konusunda teşvik etmektedir (OECD 2017: 5). Ancak, yükseköğretim mezunlarının bu avantajları olsa da tablo 4.11'de de görüldüğü üzere 2018 yılında yükseköğretim mezunlarının işsizlik oranı, diğer eğitim kademeleri ile kıyaslandığında en yüksek düzeyde gerçekleşmiştir.

Son yıllarda yükseköğretim mezunu işsizlik oranlarında artış olsa da tablo 4.11'da istihdam ve işgücüne katılım oranlarına baktığımızda yükseköğretim mezunu kişilerin en yüksek düzeyde işgücüne katılmış ve en yüksek düzeyde istihdam oranına sahip olmuştur. Özellikle istihdam konusundaki bu durum son yıllarda değişmemiş olup, yükseköğretim mezunu kişiler son 5 yılda ortalama %70 oranında istihdam edilmiştir. Yükseköğretim seviyesinde eğitim alan bireylerin işgücüne katılım oranları ve istihdam oranları yüksek olduğu ve buna bağlı olarak da gelir kazanabilme ihtimalinin diğer eğitim kademelerine göre daha yüksek olabilmektedir. Genel olarak tablo 4.11 Türkiye'de eğitim seviyesi yükseldikçe istihdam oranı ve işgücüne katılım oranının arttığı, fakat eğitim seviyesine bağlı olarak işsizlik verilerinde beklenen azalmanın ortaya çıkmadığı şeklinde değerlendirilebilir.

Eğitim seviyesine bağlı olarak istihdam oranlarındaki artışlar, üst sayfalarda da açıkladığımız gibi bireylerin gelir elde edebilme durumları ile benzerlik göstermektedir. Türkiye'de eğitim seviyesi yüksek kişiler, daha düşük eğitim kademesinden mezun

olmuş kişilere kıyasla istihdam olanakları ve gelirleri artmaktadır. Bunun sonucu olarak da milli hasıladan daha yüksek oranda pay alabilmektedirler. Tablo 4.10 eğitim seviyesi yüksek kişilerin yoksulluk riskinden korunduğunu; tablo 4.9 ile 4.11 ise eğitim seviyesi artan kişilerin gelir elde etme imkanlarının arttığını, daha yüksek eğitim seviyesine sahip bireylerin üretim faaliyetlerine daha fazla katılarak ulusal hasılaya katkı yaptıklarını ve yaratılan milli gelirden alacakları payların arttığını bizlere göstermektedir.

Türkiye'nin eğitim kademelerine göre işsizlik oranlarını OECD ortalaması ile karşılaştırmak mevcut durumu tahlil etmek açısından faydalı olacaktır. Tablo 4.12 OECD verilerine göre 2017 yılında 25-64 yaş arasındaki nüfusun eğitim seviyelerine göre işsizlik oranlarını göstermektedir.

Tablo 4.12: 25-64 yaş nüfusun eğitim seviyelerine göre işsizlik oranları

	Lise Altı Eğitimli İşsizlik Oranı	Lise Eğitimli İşsizlik Oranı	Yükseköğretim Eğitimli İşsizlik Oranı
Türkiye	9	9.7	9.5
OECD Ortalaması	10.8	6.2	4.1

Kaynak: OECD, <https://data.oecd.org/unemp/unemployment-rates-by-educationlevel.htm#indicator-chart>, 25 Haziran 2019'da erişildi.

OECD verilerine göre de Türkiye'de eğitim seviyesi yükselen bireylerin işsizlik oranları artmaktadır. OECD ortalaması ve gelişmiş ülkelerde ise bu durum, literatürde de bahsedildiği gibi, eğitim seviyesi arttıkça bireyler işsizlikten korunmakta ve işsizlik oranları azalmaktadır. Türkiye'deki söz konusu bu durumunun teorik açıdan izahı zor fakat bu durumun birkaç nedeni olabilir. Yıllar itibariyle işgücü piyasasında ortaöğretim ve yükseköğretim eğitimi alan birey sayısının artması, işverenleri işçi alımı yaparken tercihlerini daha yüksek eğitim kademesinden mezun kişilerden yana kullanmalarına neden olmaktadır. Bu durum özellikle düşük eğitim seviyesine sahip kişilerin işgücüne katılım oranlarını düşürmüştür. İş bulma umudunu yitiren düşük eğitim seviyesindeki kişiler, iş aramaktan vazgeçtikleri zaman, işsiz sayılmadıkları için düşük eğitim kademelerinde işsizlik verileri düşük çıkmış olabilir. Bu durum bu eğitim kademesindeki kişilerin işgücüne katılım ve istihdam oranlarına bakıldığında fark edilecektir. İkinci olarak da ülkemizde eğitim sistemi kişilere belirli donanım ve vasıflar katmaktadır fakat bu donanım piyasanın taleplerini karşılayacak düzeyde olmadığından

kaynaklanmış olabilir. Özellikle meslek lisesi eğitimine gereken önemin verilmemesi, meslek liselerindeki eğitim teknolojilerinin değişen koşulların ve iş piyasasının taleplerini karşılayamaması literatürde belirtildiği gibi bu eğitim kademesinde beklenen gelir dağılımını düzeltici etkisi sınırlanmaktadır. Benzer durum üniversitelerin teknik eğitim fakülteleri ve meslek yüksek okulları için de söz konusudur. Bir diğer neden olarak da ülkemizde yükseköğretim eğitiminin kişilere akademik yetkinlik kazandırma ve meslek edindirme fonksiyonlarını yerine getirememesinden kaynaklanabilir. Özellikle 2000’li yıllarla “Her şehre bir üniversite” projesiyle hızla artan üniversite sayıları bugün üniversiteli işsizler ordusu yaratmıştır. Öyle ki Türkiye’de yükseköğretim kademesindeki toplam üniversite sayısı 2006 yılında 93 iken 2019 yılında bu sayı 206’ya yükselmiş ve toplam öğrenci sayısı 7 milyon 740 bin 502’ye ulaşmıştır (Günay ve Günay 2011: 7; YÖK, <https://istatistik.yok.gov.tr/>, 21 Haziran 2019’da erişildi). Altyapısı, teknik donanımı ve yeterli düzeyde öğretim elemanı olmadan kurulan üniversitelerini bugün üniversiteli işsizler sorunu yaratmış olması, nicelikten çok niteliğin ne derece önemli bir faktör olduğunun göstergesidir. Yükseköğretim seviyesinde fırsat eşitliğini sağlama ve/veya isteyen herkesin üniversite eğitimine ulaşabilmesini sağlamak amacı ile yapılmış bu çalışmalar bugün maalesef literatür ve gelişmiş ülkelerden farklı durumlarla karşılaşmamıza neden olmuştur. Teknik donanımı, dersliği ve alanında eğitim verebilecek yeterli sayıda öğretim elemanı olmadan açılan üniversiteler, özellikle küçük şehirlerde, buldukları ili kalkındıran sanayi görevi görmüşlerdir. Gereken fiziki şartlar ve alt yapı çalışmaları tamamlanmış, işgücü piyasasının ihtiyacı olan sayıda kontenjanlarla öğrenci alımı yapan üniversitelerin açılmış olması, bugün karşılaştığımız bu durumun ciddiyetini azaltabilirdi. Türkiye’de yükseköğretim mezunlarının yüksek işsizlik oranları, üniversiteleşme oranının artmasından daha ziyade mesleki eğitim ve meslek edindirmeye yönelik eğitimin çok yetersiz kaldığının göstergesidir.

V. BÖLÜM

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada eğitim ve gelir dağılımı arasındaki ilişki incelenmiş olup, farklı eğitim seviyesine sahip bireylerin gelir dağılımından ne şekilde ve nasıl pay aldıkları araştırılmış ve eğitim alanındaki gelişmelerin gelir dağılımı verilerine olumlu katkısının olup olamayacağı analiz edilmiştir. Spesifik olarak, bu çalışmada Türkiye’de gelir dağılımı adaletsizliklerinin azaltılmasında eğitimde fırsat ve kalite eşitliğinin etkisi sorgulanmıştır. Bu bağlamda 15 yaş ve üzeri nüfusun eğitim seviyesi, eğitim düzeyine göre gelirleri, eğitim seviyesine göre işsizlik ve yoksulluk verileri kullanılarak analizler yapılmıştır. Çalışmanın başlangıç aşamasında TÜİK’den elde edilen Türkiye ve düzey 2 bölgeleri için 15 yaş üzeri nüfusun eğitim verileri ve bölgelerin Gini katsayıları derlenerek ampirik bir analiz kurulmaya çalışılmıştır. Fakat yeterli zaman serisi olmayışından dolayı ekonometrik model kurulamamıştır.

Literatür bölümünde de vurgulandığı gibi eğitim ve gelir dağılımı ilişkisini analiz eden çalışmaların büyük bir kısmında eğitimin gelir dağılımını pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Fakat ana kıstas eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmış olması ve her bireyin benzer kalitede eğitim sunulmuş olmasıdır. Zira sınırlı sayıda verilen ve belirli kesime yönelik verilen eğitim, gelir eşitsizliğini arttırırken; göreceli olarak yaygınlaştırılmış eğitim faaliyetleri gelir dağılımını pozitif etkilemektedir. Beşerî sermaye yaklaşımı da eğitim alanındaki eşitsizliklerin gelir eşitsizliğine katkıda bulunduğunu vurgularken, doğru türde eğitimin düşük gelir gruplarına doğru yaygınlaşması verimliliklerini ve dolayısıyla ücretlerini arttıracağı için gelir dağılımını, düşük gelir gruplarına yönelik iyileşeceğini vurgulamaktadır.

Yukarıda sunmuş olduğumuz veriler dahilinde birtakım çıkarımlar yapılabilir. Toplumlardaki mevcut gelir dağılımı eşitsizlikleri bireylerin eğitim faaliyetlerine katılım düzeylerini önemli ölçüde etkilemektedir. Düşük gelir grubunda bulunan kişilerin çocukları eğitim faaliyetlerine katılma açısından dezavantajlı konumdadırlar. Eğitim kademelerine göre istihdam ve yoksulluk oranlarındaki gelişmeleri izlemek gelir dağılımının hangi eğitim kademelerine doğru evrildiğini anlamak açısından önemlidir. Türkiye’de bireyin eğitim düzeyi yükseldikçe istihdam edilme ve yıllık elde ettiği gelirden ortalama olarak artış yaşanmakta ve buna bağlı olarak yoksulluk riskinden korunmaktadırlar. Ayrıca eğitim seviyesi artışına bağlı olarak işgücüne katılma oranı da yükselmektedir. Söz konusu bu avantaj kişileri bir üst seviye eğitime devam etmeleri konusunda teşvik etmektedir. Türkiye’de eğitim seviyesi yüksek kişiler, daha düşük eğitim kademesinden mezun olmuş kişilere kıyasla istihdam olanakları ve gelirleri artmaktadır. Bunun sonucu olarak da milli hasıladan daha yüksek oranda pay alabilmektedirler.

Ancak, Türkiye’de daha yüksek eğitim seviyesine sahip kişilerin bu avantajları olsa da işsizlik tehlikesinden korunamamaktadırlar. Türkiye’de yükseköğretim işsizlik oranları diğer eğitim kademeleri ile kıyaslandığında en yüksek düzeyde gerçekleşmiş ve eğitim seviyesi yükseldikçe istihdam oranı ve işgücüne katılım oranının artmakta, fakat eğitim seviyesine bağlı olarak işsizlik verilerinde beklenen azalmanın ortaya çıkmamaktadır. Bu durumun birkaç ihtimalden kaynaklı olabilir. Türkiye’de işgücü piyasası istihdamı daha yüksek eğitilmiş bireylere doğru evrilmesi, iş bulma umudunu yitiren düşük eğitim seviyesindeki kişilerin iş aramaktan vaz geçmelerine neden olabilmekte, bu durum ise bu kişiler işsiz sayılmadıkları için düşük eğitim kademelerinde işsizlik verileri düşük çıkmış olabilir. Bir diğer ihtimal ise ülkemizde eğitim sistemi piyasanın taleplerini karşılayacak düzeyde kişilere donanım katmadığından kaynaklanmış olabilir. Özellikle meslek lisesi eğitimine gereken önem ve istihdam teşvikinin verilmemesi Türkiye’de kalifiye ara eleman sorununa yol açmaktadır. İşgücü piyasasının ara eleman ihtiyacını karşılayacak meslek liseleri popülerleştirilip, teşvik edilmeli; meslek liseleri sadece alt gelir grubundan gelen başarısız öğrencilerin mecbur kaldığı lise konumundan çıkartılmalıdır.

Türkiye ile OECD ülkeleri eğitim göstergeleri karşılaştırıldığında önemli farklılıkların olduğu gözlenmektedir. Türkiye’de yetişkin nüfusun düşük lise ve üniversite mezuniyet oranına karşın lise altı eğitim seviyesi mezuniyet oranının görece yüksek olması sonraki kuşakların fırsat eşitliğini önemli ölçüde etkileyebilecektir. Benzer şekilde, gerek kamusal eğitim harcamaları gerekse öğrenci başına kamusal eğitim harcamaları OECD ortalamasının oldukça gerisindedir. Son yıllarda eğitim alanında özel okul ve dersanelere yönelik artan talepler, kamusal eğitimin nitelik ve niceliğini geriletmekte kamu okullarından başka alternatifi olmayan bireyler için eşitliksiz bir durum yaratmaktadır. Bu sürecin devamı, gelir dağılımı adaletsizliklerinin nesiller boyu süreklilik kazanmasına ve eğitim alanında fırsat eşitliğinin sağlanamamasına neden olabilecektir.

Türkiye nüfusunun eğitim seviyesi gelişmiş ülkeleri ve OECD ortalamasının gerisinde olmasına rağmen son yıllarda yükseköğretim ve lise düzeyinde mezun sayısında önemli düzeyde artış yaşanmıştır. Normal şartlarda ve literatürün çoğunluğunda da bahsedildiği gibi bu gelişmeler gelir dağılımı eşitsizliklerini iyileştirmesi gerekmektedir. Fakat son on yıldır Türkiye’nin gini katsayısında bir iyileşme gözlemlenememiş ve 0.40’lardaki mevcut durumunu korumuştur. Bu durum elbette ki gelir dağılımını eğitim haricinde başka faktörlere bağlı olmasından kaynaklanmaktadır. Fakat şunu da göz önünde bulundurmak gerekir, eğitimde olumlu gelişmeler yaşanırken gelirin adil dağılımında niçin olumlu gelişmeler yaşanmamıştır? Eğitim düzeyinde artış yaşanan nüfus ne kadar kalifiye ve nitelikli eğitilmiştir? Bu nüfus üretim sürecinin ihtiyacı olan niteliklerde eğitilebildi mi? Üzerinde düşünülüp araştırılabilecek konulardır. Her ne kadar devletin eğitim sektörüne ayırdığı paylarda artış yaşansa da özelde bu bütçelere baktığımızda çoğunluğu zorunlu harcamalar gitmekte, eğitim yatırımlarına yönelik harcamalar ise her geçen yıl kısılmaktadır. Bu durum da, hızlı artan nüfus ve eğitim alanına her geçen gün artan talep karşısında yatırımların eksik kalmasına ve eğitim kurumları arasında ciddi nitelik farklılıkları olmasına neden olacaktır. Türkiye’de eğitim olanaklarına erişim ve erişilen eğitimdeki kalite farklılıkları, benzer eğitim seviyesine sahip bireylerin eğitsel kazanımlarını da farklılaştırmaktadır. Aynı eğitim seviyesi için farklı niteliklerde eğitim

alan bireyler, özellikle sınava dayalı eğitim sistemi içerisinde ve sonrasındaki işgücü piyasasında çok farklı düzeylerde vasıflara sahip olmaktadır. Bu durum eğitimin gelir dağılımı üzerindeki olumlu etkisini törpülemektedir. Bu olumsuz durumu engellemek amacı ile MEB bütçesi yatırım payları arttırılmalıdır, unutulmamalıdır ki kamusal eğitim finansmanı, eğitim alanında mevcut eşitsizlikleri ortadan kaldıracak önemli bir araçtır.

Son 15 yılda açılan üniversite sayısı her ne kadar eğitim alanında farklı gerekçelerle atılan bir adım olmuş olsa da bugün konunun nicelik değil nitelik sorunu olduğunu bizlere göstermektedir. Özellikle üniversite kurulmasındaki amaçlara ilişkin net ölçüt ve kriterlerin belirlenmeden, bölgelere alt yapı yatırımı niteliğinde açılan üniversiteler bugün Türkiye’de üniversite mezunu işsizler sorununu ortaya çıkarmaktadır. Maalesef üniversiteler kurulurken düşünülmeyen birtakım sorunların (öğretim elemanı sayısı ve niteliği, bütçesi, mezun öğrencilerin işsizlik sorunu, öğrencilerin üniversitelerde aldıkları eğitimin niteliği, aynı fakültelerin çok sayıda açılması vb.) çözümü üniversitelere veya bireylere yüklenmiştir. İstihdam düşünülmeden açılan onca bölüm bugün üniversiteli işsizlik sorununu meydana getirmiştir. Özellikle fazla mezun ve işsiz oranının olduğu bölümlerde YÖK’ün gereken kontenjan tedbirlerini almazsa maalesef bu durum ileride katlanarak artacak ve yükseköğretim eğitiminden beklenen bireysel ve toplumsal getiriler sağlanamayacaktır. Bu sorun, eğitim seviyesi ve işsizlik arasında ters yönlü bir ilişkinin olduğunu kabul eden çoğu çalışmaya rağmen Türkiye’de böyle bir ilişkinin olmamasına neden olmaktadır. Türkiye’de yıllar itibariyle istihdam oranları daha yüksek eğitilmiş bireylere lehine gelişmesine rağmen, eğitim bireyleri işsizlik sorunundan koruyamamakta ve günümüzde en yüksek işsizlik oranına sahip bireyler yükseköğretim mezunu kişilerdir. Ülke ekonomisinin yapısal sorunları ve mevcut eğitim sistemindeki birtakım sorunlar bu çarpıklığın temelini oluşturmaktadır. Bu kapsamda özellikle Anadolu’da son 10 yılda açılan üniversitelerin yerel kalkınma aracına indirgeyen zihniyetin bir kenara bırakılması, nicelikten çok niteliğin ön plana alınması gereklidir. Bu arada şunu da belirtmeliyim ki burada ana sorun Türkiye’de mevcut üniversite sayısı değildir, ülkemizin nüfusu göz önünde bulundurulduğunda bireylerin taleplerini karşılamak, özellikle geri kalmış bölgelerdeki bireylerin yükseköğretim kurumlarına daha ucuz ve

kolay ulaşabilmesi için siyasi iradeler üniversite açabilir. Fakat daha kendi gelişimini tamamlayamamış üniversitelerin bir anda onlarca fakülte ve bölüm açıp, ileriye dönük planlama yapılmadan binlerce kontenjanlar açılması doğru ve sağlıklı bir politika değildir. Bu kapsamda istihdam ile uyumlu eğitim programları ve kontenjanları uygulanması gereklidir. Türkiye'nin eğitim verilerini OECD ortalaması ile karşılaştırdığımızda nüfusun azınlık kısmı yükseköğretim mezunuyken dahi bu denli sorunların yaşanıyor olması eğitim sisteminde ciddi sorunların olduğunun göstergesidir.

Bireylerin gelir kaynaklı eğitim alanına yaptıkları farklı düzeylerdeki yatırımlar gelecekteki gelir dağılımı çarpıklıklarına neden olabilecektir. Bu nedenle eğitim alanındaki fırsat eşitsizliklerinin ortadan kaldırılması gelecekte daha adil bir gelir dağılımının temelini oluşturacaktır. Eğitim alanındaki dezavantajların ortadan kaldırılması özellikle düşük gelir düzeyindeki bireylerin eğitim faaliyetlerine katılmasını önemli ölçüde etkileyecek ve gelir eşitsizliklerini ortadan kaldıracaktır. Özellikle temel eğitim gibi önemli bir konu, bireylerin kendi isteklerine bırakılmamalı devletin temel eğitim konusunda aileleri ve toplumu teşvik edici politikalar uygulaması gereklidir. Zira eğitim, özellikle de temel eğitim, kişilere yük edilir veya kişilerin tercihine bırakılırsa toplumdaki varlıklı aileler kendi çocuklarının eğitimi için daha çok harcamalar yapacaktır. Bu durum da mevcut gelir eşitsizlikleri ve gelir dağılımı çarpıklıklarını bir sonraki nesle aktaracaktır. Türkiye'de alt gelir grubunda bulunan ailelerin toplam harcamaları içerisinde eğitim harcamaları son sıralarda yer almaktadır. Bu nedenle gelecek çalışmalar açısından Türkiye'de ailenin sosyoekonomik düzeyi ile öğrencinin eğitim alanındaki başarısı derinlemesine incelenebilir.

KAYNAKLAR

- Abdelbaki, H. H. (2012). “An Analysis of Income Inequality and Education Inequality in Bahrain”. *Modern Economy* 3 (5): 675–685.
- Abdullah, A. J., Doucouliagos, H. and Manning, E. (2011). “Education and Income Inequality: A Meta-regression Analysis”. Unpublished manuscript, *Deakin University*.
- Afşar, Muharrem (2011). *Eğitimin Ekonomik Temelleri ve Ekonomik Büyüme*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Akça, Haşim (2011). “Devlet Müdahalesinin Başarısızlığı Üzerine Bir Değerlendirme”. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 3(20): 179-190.
- Akça, Haşim ve Ela, Mehmet (2012). “Eğitim ve Gelir Dağılımı İlişkisi: Türkiye Değerlendirmesi”. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 3(21): 241-260.
- Akça, Haşim (2015). “Beşeri Sermaye Harcamaları: Türkiye’de Yaşanan Gelişmeler Ve Sonuçlar Üzerine Bir İnceleme”. *Ekonomi Bilimleri Dergisi* 2(7): 33-57.
- Akın, Cemil Serhat ve Aytun, Cengiz (2016). “Gelir Dağılımının Makroekonomik Belirleyicileri: Türkiye Örneği”. *Türkiye Ekonomi Kurumu Uluslararası Ekonomi Konferansı* (20-22 Ekim, Muğla, ss. 914-937).
- Aktan, Coşkun Can ve Vural, İstiklal Yaşar, (2002). “Gelir Dağılımında Adalet(Siz)lik ve Gelir Eşit(Siz)liği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri”, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri* Ed. Coşkun Can Aktan. İçinde. Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları. 19-38.

- Akyol, Servet (2016). “Eğitim, Eşitsizlik ve Gelir Dağılımı İlişkisi: 2000 Sonrası Dönem İçin Bir Çerçeve”. *7th International Conference of Political Economy*, İstanbul: 28-30 Haziran, 186-214.
- Aydın, Kemal (2012). “Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımının Sosyoekonomik ve Demografik Belirleyicileri”. *Çalışma ve Toplum* 32: 147-166.
- Baliamoune, M. and McGillivary, M. (2015). “The Impact of Gender Inequality in Education on Income in Africa and the Middle East”. *Economic Modeling* 47: 1–11.
- Bakış, Ozan (2012). Türkiye’de Eğitimin Bireysel Getirisi: 1988-2008. TUSIAD-Sabancı University Competitiveness Forum Working Paper No. 2012-1.
- Baş, Kemal (1997). “Eğitim, Kalkınma, Gelir ve Doğurganlık İlişkileri: Mersin Örneği”. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 1(52): 135-152.
- Başaran, İbrahim Ethem (2006). *Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi*. Ankara: Ekinoks Yayınları.
- Becker, Gary S. (1962). “Investment Human Capital Theoretical Analysis”. *Journal of Political Economy* 70: 9-49.
- Becker, Gary S. and Chiswick, Barry R. (1966). “Education and The Distribution of Earnings”. *The American Economic Review* 56(2): 358-369.
- Bektaş, Hakan ve Pamuk, Mürüvvet (2014). “Türkiye’de Eğitim Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı”. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* 2(2): 77-90.
- Beltekin, Nurettin (2014). “İşgücü Talebi ve Eğitim İlişkisi Üzerine Bir Analiz”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 51(13): 226-240.

- Bhagwati, Jagdish (1973). "Education, Class Structure and Income Equality". *World Development* 1(5), 21-36.
- Blomqvist, Ake (1987). "Higer Education and The Markets For Educated Labour İn LCDS: Theoretical Approach and İmplications". *The World Bank: Education and training series discussion paper EDT54*: 1-43.
- Boratav, Korkut (1980). *100 Soruda Gelir Dağılımı: Kapitalist Sistemde, Türkiye'de, Sosyalist Sistemde*, 4. Baskı. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Bowles, Samuel (1978). "Capitalist Development and Educational Structure". *World Development* 6: 783-796.
- Bowles, Samuel (1999). "Eşitsiz Eğitim ve Toplumsal İş bölümünün Yeniden Üretimi". Çev. R. Kemal İnal. *Eğitim ve Yaşam* (13): 14-18.
- Bowles, Samuel and Gintis, Herbert (2002). "Schooling in Capitalist America Revisited". *Sociology of Education* 75(1): 1-18.
- Bozdağ, Nihat ve Bozdağ, Emre Güneşer (2006). "Ülkeler Arası Kişi Başına Gelir Karşılaştırmasında Bozdağ Nüfus Etkinliği Katsayısı ve Endeksi Yeni Bir Yaklaşım". *15. İstatistik Araştırma Sempozyumu*. Ankara.
- Cain, J. Salcedo, Hasan, Rana, Magsokbol, Rhoda, Tandon, Ajay (2008). "Accounting for Inequality in India: Evidence from Household Expenditures". Asian Development Bank, Economic and Research Department Working Paper Series No: 117.
- Canbey Özgüler, Verda (2014). *Gelir, Servet ve Yoksulluk*. 1.Baskı, İstanbul: Cinius Yayınları.
- Carnoy, Martin (2013). "Does Higher Education Expansion Equalize Income Distribution?". *International Higher Education* 71: 13-15.

- Checchi, D. (2001). "Education, Inequality and Income Inequality". *Distributional Analyses Research Programme Discussion Paper* 52: 1–69.
- Chenery, H. et al. (1974). *Redistribution With Growth*. Oxford: Oxford University Press.
- Chiswick, Barrt R. (1971). "Earnings Inequality and Economic Development". *The Quarterly Journal of Economic* 85 (1): 21–39.
- Cural, Mehmet (2009). "OECD Ülkelerinde Gelir Dağılımının 1980 Sonrası Gelişimi ve Eşitsizliği Azaltıcı Müdahaleler". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi* 4(2): 73-97.
- Çalışkan, Şadan (2007). "Eğitim, İşsizlik ve Yoksulluk İlişkisi". *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 13(7): 284-308.
- Çalışkan, Şadan (2010). "Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk". *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi* 59: 89–132.
- Çalışkan, Şadan, Karabacak, Mustafa ve Meçik, Oytum (2013). "Türkiye’de Eğitim-Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1923-2011 (Kantitatif Bir Yaklaşım)". *Yönetim Bilimleri Dergisi* 21(11): 29-48.
- Çekim, Miyese (2014). *Income Inequality and Education in Turkey 1980-2005*. Unpublished Master Thesis. Sweden: Lund University School of Economics and Management.
- Çetin, Başak Işıl (2013) *İktisadi Sistemler Bağlamında Gelir Dağılımı-Kredi Ekonomisi İlişkisi ve Türkiye*. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi Yayınları, Yayın No: 41: Ankara.
- Çetin, Birol ve Tayyar, Ayşegül (2013). "Liberal İktisadi Düşüncede Devlet". *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 1(14): 107-120.

- Çiftçi, Cemil ve Kangallı, S. Güler (2015). “Eğitim ve Gelir”. *Ege Akademik Bakış* 1(15): 141-152.
- Dabla-Norris, Era and Gradstein, Mark (2004). “The Distributional Bias of Public Education: Causes and Consequences”. *IMF Working Paper /04/284*: 1-28.
- De Gregorio, J. and Lee. J. W. (2002). “Education and Income Inequality: New Evidence From Cross-Country Data”. *Review of Income and Wealth* 48 (3): 395–416.
- Doğan, Seyhun ve Şanlı, Bahar (2003). “İktisadi Kalkınmada Beşeri Sermaye”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 1(8): 173-196.
- DPT (2000). *Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005*. Ankara: DPT.
- DPT (1995). “Gelir Dağılımı ve Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu”. *Yeni Türkiye Dergisi* 6: 283-340.
- Duman, Anıl (2008). “Education and Income Inequality in Turkey: Does Schooling Matter?” *Financial Theory and Practice* 32(3): 369-385.
- Dura, Cihan (1996). “Eğitim ve Ekonomi İlişkileri”. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7: 19-47.
- DPT Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001). *Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara: DPT Yayın No: 2370.
- Earle, David (2010). “How Can Tertiary Education Deliver Better Value To The Economy?”. *Wellington: New Zealand Ministry of Education*.

- Eğitim Reformu Girişimi (ERG) (2017). “Eğitim İzleme Raporu 2016-2017”. İstanbul: Sabancı Üniversitesi.
- Erkin, Hakkı Cenk (2015). “Eğitim Standartlarının İktisadi Açıdan Modellemesi”. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Figueroa, Adolfo (2010). “Is Education Income Equalizing?”. *Cepal Review* 102: 113-133.
- Gölpek, Filiz (2012). “Eğitim Getirilerinin Özel ve Sosyal Açıdan İncelenmesi”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 1(14): 43-53.
- Gundlach, Erich, Navarro de Pablo, José, Weisert, Natascha (2001). “Education is Good For the Poor: A Note on Dollar and Kraay”. The United Nations University World Institute for Development Economics Research, WIDER Discussion Paper, No. 2001/137.
- Güçlü, Sami ve Bilen, Mahmut (1995). “1980 Sonrası Dönemde Gelir Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler ve Bu Değişmeler Üzerinde Etkili Olan Sebepler”. *Yeni Türkiye Dergisi* 6: 160-171.
- Gül, Hüseyin (2008). “Türkiye’nin Eğitim Sorunları, AKP’nin Eğitime Bakış ve Çözüm Önerileri”. *Toplum ve Demokrasi* 2(3): 181-196.
- Günay, Durmuş ve Günay, Aslı (2011). “1933’den Günümüze Türk Yükseköğretiminde Niceliksel Gelişmeler”. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi* 1(1): 1-22.
- Hacıosmanoğlu, M. Çetin (1992). “Adam Smith ve Eğitimin Önemi”. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 3-4(47): 175-180.
- Han, E. (2010). *Gelir Dağılımı Adaletine Yönelik Ekonomik Politikalar*. Ankara: Türkiye Kamu-Sen AR-GE Merkezi, Yayın No 36.

- Hanke, Steve H. and Stephen, J. K. Walters (1997). "Economic Freedom, Prosperity and Equality: A Survey". *Cato Journal* 17(2): 117-146.
- İHEB, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, (<https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insan-haklari/pdf01/203-208.pdf>, 29.10.2018 tarihinde erişildi).
- Kabaş, Tolga (2018). "Alfred Marshall'ın Neoklasik İktisat Düşüncesinin Sosyal Özellikleri". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 64: 183-192.
- Kalaycı, Salih ve Öztürk, Ayhan (2017). "Türkiye'de Eğitim, İşsizlik ve Enflasyona Dayalı Gelir Dağılımı Adaletsizliği". *Turkish Studies* 31(12): 151-168.
- Karacan, Rıdvan (2017). *Kapitalist Ekonomide Gelir Dağılımı ve Yoksulluk*. 3.Baskı. İstanbul: Yalın Yayıncılık.
- Karagöl, Veysel (2017). "Türkiye'de Gelir Dağılımı ve Eğitim". *İktisat ve Toplum* 85: 51-55.
- Karaman, Banu ve Özçalık, Melih (2007). "Türkiye'de Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Bir Sonucu: Çocuk İşgücü". *Yönetim ve Ekonom*, 1(14): 25-41.
- Kayıran, Meltem (2013). "Kamu Malları: Piyasa Başarısızlığı Mı Teorilerin Başarısızlığı Mı?". *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi* 4(68): 147-184.
- Keller, Katarina (2010). "How Can Education Policy Improve Income Distribution?: An Empirical Analysis of Education Stages and Measures on Income Inequality". *The Journal of Developing Areas*, 2(43): 51-77.
- Koç, Aylin (2013). "Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Yatay Kesit Analizi İle AB Ülkeleri Üzerine Bir Değerlendirme". *Maliye Dergisi* 165: 241-258.

- Koçak, Ahmet (2016). *Eğitim Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkileri: Türkiye Ve G8 Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama*. Gaziantep: Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kubar, Yeşim (2009). *Bir İktisat Politikası Amacı Olarak Gelir Dağılımı: Türkiye Örneği (1994-2007) Analizi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kurtipek, Rıdvan (2011). *Türkiye İçin Gelir Grupları Arası Gelir Oluşum İlişkisinin Miyazawa Yöntemiyle İncelenmesi*. TC. Kalkınma bakanlığı Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Yayın No. 2830: Ankara.
- Kurul Tural, Necla (2002). *Eğitim Finansmanı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kuştepe, Yeşim ve Halaç, Umut (2004). Türkiye’de Genel Gelir Dağılımının Analizi ve İyileştirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4(6): 143-160.
- Lin, C. H. A. (2007). “Education Expansion, Educational Inequality and Income Inequality: Evidence From Taiwan 1976–2003”. *Social Indicators Research* 80 (3): 601–615.
- Marin, Alan and Psacharopoulos, George (1976). “Schooling and Income Distribution”. *The Review of Economics and Statistics* 58(3): 332-338.
- MEB (2012). “12 Yıl Zorunlu Eğitim: Sorular-Cevaplar”. Ankara.
- MEB (2017). “2018 Yılı Bütçe Sunuşu”. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- MEB (2017/18). “*Milli Eğitim İstatistikleri*”. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu (22 Aralık 2018). *Resmi Gazete*, 7156.

Milli Eğitim Temel Kanunu (24 Haziran 1973). *Resmi Gazete*, 1739/14574.

Mincer, Jacob (1958). “Investment in Human Capital and Personal Income Distribution”. *Journal of Political Economy* 66: 281–302.

Owings, Willam A., Kaplan, Leslie S. ve Pirim Zafer (2012). “Education As An Investment İn Turkey’s Human Capital: A Work İn Progress”. *Eurasian Journal of Business and Economics* 5(10): 45-70.

OECD (2012). “Inequality in Labour Income-What Are Its Drivers and How Can It Be Reduced?”. *OECD Economics Department Policy Note* 8: 1-8.

OECD (2018a). “*Education at a glance 2018: OECD indicators*”. Paris: OECD Publishing.

OECD (2018b). Turkey – Country note – Education at a glance: OECD indicators.

OECD (2017). Turkey – Country note – Education at a glance: OECD indicators.

OECD, <https://data.oecd.org/inequality/income-inequality.htm>, 15 Mayıs 2019’da erişildi.

OECD, <https://data.oecd.org/inequality/income-inequality.htm>, 15 Mayıs 2019’da erişildi.

OECD, Yetişkin Nüfus Eğitim Seviyesi, <https://data.oecd.org/eduatt/adult-education-level.htm>, 20 Mayıs 2019’da erişildi.

OECD, <https://data.oecd.org/unemp/unemployment-rate.htm>, 19 Haziran 2019’da erişildi.

OECD, <https://data.oecd.org/unemp/unemployment-rates-by-educationlevel.htm#indicator-chart>, 25 Haziran 2019’da erişildi.

OECD, <https://data.oecd.org/pop/fertility-rates.htm#indicator-chart>, 2 Temmuz 2019'da ulaşıldı.

Öksüzler, Oktay (2008). "Does Education Pay off in Turkey? An Ordered Logit Approach". *The Empirical Economics Letters*, 7(2): 213-221.

Özkaya İltan, Melike (2008). *Esnek İstihdam Koşullarında Eğitim – İstihdam İlişkisinin Çözümlemesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Öztürk, Nazım (2005). "İktisadi Kalkınmada Eğitimin Rolü". *Sosyoekonomi 1*: 27-44.

Öztürk, Nazım (2009). *İktisatta Bölüşüm*. Ankara: Palme Yayıncılık.

Park, Kang H. (1996.) "Educational Expansion and Educational Inequality on Income Distribution". *Economics of Education Review* 15(1): 51-58.

Pehlivanoğlu, Ferhat (2013). "Gelir Dağılımı Nosyonu ve Türkiye'nin Silüeti". *Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Çatı Dergisi* 33: 38-43.

Pehlivan, Muhammed Seyid (2009). *Gelir Dağılımı Eşitsizliğine Devletin Müdahale Araçları: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Örneği*. Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi. Ankara: Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.

Psacharopoulos, George (1977). "Unequal Access to Education and Income Distribution". *De Economist* 125(3): 383-392.

Psacharopoulos, George (1992) "The Contribution of Education to Economic Growth: International Comparisons," in Blaug, Mark (Ed), *The Economic Value of Education: Studies in The Economics of Education*, Edward Elgar Publishing Limited, Cambridge.

Psacharopoulos, George ve Harry Anthony Patrinos (2004). "Returns to Investment in Education: a Further Update". *Education Economics* 2(12): 111-134.

- Pınar, Abuzer (2006). *Maliye Politikası: Teori ve Uygulama*. 2.baskı. Ankara: Naturel Yayıncılık.
- Radikal, <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/mahfi-egilmez/turkiyede-gelir-dagilimi-1011114/>, 18 Mayıs 2019’da erişildi.
- Rodriguez-Pose, Andres and Tselios, Vassilis (2009). “Education and Income Inequality in the Regions of the European Union”. *Journal of Regional Science* 49(3): 411– 437.
- Schultz, Theodore William (1961). “Investment İn Human Capital”. *The American Economic Review* 1(51): 1-17.
- Sen, Amartya and Foster, James (1997). *On Economic Inequality*. Oxford: Clarendon Press.
- Serin, Necdet (1979). *Eğitim ekonomisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Sönmez, Mustafa (1990). *Türkiye’de Gelir Eşitsizliği*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şahin, Hüseyin (2009). *Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Şener, Orhan (1987). “Eğitim Ekonomisinin Temel İlkeleri”. 3. *Türkiye Maliye Eğitimi Sempozyumu (24-26 Nisan, Gebze, ss. 5-22)*. İstanbul: Azar Matbaacılık.
- Şenergin, Özgür (2010). *Eğitim Düzeyi Farklılıklarının Gelir Dağılımına Etkisi: Türkiye Örneği*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şenergin, Özgür; Palaz, Serap ve Öksüzler, Oktay (2013). “Eğitim Düzeyi Farklılıklarının Gelir Dağılımına Etkisi: Türkiye Örneği”. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi* 8(2): 119-131.

- Shahabadi, Abolfazl, Nemati, Morteza and Hosseinidoust, Seyed Ehsan (2018). “The Effect of Education on Income Inequality in Selected Islamic Countries”. *International Journal of Advanced Pharmaceutical Sciences* 14(2): 61–78.
- Su, Xuejuan (2006). “Endogenous Determination of Public Budget Allocation Across Education Stages”. *Journal of Development Economics* 81: 438-456.
- Sylwester, K. (2002). “Can Education Expenditures Reduce Income Inequality?” *Economics of Education Review* 21: 43-52.
- TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu (2018). “Millî Eğitim Bakanı Ziya Selçuk’un, 2019 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanun Teklifi (1/276) İle 2017 Yılı Merkezi Yönetim Kesin Hesap Kanunu Tasarısı (1/275) ve Sayıştay Tezkereleri Hakkında Sunumu”. Türkiye Büyük Millet Meclisi Plan ve Bütçe Komisyonu Tutanak Dergisi, 27.dönem, 2. Yasama yılı: 1-158.
- Tekir, Sabri (1987). “Bir Kamusal Hizmet Olarak Eğitim-Beşeri Sermaye Yatırımlarının Önemi”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 1(2): 313-332.
- Telatar, Osman Murat ve Terzi, Harun (2010). “Nüfus ve Eğitimin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye Üzerine Bir İnceleme”. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 2(24): 197-214.
- Tezel, Tuğçe (2010). *Az Gelişmiş Ülkelerde Kalkınmayı Etkileyen Faktörler ve Eğitimin Kalkınma Üzerindeki Etkileri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tinbergen, J. (1972). “The Impact of Education on Income Distribution”. *Review of Income and Wealth* 18 (3): 255–265.
- TÜİK (2008). “Tüketim Harcamaları, Yoksulluk ve Gelir Dağılımı”. Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi-6. Ankara: TÜİK Matbaası.

TÜİK, http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1011, 28 Aralık 2018'de erişildi.

TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları İstatistikleri, http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1011 Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2019'da erişildi.

TÜİK, Ulusal Eğitim İstatistikleri, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr>, 20 Mayıs 2019'da erişildi.

TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27600>, 30 Mayıs 2019'da erişildi.

TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27840>, 3 Haziran 2019'da erişildi.

TÜİK, Tüketim Harcamaları İstatistiği, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr>, 5 Haziran 2019'da erişildi.

TÜİK, Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları Araştırması, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1008, 14 Haziran 2019'da erişildi.

TÜİK, İşgücü İstatistikleri, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr>, 18 Haziran 2019'da erişildi.

TÜİK, Yoksulluk İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013, 18 Haziran 2019'da erişildi.

TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30677>, 18 Haziran 2019'da erişildi.

TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları İstatistikleri Haber Bülteni 2017, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27823>, 18 Haziran 2019'da erişildi.

TÜİK, İşgücü İstatistikleri, Eğitim Durumuna Göre İşgücü Durumu, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007, 21 Haziran 2019'da erişildi.

TÜSİAD (2000). *Türkiye'de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk: Avrupa Birliği ile Karşılaştırma*. İstanbul: TÜSİAD.

Türgay, Timur (2014). "Yeni Maliye Yaklaşımları Işığında Kamu Maliyesine Yeni Anlayış: Pazarlamacı Devlet". *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 16(27): 104-113.

Ulusoy, Ahmet, Karakurt, Birol ve Akbulut, Eyüp (2015). "Eğitim Harcamalarının Gelir Dağılımına Etkisi: Türkiye'de Yükseköğretimin Gelir Eşitsizliğini Giderici İşlevi". *Maliye Araştırma Dergisi* 2(1): 45-75.

Ulutürk, Süleyman ve Ersezer, Devrim (2005). "Gelir, Gelir Dağılımı Yaklaşımları ve Devletin Rolü". *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi.

UN (2013). *Inequality Matters, Report on the World Social Situation*. New York: United Nations.

UNDEP (1996). *Human Development Report 1996*. Oxford: Oxford University Press.

UNDP (2013). *Humanity Divided: Confronting Inequality in Developing Countries*. New York: United Nations Development Programme.

Uyanık, Yücel, Pürsünlerli Çakar, Elif, Atan, Murat ve Saraçoğlu, Fatih (2015). *Gelir Dağılımında Gelişmeler ve Vergi Politikası*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Uyanık, Yücel (1999). "Dualist (İkili) İşgücü Piyasası Teorisi", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 3(1): 1-8.

Uysal, Yaşar (2007). “Gelir Dağılımı Türleri Arasındaki İlişkiler Perspektifinde Türkiye’de Gelir Dağılımının Düzenlenmesine Yönelik Öneriler”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2 (9): 248-292.

Ünal, Işıl (1996). *Eğitim ve Yetiştirme Ekonomisi*. Ankara: Torun Matbaası.

WB, https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?view=map&year=2014&year_high_desc=true, 24 Ocak 2019’da erişildi.

WB, <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups>, 18 Mayıs 2019’da erişildi.

WB, <https://data.worldbank.org/indicator/SE.TER.ENRR>, 10 Haziran 2019’da erişildi.

World Bank (2018). “Learning to Realize Education’s Promise”. World Development Report. Washington DC: World Bank.

Woodhall, M. (1994). “Eğitim Ekonomisi: Toplu Bir Bakış”. Çev. Y. Kavak ve B. Burgaz. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 6: 281-293.

Yang, Jun; Huang, Xiao and Li Xiaoyu (2009). “Educational Inequality and Income Inequality. An Empirical Study on China”. *Frontier Education China* 4 (3): 413-434.

Yardımcıoğlu, Fatih (2012). *Eğitim Harcamaları, Ekonomik Büyüme ve Gelir Dağılımı İlişkisi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldırım, Cengizhan (2011). “Neoliberal İktisat Politikalarının Türkiye’de Orta Sınıfa Etkisi”. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldırım, Cengizhan ve Caklı, Saliha (2018). Türkiye’de Enflasyon Sorunsalı”. Türkiye Ekonomisi. Ed. İrfan Ersin. İstanbul: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Yılmaz, Tahir ve Sarpkaya, Ruhi (2016). *Eğitim Ekonomisi: Eleştirel Bir Yaklaşım*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Yorulmaz, Yılmaz İlker, Çolak, İbrahim, Ekinci, Ergin (2017). “OECD Ülkelerinin PISA 2015 Başarılarının Gelir Dağılımı ve Eğitim Harcamaları Açısından Değerlendirilmesi”. *Turkish Journal of Education* 6(4): 169-185.

YÖK, <https://istatistik.yok.gov.tr/>, 20 Mayıs 2019’da erişildi.

YÖK, <https://istatistik.yok.gov.tr/>, 21 Haziran 2019’da erişildi.

Yücel, Duygu (2011). *Gelir Dağılımı Teorileri ve Politikaları: Türkiye’de Gelir Dağılımı-Yoksulluk Sorunu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yükseler, Zafer ve Türkan, Ercan (2008). “Türkiye’de Hanehalkı: İşgücü, Gelir, Harcama ve Yoksulluk Açısından Analizi” TÜSİAD Yayın No: 455, İstanbul.

Zhang, Lei (2002). “Income Distribution and Political Economy of Allocation of Public Education Spending”. *Stanford Institute for Economic Policy Research*, Discussion Paper No: 02-25.